

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI**

**KENT ÇATIŞMALARINDA SİVİL KORUNUMU:
FELLUCE MUHAREBESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN
AMERİKAN YAKLAŞIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YAĞMUR EĞDEMİR
198432**

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. SERTAÇ H. BAŞEREN

**ANKARA
HAZİRAN 2021**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI**

**KENT ÇATIŞMALARINDA SİVİL KORUNUMU:
FELLUCE MUHAREBESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN
AMERİKAN YAKLAŞIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YAĞMUR EĞDEMİR
198432**

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. SERTAÇ H. BAŞEREN

**ANKARA
HAZİRAN 2021**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**KENT ÇATIŞMALARINDA SİVİL KORUNUMU: FELLUCE MUHAREBESİ
ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN AMERİKAN YAKLAŞIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YAĞMUR EĞDEMİR
198432**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 10/07/2021

Tezin Savunulduğu Tarih: 10/06/2021

Tez Oy Birliği ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN	
Jüri Üyeleri	Prof. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ	
	Dr. Öğr. Üyesi Serkan YENAL	

**ANKARA
HAZİRAN 2021**

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 171 sayfalık kısmına ilişkin, .../.../2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı % ...'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha öz örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Yağmur EĞDEMİR

10/07/2021

ETİK BEYAN

Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü sorumlu tutulamaz

Yağmur EĞDEMİR

10/07/2021

*Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarına, Kurtuluş Savaşı'nda yer alan
Anadolu halkına...*

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Dünya tarihi incelendiğinde savaş halinin kalıcı olduğunu görmekteyiz. Platon'un “Savaşın sonunu sadece ölüler görür.” sözü savaşın kalıcılığı hakkında yeterince fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Her savaş ardında büyük yıkımlar ve kayıplar bırakır. Savaş sonunda hayatını kaybeden pek çok insan vardır ancak hayatını kaybeden sivil sayısı günden güne artmıştır. Bu sebeple savaşta yer almayan sivillerin korunması gittikçe önem kazanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bitmesi iki büyük değişimi beraberinde getirir. İlk olarak bu savaşta hayatını kaybeden sivil sayısı oldukça yüksektir; 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri ile sivil korunumuna yönelik kurallar getirilmiştir. İkinci değişim ise savaşta meydana gelmiştir. Bu zamana kadar çoğunlukla devletlerarasında gerçekleşen savaşlar düşük yoğunluklu fakat uzun sürelidir ve geniş bir alana yayılmıştır. Savaşın geniş alanlara yayılması sonucunda meskûn mahal çatışmaları gün geçtikçe artmıştır. Böylece çatışmalar daha fazla sivil etkilemektedir.

Oldukça yoğun tempoda ve zorlu ilerleyen meskûn mahal çatışmalarından siviller hedef haline gelebilir veya düşmanca eylemlerde bulunarak sivil korunumunu kaybedebilir. Öte yandan modern savaşlarda yer alan devlet dışı organize silahlı grup üyeleri çatışmalar boyunca sivil görünümünü koruyarak sivil korunumundan yararlanmaya çalışabilir yahut sivilleri taktik seviyede kullanabilir. Bütün bunlar bir araya geldiğinde meskûn mahal çatışmalarında sivil korunumunu incelemek önem arz etmektedir.

Bu tezin hazırlanmasında engin bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendiren ve önemli katkılarda bulunan tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Sertaç H. BAŞEREN'e şükranlarımı sunarım. Tezin hazırlanması sürecinde beni desteklemekten vazgeçmeyen sevgili aileme ve beni sürekli neşelendiren kız kardeşime teşekkürlerimi ederim.

Ankara; Haziran 2021

Yağmur EĞDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZGÜNLÜK RAPORU	4
ETİK BEYAN.....	5
İTHAF	6
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ÖZ	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
2. KENT SAVAŞI.....	6
2.1. Savaş ve Savaşın Özü.....	6
2.2. Savaşın Değişimi.....	9
2.3. Modern Savaş Oluşturan Değişimler	17
2.3.1. Nükleer Silahların Varlığı	17
2.3.2. Birleşmiş Milletler Antlaşması Uyarınca Kuvvet Kullanma Yasağı.....	18
2.3.3. Ekonomik, Siyasal ve Toplumsal Değişimler	20
2.4. Modern Savaş.....	25
2.4.1. Modern Savaşın Formları	28
2.4.2. Modern Savaşın Aktörleri	34
2.4.3. Modern Savaşa Başvurma Nedenleri	38
2.5. Modern Savaşta Bir Muharebe Alanı Olarak Kentler	43
2.6Değerlendirme.....	56
3. SİVİLLERİN KORUNUMU.....	58
3.1. İnsancıl Hukukun Gelişimi ve Kaynakları	59
3.1.1. Uluslararası Nitelikte Çatışmalar ve Uluslararası Nitelikte Olmayan Çatışmalar	64
3.1.2. İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri	66
3.2.Sivil Statüsü ve Sivillerin Korunumu	67
3.2.1. Siviller	69

3.2.2. Sivillerin Korunumu.....	72
3.3. Muhasamata Doğrudan Katılma ve Sivil Korunumunun Kaybı	74
3.4.Hedefli Öldürmeler.....	80
3.5. Meskûn Mahal Çatışmaları ve Sivil Korunumu Üzerine Değerlendirme .	85
4. FELLUCE MUHAREBELERİ VE AMERİKAN YAKLAŞIMI.....	89
4.1. Muharebeler.....	89
4.2. Sivil Kayıplar.....	93
4.3. Amerikan Yaklaşımı.....	95
4.3.1. Meşru Müdafaa Hakkı.....	97
4.3.2. Değerlendirme.....	100
5.SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	108
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler (United Nations)
ICC	: Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (The International Criminal Court)
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
ICRC	: Uluslararası Kırmızıhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross)
MC	: Milletler Cemiyeti (League of Nations)
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı Organizasyonu (North Atlantic Treaty Organisation)
FM	: Sahra Talimnamesi (Field Manual)
PKK	: Partîya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)
I MEF	: 1. Deniz Piyadesi Seferi Kuvveti (<i>1st Marine Expeditionary Force; I MEF</i>)
RPG	: Roket Güdümlü El Bombası (<i>Rocket Propelled Grenade</i>)
ROE	: Angajman Kuralları (Rules of Engagement)
SROE	: Daimî Angajman Kuralları (Standing Rules of Engagement)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNOSOM	: Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu (<i>United Nations Operation in Somalia</i>)
UNSCOP	: Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (United Nations Special Committee for Palestine)

ÖZ

KENT ÇATIŞMALARINDA SİVİL KORUNUMU: FELLUCE MUHAREBESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN AMERİKAN YAKLAŞIMI

Yağmur EĞDEMİR

Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü

Ankara, Haziran 2021

Günümüzde çatışmalar çoğunlukla meskûn mahallerde gerçekleşmektedir. Binalar, sokaklar, barikatlar ve diğer unsurlar meskûn mahal çatışmalarını oldukça zorlaştırırken insancıl hukukun ayırım ilkesi gereği askeri hedef olmaması gereken siviller, çatışmaların yaşam alanlarında gerçekleşmesi sebebiyle ve çatışmalar oldukça yüksek tempolu ve stresli geçtiği için askeri hedef haline gelerek çatışmalardan zarar görebilmektedir. Siviller muhasamata doğrudan katılmadıkları müddetçe sivil korunumundan yararlanmaktadırlar. Ek olarak sivillerin muhasamata doğrudan katılma teşkil eden eylemleri ve korunumu kaybetme sürelerini belirleyebilmek kolay değilken çatışmanın tarafları da sivil korunumundan yararlanabilmek için sivil görünümüne sahip olabilir, sivilleri kullanabilir. Dolayısıyla sivil statüsü, sivillerin muhasamata doğrudan katılma teşkil eden düşmanca eylemler ve korunumun kaybedildiği süreyi belirlemek önem arz etmektedir. Bunun için Uluslararası Kızılhaç Komisyonu'nun yayınladığı Düşmanlıklara Doğrudan Katılma Kavramı Üzerine Yorumlayıcı Kılavuz muhasamata doğrudan katılmanın belirlenebilmesi için mevcuttaki düşmanca eylemi esas almıştır ve döner kapı yaklaşımı ile eylem bittiğinde sivil korunumunun tekrardan kazanılacağını öngörmüştür. Kılavuzda muhasamata katılma halleri dar yorumlanırken sivil korunumu daha geniş tutulmuştur. Ancak Amerikan angajman kuralları meşru müdafaa hakkını öngörerek askerlere geniş bir yetki tanımış ve düşmanca eylem veya düşmanca niyetin varlığı halinde sivillerin askeri hedef haline gelebileceğini öngörmektedir. Amerikan yaklaşımı sonucunda sivil kayıp sayısı artmaktadır, Felluce Muharebeleri somut bir örnek teşkil etmektedir. Sonuçta mevcut eylemi esas alan ICRC yaklaşımı mevcuttaki eylemi esas alırken Amerikan yaklaşımı mevcut eylem ve tehditleri değerlendirme altına alır ve ikisinin de olumsuz yanları bulunmaktadır. Son yıllarda özellikle insansız hava araçları kullanılarak gerçekleştirilen hedefli öldürme operasyonları için öne sürülen hukuki gerekçelerin meskûn mahal çatışmalarına uyarlanması mümkündür. Hedefli öldürmeler hukukunda olduğu gibi önceki eylemler doğrultusunda muhasamata katılma ve sivil korunumunun kaybı meskûn mahal çatışmaları için daha elverişlidir.

Anahtar Sözcükler: Modern Savaş, Meskûn Mahal Çatışmaları, Sivil Korunumu, Muhasamata Doğrudan Katılma, Amerikan Yaklaşımı, Hedefli Öldürme

Bilim Kodu : 114112

Sayfa Sayısı : 129

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sertaç H. BAŞEREN

ABSTRACT

Civilian Protection in Urban Warfare: The American Approach Through The Example Of The Battles For Fallujah

Yağmur EĞDEMİR

Turkish National Defense University, Alparslan Defense Sciences Institute

Ankara, June 2021

Currently, conflicts mostly take place in urban areas. Buildings, streets, barricades and other elements make urban warfares quite difficult, while civilians, who should not be military targets in accordance with the principle of distinction of humanitarian law, can be damaged by conflicts by becoming military targets because conflicts occur in their living spaces and because conflicts are quite high-tempo and stressful. Civilians enjoy civilian protection as long as they are not directly participated in hostilities. In addition, while it is not easy to determine the acts of civilians that constitute direct participation in hostilities and the time of loss of protection, the parties to the conflict can also have a civilian appearance and use civilians to benefit from civilian protection. Therefore, it is important to determine the civilian status, hostile acts that constitute direct participation of civilians in hostilities, and the period during which Protection is lost. For this purpose, the Interpretive Guide On the Concept Of Direct Participation In Hostilities published by the International Commission of the Red Cross based on the current hostile action to determine direct participation in hostilities and predicted that civilian protection will be restored when the action is finished with the revolving door approach. In the guidancel, states of participation in hostilities were narrowly interpreted, while civil protection was broader. But American Rules Of Engagement provide for the right to self-defense, giving soldiers broad authority, and stipulate that civilians can become military targets in the presence of hostile action or hostile intent. As a result of the American approach, the number of civilian casualties is increasing, and the battles of Fallujah are a concrete example. After all, the ICRC approach based on current action is based on current action, while the American approach assesses current actions and threats, and both have disadvantages. In recent years, it is possible to adapt the legal grounds put forward for targeted killing operations, especially using unmanned aerial vehicles, to residential conflicts. As in the law on targeted killings, participation in hostilities and loss of civilian protection in line with previous actions are more favorable for urban warfare.

Key Words : Modern War, Urban Warfare, Civil Protection, Direct Participation In Hostilities, American Approach, Targeted Killing

Science Code : 114112

Pages : 129

Supervisor : Prof. Dr. Sertaç H. BAŞEREN

1. GİRİŞ

Savaş, geniş anlamıyla politik unsurların birbirine karşı uyguladığı organize şiddettir ve yöntemleri değişim göstermektedir. İnsanlık tarihinin her döneminde var olan savaş gerçekleştiği günün koşullarına göre şekillenmektedir ancak sonlanmamaktadır. Yine de savaşın kurallara bağlı olarak yürütülmesi gerektiği düşüncesi de savaşların varlığı kadar eskidir. Savaşın kurallara bağlı olarak yürütülmesi için savaşın yöntem ve aktörlerinin tespit edilmesi ve kurallarının oluşturulması gerekmektedir.

Savaş kelimesi kullanıldığında artık gözümüzün önüne yıkılmış binalar, sokaklarda ilerleyen askeri birlikler gelmektedir. Savaş kentleşmektedir, çatışmalar çoğunlukla yerleşim alanlarında geçmektedir. Sivillerin yaşam alanında gerçekleşen çatışmalar sonucunda sivil kaybı gün geçtikçe artmaktadır. Sivillerin çatışmalar yüzünden zarar görmemesi için insancıl hukuk sivil korunumunu öngörmektedir. Sivillerin korunması, II. Dünya Savaşı'nın ardında bıraktığı sivil kayıplar ile oldukça önem kazanmıştır ve 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nde sivillerin korunması düzenlenmiştir. 1977 Ek Protokolleri de bu korumayı sağlamlaştırmıştır. Fakat savaşın değişimi ile yapılan düzenlemeler yetersiz kalmıştır. Kentin sivillerden oluşan yapısı ve sivillerin muhasamata katılması ve katılma anının belirlenememesi ile ortaya çıkan zorlukların aşılması Kent savaşının önemli bir çalışma alanını teşkil etmektedir. Zira sivil ayrımının yapılmasında yaşanan zorluklar sebebiyle düzenli birlikler taktik ve stratejilerinde değişikliğe giderken devletler kendi doktrinlerini geliştirmektedir.

Yerleşim yerlerinde gerçekleşen çatışmalar için kullanılan meskûn mahal çatışmaları ile kent savaşı (urban warfare) özünde aynıdır. Kent savaşı çoğunlukla yabancı akademi ve askeri çevrelerde kullanılırken meskûn mahal çatışmaları Türk akademisi ve askeri çevrelerinde kullanılmaktadır.

İki kavramın özü aynı olsa da kent savaşı daha geniş bir yerleşim alanını tanımlarken meskûn mahal çatışmaları küçük veya büyük ölçekteki yerleşim alanlarında gerçekleşen çatışmaları tanımlamaktadır. Tezin “Kent Savaşı” başlıklı bölümünde kent savaşı terimi kullanılmıştır. Çünkü esasında meskûn mahal çatışmalarında daha büyük ölçekteki yerleşim alanlarının yarattığı karmaşa daha fazladır. Dolayısıyla

kentsel alanlarda sivil korunumunu gerçekleştirmek daha zordur, ilk bölümde kent savaşı terimini kullanmak çalışmanın amacını gösterebilmek açısından daha anlamlı olacaktır. Çalışmanın “Sivillerin Korunumu” bölümünde ise meskûn mahal çatışmaları kavramı kullanılmıştır. Bunun iki sebebi vardır: ilk olarak uluslararası hukukta savaş kavramı yerini çatışma kavramına bırakmıştır. Hukuki inceleme yaparken kent savaşı yerine meskûn mahal çatışmaları kavramını kullanmak daha anlamlıdır. İkincisi sivillerin korunumu büyük ölçekli veya küçük ölçekli olması fark etmeksizin meskûn mahal çatışmaları için mutlaklıdır.

Savaşın tarihsel gelişimi incelendiğinde tarafların politik hedefleri doğrultusunda birbirine karşı uyguladıkları şiddet ve şiddetin sonunda kabul ettirmeye çalıştıkları iradelerinin mevcut olduğu görülmektedir. Tarafların belirleyeceği strateji ve taktikler ile ilerleyen savaşın son yıllarda gösterdiği değişimin arkasında yatan en temel sebep II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan güçlü ordular ile zayıf tarafın hedefine ulaşmasının zora düşmesi yatmaktadır. Kendisinden daha güçlü bir ordu karşısında yok olma tehlikesi yaşayacak olan zayıf taraf taktik ve stratejide değişikliğe gitmiştir. Zayıf ve güçsüz arasındaki asimetrinin giderilmesi amaçlanan modern savaşlarda terörizm, ayaklanma, gerilla zayıf tarafın stratejisidir. Öteden beri ilgili taktikler kullanılsa da günümüzde asimetri oldukça fazla olmasına rağmen kimliğe bağlı oluşturulan politik hedeflerin gerçekleştirmesi amacıyla zayıf tarafın savaşı katılımı yoğunudur.

Öncellerine göre daha uzun süren ve belirsizliklerin hâkim olduğu modern savaşlarda, savaş alanları da yayılma göstermiştir. Düzenli birliklerin çarpıştığı, kentlerden ve sivillerden uzak cephe savaşlarının yerine yeni bir savaş alanı olarak kentler karşımıza çıkmaktadır. Kentin sivillerden oluşan yapısı oldukça zorlayıcıdır.

İnsancıl hukukun *ayrım ilkesi* uyarınca çatışmalar karşı tarafın silahlı kuvvetlerine ve askeri hedeflerine yönelik gerçekleşmektedir. Askeri operasyonlar yalnızca düşmanın silahlı kuvvetlerine ve askeri hedeflerine karşı yürütüleceğinden, silahlı kuvvetler ve siviller arasında ve meşru olarak saldırıya uğrayabilecek nesnelerle saldırıya uğramış nesneler arasında açık bir ayrım olmalıdır. Siviller muhasamata doğrudan katılmadıkları sürece sivil korunumundan yararlanmaktadır. Sivillerin muhasamata katılıp katılmadığının ile sözleşmesel insancıl hukukun temel ilkelerinden olan ve sivillerin korunmasını öngören ayrım ilkesi meskûn mahal çatışmalarının doğası gereği zorlaşmıştır.

İlk olarak çatışmalar sivillerin yaşam alanında gerçekleşmektedir ve siviller çatışmanın ortasında kalabilirler. Kent çatışmaları, çatışmanın tarafları için oldukça geniş bir alana sahiptir. Bir düzenli ordu, bir kentte gerçekleşen ayaklanmayı bastırmak için çatışmaya girdiğinde kentin yüzölçümünden daha geniş bir alanla sorumludur. Binalar, tüneller, kentin altyapısı mücadele edilecek alanı genişletir. Örneğin binalar ve odaları tek tek aranmalıdır. Ancak siviller söz konusu olduğunda meskûn mahal çatışmalarının alanı oldukça dardır. Aranan her bina ve odada siviller bulunması mümkündür fakat meskûn mahal çatışmaları yoğun tempoludur, acil karar alınması gereken durum sayısı fazladır. Dolayısıyla ayırım ilkesine uymak zordur ve sivillerin zarar görmesi olasıdır.

İkincisi günümüz savaşlarında çoğunlukla taraflardan birini düzenli birlikler oluştururken diğer tarafında organize silahlı gruplar bulunmaktadır. Bunlar belirli politik hedef doğrultusunda bir araya gelerek şiddet uygulayan örgütlü gruplardır. Günümüz savaşlarının zayıf tarafını oluşturmaktadırlar. Çoğunlukla üniformaları ve ayırt edici işaretleri olmadan hareket etmektedirler ve sivillerden ayırt edilmeleri oldukça zordur. Meskûn mahal çatışmalarında kasten sivil görünümünü kullanarak sivil korunumundan yararlanmaya çalışabilirler veya zayıf taraf olmanın getirdiği güçsüzlüğü gidermek için sivilleri eylemlerinde kullanabilirler. Örneğin canlı kalkan oluşturabilirler. Bu eylemler karşı taraf için haksızlık teşkil etmektedir.

Üçüncüsü siviller muhasamata katılabilir. Kimin sivil olup olmadığını veya sivil korunumundan yararlanıp yararlanmadığını, yararlanamıyorsa da ne kadar süreliğine askeri hedef haline gelebileceklerini tespit etmek kolay değildir. Bu durumda sivil korunumu zarar görmektedir çünkü sivilleri tespit etmenin mümkün olmadığı hallerde alınabilecek yanlış kararlarla sivillerin askeri hedef haline gelmesi mümkün olabilir. Bu halde sivil korunumu zarar görmektedir. Fakat sivil korunumundan yararlanılmasına rağmen çatışmaya devam edilmesi ise karşı taraf için haksızlık teşkil eder.

Sözleşmesel insancıl hukuk sivillerin muhasamata doğrudan katılmadığı müddetçe sivil korunumundan yararlanacağını öngörmektedir. Kuralın hangi hal ve kapsamda uygulanacağı detaylı düzenlenmemiştir. Çalışmanın amacı kent çatışmalarında sivil korunumun nasıl yorumlanabileceğini farklı yaklaşımlarla veya uygulamalarla göstermektir. Bunun için üç yaklaşım bir arada değerlendirilmiştir: Uluslararası Kızılhaç Komisyonu tarafından 2009 yılında yayınlanan Düşmanlıklara Doğrudan

Katılma Kavramı Üzerine Yorumlayıcı Kılavuz, hedefli öldürme uygulamasının ardında yatan hukuki gerekçelendirmeler ve muhasamata doğrudan katılma kuralına bağlı kalınmadan meşru müdafaa hakkına dayanılarak sivilleri askeri hedef haline getirebilen Amerikan yaklaşımı. Bu üç yaklaşım sivil korunumunu farklı yorumlamıştır. Her yaklaşım meskûn mahal çatışmalarına uyarlandığında olumlu ve olumsuz durumlar gerçekleşebilir. Eğer sivillerin muhasamata doğrudan katılma halleri geniş yorumlanırsa sivil korunumunun alanı daralır, dar yorumlamada ise tam tersi gerçekleşir. Ne olursa olsun meskûn mahal çatışmalarında sivil korunumu önem arz etmektedir.

Bunun için çalışmanın ilk bölümünde meskûn mahal çatışmalarının artma nedenlerini gösterilmeye çalışılmıştır. Modern savaş kavramı ile zayıf tarafın savaşlarda yoğun olarak görülme, savaşın kentleşme sebepleri ve kent savaşlarında yaşanan zorluklar gösterilmeye çalışılmıştır. Yukarıda bahsi geçen sebeplerle modern savaş ve kent savaşları kavramları kullanılarak teorik bir inceleme yapılmıştır.

Ardından güncel insancıl hukuka göre çatışma türleri, insancıl hukuka hâkim ilkeler, sivil statüsü ve korunumu incelenmiştir. İnsancıl hukuka göre çatışmalar ikiye ayrılmaktadır: uluslararası silahlı çatışmalar ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar. İnsancıl hukuk devlet egemenliğini tanır bu sebeple uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda devletin kendi iç hukukuna göre çatışma yürütmesine izin verir ancak insancıl kaygılarla kendisine uyum gösterilmesini bekler. Bu çalışmanın konusunu uluslararası silahlı çatışmalardaki sivil korunumu oluşturmaktadır. Böylece sivil ve muharip ayrımı üzerinden sivillerin muhasamata doğrudan katılma halleri incelenmiştir. Burada Düşmanlıklara Doğrudan Katılma Kavramı Üzerine Yorumlayıcı Kılavuz'un muhasamata doğrudan katılma kabul ettiği eylemlere yer verilmiştir. Çalışmanın bir diğer odak noktasını sivil korunumunun kaybedildiği sürenin ne kadar olacağı veya sivil korunumu kaybedildiğinde geri kazanılıp kazanılmayacağıdır. Yorumlayıcı Kılavuz burada döner kapı yaklaşımını ortaya koymuştur: siviller muhasamata doğrudan katılma teşkil eden düşmanca eylemi gerçekleştirdiği süre boyunca sivil korunumundan yararlanamaz, eylem bittiğinde korunumdan tekrardan yararlanır. Bu yaklaşım kent çatışmalarında meydana gelen olaylar için yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple çoğunlukla insansız hava araçlarıyla gerçekleştirilen hedefli öldürme politikası incelenmiş ve arkasında yatan hukuki öğreti meskûn mahal çatışmalarına uyarlanmaya çalışılmıştır.

Son bölümde Felluce Muharebeleri üzerinden Amerikan yaklaşımı incelenmiştir. Amerikan Ordusu ve Iraklı direnişçiler arasında 4 Nisan-1 Mayıs 2004 tarihleri arasında gerçekleşen muharebede sivil hayatını kaybetmiş, Amerikan birlikleri ise çatışmalar esnasında sivil muharip ayrımı yapmakta zorlanmış ve insancıl hukuk kurallarına aykırı temaslarda bulunmuştur. Sivil ayrımının yapılmasında yaşanan zorluklar devletlerin kendi doktrinlerini geliştirmesine sebep olmuştur. Amerikan yaklaşımı sivil korunumunu dışlamış birliklere meşru müdafaa hakkına dayanarak sivilleri askeri hedef haline getirme yetkisi vermiştir. Bu muhasamata doğrudan katılmanın oldukça geniş bir yorumudur. Sivil ayrımının yapılmasında yaşanan zorluklar devletlerin kendi doktrinlerini geliştirmesine sebep olmuştur.

İlgili yaklaşımlar ayrı ayrı değerlendirilmiş, olumlu ve olumsuz yönleri gösterilmiştir. Çalışmanın esas hedefi muhasamata doğrudan katılmanın dar yorumlanırsa düzenli birliklerin zorluk yaşadığını ancak geniş yorumlanırsa da sivillerin zarar gördüğünü açıklamaya çalışmaktır Sivil korunumunun kaybının teşhis edilmesinin zorlaşması sözleşmesel insancıl hukuk kurallarından uzaklaşmaya sebep olmaktadır ve söz konusu sorunlar meskûn mahal çatışmalarının önemli bir çalışma alanını teşkil etmektedir.

2. KENT SAVAŞI

En geniş tanımıyla savaş; politik hedefine ulaşma amacı taşıyan taraflar arasında gerçekleşen şiddet uygulamalarıdır ve günün koşullarının taraflarca yorumlanması ile stratejisi ve taktiğinde değişimler meydana gelmektedir. Savaş tarihi ne kadar eskiye dayandırılırsa dayandırılırsın savaşların sürekli olarak bir değişim içerisinde olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir.

Günün toplumsal düşüncesinden, ekonomisinden, teknolojisinden, sosyal dinamiklerinden ve çevre koşullarından etkilenecek şekilde şekillenen savaş; gerçektir, kaçınılmaz bir değişim içerisinde ve kalıcıdır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra gösterdiği değişim ile kentler, savaş meydanı haline gelmiştir. Yeni dönemin yeni nesil savaşlarında artık aktörler ve stratejiler öncellerinden ayrılmaktadır. Savaşın taraflardan birini oluşturan devlet dışı aktörler, teröristler, gerillalar karşılarında yer alan devletlere ve onların düzenli birliklerine karşı açıkça zayıftır. Güçte oluşan asimetrinin dengelenebilmesi için girişilen yöntemler savaşın süresini uzatmış ve alanını genişletmiştir.

Kent savaşı günümüz savaşlarının bir unsurudur. Kent savaşının nedenlerine üç temel unsur sayılabilir: kentleşme, zayıf tarafın güçsüzlüğünü dengelemek için yerleşim yerlerini tercih etmesi veya devletlerin politikası ve amaçları gereği düzenli birlikleriyle kentlerde çatışmaya girmesi. Sebep ne olursa olsun kent savaşı içinde birçok zorluk barındırmaktadır.

2.1.Savaş ve Savaşın Özü

Savaş üzerinde tanım birliğine varılamayan bir kavramdır. Gerçekleşmesinden en çok endişe duyulan ve gerçekleştiği takdirde de hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı şiddet sürecidir. Buna rağmen savaşlar insanlık var olduğundan beri gerçekleşmektedir ve insanlık var olduğu müddetçe de sürecektir. Tarihçi Will Durant incelemesini ortaya koyduğu 1968 yılında insanlığın savaşmadığı yalnızca 268 yıl olduğunu görmüştür,

inceleme ise 3421 yıllık bir süreci kapsamaktadır.¹ Dolayısıyla esas olan savaş halinin kalıcılığıdır, kalıcı barışın sağlanması tarihten çıkartılabilecek bir sonuçla mümkün gözükmemektedir. Savaşın beraberinde getirdiği tüm olumsuzluklara rağmen yine de savaşa başvurulmasındaki tezatlık savaşın özünden kaynaklanmaktadır.

İlkel kabilelerden modern topluma kadar tarihin her sürecinde insanlar savaşa başvurmuştur. Savaşın özü savaşın niçin gerçekleştiğini yanıtlar, insanlığın tarih boyunca neden savaştığının cevabı savaşın özünde saklıdır. Truva Savaşı'nda Anadolu'ya saldıran birleşmiş kavimlerin, Napolyon Ordusunun, Wehrmacht'ın, Mao'nun gerillalarının, Batı'ya karşı cihad ilan eden El Kaide'nin ve karşısında terörizme karşı savaş ilan eden Amerika Birleşik Devletleri'nin kolektif şiddete başvururken arkasında yatan neden muhakkak bir politik hedeftir. İster bir devletin düzenli ordusu harekete geçsin ister gerilla savaşında görüldüğü gibi devlet dışı bir silahlı aktör harekete geçsin ardında bulunan “politik hedef” savaşın özüdür.

Carl von Clausewitz'in ünlü “Savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır.”² tanımı ile savaşın özü daha iyi anlaşılabilir. Bu tanımda Clausewitz savaş bir araç olarak görmüştür ve her savaşın arkasında bir politik nedenin olduğunu ve tüm savaşların da birer politik eylem olduğunu savunmuştur.³ Buradan çıkarılabilecek bir sonuçla politik hedefler ve çıkarlar doğrultusunda oluşan iradenin karşı tarafa kabul ettirilmesi için savaş bir araçtır. Dolayısıyla savaşın özünü; karşı tarafa irade kabul ettirme isteği oluşturmaktadır ve her çağda mevcuttur; savaşı oluşturan öz, iradenin düşmana kabul ettirilmesi amacıdır.⁴

İrade kabulüne kadar denenen yollar gerek ekonomik gerek siyasi veya diplomatik olsun, sonuç vermediğinde savaş yoluna gidilmesi muhtemeldir. Zira Clausewitz'in tanımına göre savaş düşmana iradeyi kabul ettirmek için kullanılan kuvvettir⁵ ve politikanın başka araçlarla devamıdır.⁶ Sonuç olarak ortada iki karşıt irade vardır. İrade sahipleri kendi iradelerini karşı tarafa kabul ettirmeye çalışacaktır ve belirli bir

---

¹ Will Durant, Ariel Durant, and Collection Rouben Mamoulian, *The lessons of history* (New York: Simon and Schuster, 1968). s.81

² Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, trans. H.Fahri Çeliker (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018). s.45

³ Clausewitz, *Savaş Üzerine*. s.46

⁴ Clausewitz, *Savaş Üzerine*.s.32

⁵ Clausewitz, *Savaş Üzerine*.s.29

⁶ Clausewitz, *Savaş Üzerine*.s.45

noktada savaşa başvurmak iradenin kabul ettirilebilmesi için bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine de savaşın meydana gelmesi denenilen diğer yolların başarısız olduğu anlamına gelmemektedir.⁷ Clausewitz'in savaş tanımları dikkate alındığında savaşa başvurulması diğer yolların başarısızlığını göstermez. Aslında bu durum savaşın irade kabul ettirmek için bir araç olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Clausewitz'in savaş tanımında yer verdiği politikanın sürdürülmesi amacı, savaşın özüdür.

Bu çalışmada savaş politik hedefine ulaşma amacı taşıyan taraflar arasında gerçekleşen örgütlü şiddet uygulamaları olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla bu tanımда yer alan savaş kavramının özünü “politik hedefe ulaşma isteği” oluşturmaktadır. Zira şiddete başvuran temelde bireyin, daha sonra toplulukların ve en üst düzeyde devletlerin; çıkar ve hedefleri doğrultusunda oluşan iradelerini düşman gördüğü karşı tarafa kabul ettirme amacı bulunmaktadır.

Savaşı uygulayacak tarafların arkasında politik hedefe ulaşma amacı bulunmalıdır. Politik hedefe sahip taraf; büyüklüğü, hukuki statüsü, organizasyon yapısı ne olursa olsun savaşın bir tarafı sayılmalıdır. Çalışma bu noktada Clausewitz'in savaş tanımından ayrılmaktadır. Clausewitz'e göre savaş devlet tarafından, devlet için ve bir devlete karşı gerçekleştirilir. Yaşadığı dönemin de etkisiyle Clausewitz savaşı yalnızca devletin gerçekleştirebileceği bir olgu olarak görmüştür.

Fransız Devrimi'nin milliyetçiliği ve Napolyon Savaşları'nın millileşen orduları ile şekillenen 18.Yüzyıl'da savaşlar devletlerin kaderini belirler hale gelmiştir.⁸ Dönemin Avrupa Devletleri arasında gerçekleşen bu savaşlarda devletin etkin yapısını gören Clausewitz'in savaşı kimin gerçekleştirdiğine dair cevabı açıktır: Savaş devletin işidir. Esasında Clausewitz'in yalnızca kendi dönemine bağlı kalarak getirdiği bu açıklama yetersiz gözükmemektedir hatta Clausewitz kendi döneminde yaşanan birtakım olayları dahi göz ardı etmiştir.

Öncelikle günümüz savaşlarında devlet tek aktör değildir. Gerillaların, terör örgütlerinin, isyancıların, askeri şirketlerin de birer aktör olarak karşımıza çıktığı günümüz savaşlarında artık iki devletin çatışması istisnai olarak görülmektedir.

---

⁷Thomas M. Kane David J. Lonsdale, *Understanding Contemporary Strategy* (London: Routledge, 2012). s.15

⁸ Edward Mead Earle, ed., *Modern Stratejinin Ustaları: Machiavelli'den Hitler'e Askeri Düşünce* (İstanbul: Doruk Yayınları, 2015). s.142

Sayılan iki unsur da devlet ve devletin düzenli birliği karşısında güçsüzdür ve kullandıkları gerilla savaşı, terörizm gibi yöntemler güçsüzün aracıdır.

Güçsüzün savaşa başvurması yalnızca günümüze ait değildir, tarihin her döneminde güçsüzlerin taraf olduğu savaflara rastlamak mümkündür.⁹ 1808-1814 yılları arasında İspanya'nın işgaline karşı Fransız birliklere direnen gerillalara¹⁰ rağmen Clausewitz'in İspanyol gerillaları dışlaması ve savaşı oluşturabilecek tek tarafı devlet olarak belirlmesi onun savaş tanımının hatalı olabileceğini göstermektedir.

Savaşı kimin gerçekleştirdiğinin cevabı Martin Van Creveld'e göre seçilen döneme bağlı olarak değişmektedir.¹¹ Tarihin her döneminde savaş farklı topluluklar tarafından yürütülmüştür. Ancak seçilen döneme göre baskın olan kimse (devlet, gerillalar, teröristler...) savaşın yorumu yapılmaktadır. Esasında tarihin her döneminde ilgili yöntemlere rastlanılmaktadır. Örnek vermek gerekirse I.Dünya Savaşı ilk bakışta devletlerin savaşıdır. Fakat, savaşı başlatan eylem bir terör eylemidir, savaş esnasında Osmanlı'ya karşı olan Arap İsyanı'nda T.E Lawrence'ın etkisiyle gerçekleştirilen gerilla savaşı gayrinizami harbin unsurlarıdır.

Terörizm, gerilla savaşı veya devletler arası savaş her çağda bir arada gözlemlenmektedir. Esas olan tarafların arkasındaki politik hedeftir. Savaşa yönelik algı ve savaşın tanımında birliğe varılamamasının sebebi savaşın değişimidir. Özü aynı kalan savaş sürekli değişmektedir.

2.2.Savaşın Değişimi

Savaş kavramı düşünülünce akla gelen görüntüler dahi değişim göstermektedir: Şövalyeler, seferler, kılıçlar, tüfekler, cepheye giden askerler, savaş uçakları, patlamalar kent savaşına katılan birlikler... Birbirinden farklı dönemlere ait olsalar da hepsi savaş kavramına ilişkindir.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte güvenlik ve strateji alanında çalışan analist ve akademisyenler arasında savaşın değişimi tartışılmaya başlanmıştır, radikal

---

⁹ Max Boot, *Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi*, trans. Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ, 2014). s.492

¹⁰ Cenker Korhan Demir, *Ayaklanmalar ve Ayaklanmalara Karşı Koyma: Kavramlar, Stratejiler ve Ülke Tecrübeleri* (Nobel, 2020). s.9

¹¹ Martin van Creveld, *The Transformation of War* (New York : Toronto : New York: Free Press ; Collier Macmillan Canada ; Maxwell Macmillan International, 1991). s.50

sayılabilecek görüşlere sahip olanlar savaş kavramının eski olduğunu ve ortaya çıkan duruma uyum sağlamak için orduların ve güvenlik kuruluşlarının bütünüyle bir yeniliğe ve değişime gitmeleri gerektiğini iddia etmektedirler.¹² Buna karşın daha geleneksel bir yapıda olan analistler ve akademisyenlere göre savaşın karakterinde bir değişim mevcut olsa da savaşın özü halen daha aynıdır.¹³ Bu noktada savaşın özünü sabit tutan fakat karakterinin değiştiğini savunan geleneksel bakış açısına bağlı kalınması gerekmektedir. Çünkü savaşın tarafı ve kullandığı strateji ne olursa olsun arkasında politik hedefe ulaşma isteği vardır. Savaş sürekli değişmesine rağmen savaşın özü aynıdır.

Savaşın değişiminin esas sebebi stratejidir. Politik hedefe ulaşma amacı taşıyan aktörlerin kullandığı stratejinin farklılık göstermesi ve ilgili stratejinin yoğunluk seviyesi ile savaşta değişim gözlemlenmektedir. Strateji, askeri gücü politik etkiye dönüştürme sürecidir.¹⁴ Politik hedefe ulaşmak isteyen taraf karşı tarafta politik etki bırakmalıdır. Politik etki oluşturmak için türlü yollar izlenebilir. Bir devlet başka bir devlet üzerinde diplomasi, ekonomik yaptırım gibi yollara gidebilir; rejim değişikliği isteyen bir grup demokratik ve barışçıl yollara başvurabilir. Ancak savaşa başvurulduğunda esas olan askeri güçtür. Peter Paret'a göre askeri güç, devletin iktidarını, devletin sınırları içinde ve dışında çeşitli şekillerde ifade eden ve uygulayan aynı zamanda siyasi gücün başlangıçta oluşturan ve kalıcı hale getiren araçtır.¹⁵ Varoluşu ve devamlılığı sağlayan askeri gücün muhakkak devlete özgü olması beklenmemelidir. Sözgelimi, devlet dışı bir politik grup gerekli askeri envantere, bilgiye ve kapasiteye ulaştığında gerilla savaşına başvurabilir. Gerilla savaşına başvurabilecek güce sahip olmayan gruplar ise terörizme başvuracaktır.¹⁶ Dolayısıyla askeri güç yalnızca devlete özgülenmemelidir. Savaş yoluna gidecek diğer grupların da askeri güce sahip olduğu ve bu askeri güç doğrultusunda stratejilerini belirleyeceği açıktır. Diğer unsurlarla birleşince savaş; taraftan tarafa değişen, onlara özgü bir şekilde ilerleyecektir

---

¹² Steven Metz and Phillip Cuccia, *DEFINING WAR FOR THE 21ST CENTURY*, Strategic Studies Institute, US Army War College (2011). s.1

¹³ Metz and Cuccia, *DEFINING WAR FOR THE 21ST CENTURY*. S.1

¹⁴ David J. Lonsdale, *Understanding Contemporary Strategy*. S.17

¹⁵ Peter Paret, "MILITARY POWER," in *Understanding War*, Essays on Clausewitz and the History of Military Power (Princeton University Press, 1992). S.11

¹⁶ Boot, *Görünmeyen Ordular:Gerilla Tarihi*.s.493

Bir devlet ya da grubun savaşa ne zaman başvuracağı ve savaşta nasıl yollar izleyeceği esasında öngörülebilirdir. Öngörüler günün şartları ve tarih dikkate alınarak oluşturulur. Devlet politikaları, hükümet politikaları, toplumun beklentileri, ordunun kapasitesi, sahip olunan strateji, ekonomi, menfaatler, savaş kazanılırsa elde edilecek muhtemel kazançlar ile aynı unsurların düşman için ne olduğu, onun için ne ifade ettiği günün koşullarını oluşturan unsurlardır. Terörizme veya gerilla savaşına başvuracak grup için de askeri bilgi, envanter ve kapasite; başvurdukları yöntemi destekleyecek finans kaynağı, savaşlarında yer almayacak ama onları destekleyecek kitlenin düşünce ve istekleri, karşı tarafın onlara sundukları barışçıl yöntemler, eylemleri sonucunda karşı tarafta uyandıracakları düşünce ve verecekleri zarar organize silahlı grupların savaşa başvurmasını ve savaşta izleyeceği yöntemi belirleyen günün unsurlarındandır.

Tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde savaşın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine ve gerçekleşirse nasıl yürütüleceğine dair öngörülerde bulunabiliriz. Çünkü savaş günün koşullarından etkilenen bir süreçtir. Ancak savaşlar günün koşullarını yansıtsa da tarihten bağımsız olarak düşünülemez. Zira savaşın taraflarının bugüne kadar getirdiği menfaatlerinin, politikalarının ve değerlerinin referansı tarihtir. Orduların işleyişi, yapısı, gelenekleri, strateji ve taktikleri tarihin ürünüdür. Toplum ve bireylerin politik tercihlerini, beklenti ve düşüncelerini bir yandan içinde bulundukları günün koşulları oluştururken diğer yandan tarih etkiler. Özellikle kimliğe bağlı politik hedeflerini gerçekleştirmek için savaşa başvuracak grupları bir araya getirmede tarih önem arz eder. Devletler, etnik, ideolojik veya dini gruplar nasıl bir yöntemle başvurursa başvursun kendilerini tarihle gerekçelendirir. Daha da ötesinde tarih boyunca deneyimledikleri her olay grupların karakterini oluşturur. Böylece her toplum savaşı kendi özelliklerine göre şekillendirmektedir.¹⁷

Yine de bu öngörüler kesinlikten uzaktır ve ilerleyen olaylar karşısında öngörülerin yanlış çıkması muhtemeldir. Ancak savaşların ilerleyişi başlangıçtaki öngörülerden fazlasıyla uzaklaşmayacaktır; savaş belirli dönemlerde belirli kurallar benimsenerek gerçekleştirilecektir. Zira şiddete başvuracak tarafların içinde bulundukları şartlar, şiddete (dolayısıyla savaşa) başvurma nedenleri ve bu nedenlere atfettiği değer savaşın başlangıcını, içeriğini ve sona erme şeklini belirler. Tarih sabit unsurken günün şartları

---

¹⁷ Mary Kaldor, *New & Old Wars* (Polity Press, 2012).s.15

dinamizm içerisinde fakat her iki unsur da savaşların değişimine sebep olmaktadır: Savaş ve savaşın değişimi mutlaklıdır.

Günümüz savaşlarının yapısını incelemeyden önce savaşın tarihsel değişimini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Zira gelecek savaşları gösteren önceki savaşlardır. Askeri tarihçi ve stratejist B.H Liddel Hart'a göre tarih bir tecrübe kaynağıdır ve evrensel bir deneydir.¹⁸ Dolayısıyla savaş tarihçesi ve savaşın değişimi pek çok farklı yazar tarafından incelenmiş, savaş tarihi dönemlere ayrılarak savaşta meydana gelen değişimler gösterilmeye çalışılmıştır. Savaşın dönemlere ayrılmasında ve adlandırılmasında farklı yollara gidilen çalışmalarda yine de büyük farklar bulunmamaktadır. Birçok çalışmada savaşın değişimi sabittir, pek çok çalışmada Napolyon Savaşları ve II.Dünya savaşında kullanılan Alman savaş doktrini Yıldırım Harbi (*Blitzkrieg*) adeta bir devrim olarak adlandırılmakta ve günümüz savaşlarının çok katmanlı, düşük yoğunluklu ancak uzun süren yapısından söz edilmektedir.

William S. Lind'in savaşı dört nesilde incelediği çalışması temel alınırsa ilk nesil savaşlar Vestfalya Antlaşması ile başlamaktadır.¹⁹ Papalığı zayıflatan ve feodal prenslikleri modern devlete dönüştüren²⁰ antlaşmanın savaşa yansması ise savaşın devlet tekeline girmesidir, daha öncesinde savaşlarda birçok unsur varlık göstermekteydi: aileler, kabileler, dinler, ticari teşebbüsler...²¹ Bu bakımdan 1648 öncesi savaşlar farklı aktörlerin savaşta taraf olması ile birlikte günümüz savaşlarına oldukça benzemektedir. Savaşın değişimine yönelik teşhislerde özellikle iki unsur dikkate alınmaktadır: savaşın aktörleri ve savaş formları. Ancak daha önce de belirtildiği gibi savaşın diğer aktörleri ve formları tarihin her döneminde mevcuttur. Aslında savaşta değişim aktör ve savaş formlarının yoğunluk seviyesindeki değişimdir.

Savaşın devlet tekeline girdiği argümanının ardında savaşta en çok rastlanan aktörün devlet olması vardır. Birinci nesil savaşlarla birlikte kitle orduları, üniformalar,

---

¹⁸ B.H. Liddel Hart, *Strateji:Dolaylı Tutum*, trans. Selma Koçak (Doruk, 2015). s.28

¹⁹ William S. Lind, "Understanding Fourth Generation War," *Military review* 84 (2004). s.12

²⁰ Jason Farr, "POINT: THE WESTPHALIA LEGACY AND THE MODERN NATION-STATE," *International Social Science Review* 80, no. 3/4 (2005), <http://ezproxy.mef.edu.tr:2192/stable/41887235>.

²¹ Lind, "Understanding Fourth Generation War.", s.12

selamlaşmalar ile bir askeri kültür oluşmuştur.²² Tüm bunlar bir araya gelince savaşı yalnızca devletin gerçekleştirebileceği algısı oluşmuş, politik hedeflerine ulaşmak için harekete geçip şiddet uygulayabilecek diğer aktörler göz ardı edilmiştir. Bu algının oluşmasında Clausewitz'in etkisi de bulunmaktadır. Savaşı yalnızca devlet düzeyine indirgeyen tanımı ile savaşın yalnızca devletler tarafından devlete karşı gerçekleştirileceği düşüncesi oluşmuştur.

İkinci nesil savaşlar ise Fransız Ordusu tarafından I. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında ateş gücü ve top atışını esas alan yaklaşım ile başlamıştır ve mevzi savaşları olarak adlandırılmıştır.²³ Çünkü dönemin silahları güçlü savunma mevzilerinin hazırlanmasına imkân vermiştir.²⁴ Fransız yaklaşımının esas amacı yıpratmaktır ve savaşın taktik seviyesi “Topçu fetheder, piyade işgal eder.” olarak özetlenmektedir.²⁵ İlgili durum endüstriyel devrim ve silah teknolojisinin gelişmesiyle oluşmuştur: artan üretim kapasitesi ve silahların menzilin, hassasiyetinin artması ve demiryollarının etkin kullanımı ile birlikte savaşın ölçeği büyümüştür.²⁶ Ancak askeri uzmanlar yeni silah teknolojisindeki gelişmelerin savunmada mı yoksa taarruzda mı daha etkin kullanılacağına karar verilemese de ağırlıklı görüşe göre silahlar hem savunmada hem de taarruzda eşit oranda kullanılabilirdi: ağır topçu ateşi ile düşman yıpratılacak, piyadeler ise gizlenerek mevziden mevziye geçecektir.²⁷ Siper mevzilerinin savunma seviyesinin yüksekliği ile düşman hatlarını yarmak, yarılrsa dahi düşman topraklarını elde etmek zorlaşmıştır.²⁸ Böylece çatışmalar kısa sürede sonuç vermekten uzak, belirsiz ve uzun süreli hale gelmiştir.²⁹ I. Dünya Savaşı askeri faydasızlığın bir örneği olarak görülmektedir.³⁰

---

²² Lind, "Understanding Fourth Generation War.", s.12

²³ W.S. Lind and G.A. Thiele, *4th Generation Warfare Handbook* (Castalia House, 2016). s.96

²⁴ Geoffrey Parker, *Cambridge Savaş Tarihi*, trans. Füsün Tayanç & Tunç Tayanç (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014). s.308

²⁵ Lind, "Understanding Fourth Generation War.", s.12

²⁶ Peter Paret, ed., *Modern Strateji: Machiavelli'den Modern Çağa* (Doruk Yayıncılık, 2015). s.605

²⁷ Paret, *Modern Strateji: Machiavelli'den Modern Çağa*. s.605

²⁸ Jeremy Black, *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*, trans. Yeliz Özkan (Dost Kitabevi, 2009). s.402

²⁹ Parker, *Cambridge Savaş Tarihi*. s.307

³⁰ Black, *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*. s.400

Savaşta kayıpların birçoğu makineli silahlar yerine topçu atışları ile verilmiştir, savaş alanındaki ölümlerin %70'inin top atışları sebebiyle gerçekleştiği tahmin edilmektedir.³¹ Savaşta silah altına alınan 65.038.810 kişinin 8.528.831'i hayatını kaybetmiş, 21.189.154'ü ise yaralanmıştır.³² I. Dünya Savaşı tüm belirsizliğine ve hatta anlamsızlığına rağmen savaş için asker bulmada ve topyekûn savaşa gidilmesinde zorlanmamıştır. Bu durumun oluşmasında ilk sebep Clausewitz'in 1914 öncesi generallerine olan etkisidir.³³ Clausewitz'in savaşın ana hedeflerinden birisi olarak gösterdiği düşman birliklerini yenmek ve yok etmek³⁴ anlayışı ve ordudaki sayı üstünlüğüne verdiği önem ile zafer için kuvvet çokluğu çözüm olarak görülmüş³⁵ ve topyekûn savaşa gidilmiştir. Askeri stratejinin gereksinim duyduğu insan gücü ise kolayca karşılanmıştır. Toplumda ortaya çıkan milliyetçilik duyguları asker sayısını günbegün arttırmıştır. Ölenlerin yerini gönüllü olarak askere yazılmış erkekler doldurmuştur.³⁶ Milliyetçiliğin yanı sıra dönemin ordularında liyakata ve başarıya dayalı sistem bulunmaktadır.³⁷ Böylece orduya katılan orta sınıf gençler toplumda yükselme şansı elde etmektedir.³⁸ Toplumun düşünce ve hislerinde, ordunun yapısında meydana gelen değişimler topyekûn savaşın, büyük kayıpların önünü açmıştır.

Üçüncü nesil savaşlar ise manevra savaşlarıdır.³⁹ Manevra savaşlarında amaç düşmanın başa çıkamayacağı beklenmedik eylemler ile düşmanın bütünlüğünü bozmaktır. Manevra savaşlarının tarihi oldukça geriye götürülebilir: bir mağara adamının düşmanının arkasından dolanarak onu şaşırtmasında dahi manevra savaşı sayılabilir de manevra savaşına örnek oluşturan ilk kayıt MÖ 371 yılında gerçekleşen

---

³¹ Black, *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*, s.401-402

³² "World War I," Encyclopædia Britannica, 2020, accessed December 23, 2020, <https://www.britannica.com/event/World-War-I>.

³³ John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, trans. Selma Koçak (İstanbul: Say Yayınları, 2019), s.460

³⁴ Carl von Clausewitz, *Savaşın Esasları & Strateji Üzerine Mektuplar*, trans. Gökhan Aydın (Doruk Yayınları, 2017), s.36

³⁵ Hart, *Strateji:Dolaylı Tutum*, s.476

³⁶ Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, s.460

³⁷ Ethem Büyükişik, *İnsan ve Savaş* (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020), s.156

³⁸ Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, s.464

³⁹ Lind, "Understanding Fourth Generation War," s.13

Leuktra Muharebesi'dir.⁴⁰ Thebailer ve Spartalılar arasında gerçekleşen muharebeyi Thebailer, Spartalıların sağ kanadına yaptıkları sürpriz baskınla kazanmıştır.⁴¹

Manevra savaşları II. Dünya Savaşı'nda ağırlık kazanmış; dönemin teknolojik gelişmeleri, hava kuvvetlerinin etkin kullanımı sonucu Alman Ordusu'nun geliştirdiği Yıldırım Savaşları (Blitzkrieg) taktiği üçüncü nesil savaşları şekillendirmiş⁴² ve dönemin manevra savaşları olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Yıldırım Savaşı, ateş gücü ve yıpratma yerine hız, şaşkınlık ve yer değiştirmeye dayanmakta; düşmanın arka bölgelerine girilerek onu arkadan öne doğru çökertmeyi amaçlamaktadır.⁴³ Bu savaş tarzı düşmana fiziksel olduğu kadar psikolojik olarak da darbe vurmayı amaçlar.⁴⁴ II. Dünya Savaşı'nda Almanlar kısa sürede pek çok zafer kazanmıştır. Örneğin, Almanya'nın 1940'ta Fransa'ya karşı yürüttüğü seferde esasında Hitler'in orduları Fransızlar karşısında sayıca azdı, üstünlüğünü hava kuvvetlerini korusa da tankları daha az ve güçsüzdü ancak müttefiklerin geçmiş hükümlerini sürdürmesi Almanların başarısını kaçınılmaz kılmıştı.⁴⁵ Fransız ordusu hareketsizdi ve Maginot hattına sıkı sıkıya bağlıydı; savaştaki değişimi görememişlerdi.⁴⁶ Halen daha ikinci nesil savaş taktiklerini kullanan Fransızlar, üçüncü nesil savaş stratejisini uygulayan Almanlar karşısında altı hafta içinde kaybetmişti.⁴⁷

Üçüncü nesil savaşın ordu kültürüne yansımaları selefinden farklıdır: esas olan sonuçtur. Ordunun her seviyesinden beklenen ise emirlere bakılmaksızın, inisiyatif olarak sonuca ulaşmasıdır.⁴⁸

Toplumsal ve siyasal arka plana gelindiğinde ise Fransa ve Britanya gibi demokrasilerde halk hükümetlere eskisi kadar güvenmemektedir, savaşta kaybedilen milyonlarca kişiden hem hükümetleri hem de orduları sorumlu tutmaktadırlar.⁴⁹ Yine

---

⁴⁰ William S. Lind, *Maneuver Warfare Handbook* (New York: Westview Press, 1985). s.4

⁴¹ Lind, *Maneuver Warfare Handbook*.s.4

⁴² Lind and Thiele, *4th Generation Warfare Handbook*. s.97

⁴³ Lind, "Understanding Fourth Generation War."s.13

⁴⁴ Lind and Thiele, *4th Generation Warfare Handbook*. s.97

⁴⁵ Basil Liddell Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, trans. Kerim Bağrıaçık (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016). s.93

⁴⁶ Thomas Hammes, *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century* (2004). s.35

⁴⁷ Lind and Thiele, *4th Generation Warfare Handbook*. s.98

⁴⁸ Lind and Thiele, *4th Generation Warfare Handbook*. s.97-98

⁴⁹ Hammes, *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. s.36

de milliyetçilik ve fedakârlık I. Dünya Savaşı'ndaki kadar yüksek olmasa da II. Dünya Savaşı'nda Müttefiklere bağlı toplumun itici gücü ideolojilerin çatışmasıdır.⁵⁰ Faşizme karşı demokrasi veya sosyalizm ile mücadele edilmiş, yaşam biçimlerinin korunması gerekçeleriyle Müttefik Devletler topluma savaşı adeta iyiliğin ve kötülüğün mücadelesi olarak sunmuştur.⁵¹ İyilerin ve kötülerin savaşı, yaşam biçiminin korunması isteği Soğuk Savaş döneminde de ve özellikle 11 Eylül Saldırıları'ndan sonra yürütülen Terörizmle Savaş'ta da kullanılmıştır.

İlk üç nesil savaşta esas aktör devlettir. Savaş düzenli birlikler arasında gerçekleşmiştir. İlgili dönemlerde daha önce de belirtildiği üzere gerilla savaşı, terörizm gibi savaşın diğer formları gerçekleşmiştir ancak savaşta en yoğun gösteren aktör devletlerdir. Dolayısıyla Clausewitz'in savaşın devlete karşı devlet tarafından gerçekleştirilebileceği düşüncesi kısmen de olsa tarihin bu dönemi için geçerlidir. Modern devletin kuruluşuyla başlayan ilk üç dönem devletlerin savaş alanında en yoğun olduğu II. Dünya Savaşı'nın ardından sona ermiştir.

Tarih ve günün şartları savaşın değişimine neden olmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi ve sanayi devrimi savaşı endüstrileştirmiş, tarihe atfedilen değerler milliyetçiliğin artmasını sağlamış, toplum kendi yaşam biçimini üstün görerek karşı tarafa düşmanlık beslemiştir. Ordular daha önceki deneyimlerine bağlı kalarak strateji ve taktikler geliştirmiştir. Önce mevzi ve topçuların yoğun kullanımıyla ikinci nesil savaşlar, daha sonra hıza ve şaşırtmaya dayanılarak manevra savaşları üçüncü nesil savaşlarını oluşturmuştur. Dördüncü nesil savaş öncellerinden tamamen farklıdır, Lind bu değişimi Vestfalya Barışı'ndan itibaren en radikal değişim olarak nitelendirmiştir.⁵² İlk üç nesildeki değişim aslında birbirini tamamlamaktadır, devletlerin en yoğun aktör olması esastır. Ancak dördüncü nesil savaşa gelindiğinde savaş hem devletin tekelden hem de bilinen halinden çıkmıştır. Değişimin bu derece radikal olmasının pek çok nedeni vardır.

---

⁵⁰ Kaldor, *New & Old Wars*. s.28

⁵¹ Kaldor, *New & Old Wars*. s.28

⁵² Lind, "Understanding Fourth Generation War." s.13

2.3. Modern Savaşı Oluşturan Değişimler

II. Dünya Savaşı sonrasındaki dünya tamamıyla farklıdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve ona göre daha güçsüz olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) hâkim güçler olarak ortaya çıkmıştır. Dünya siyasetindeki “tek hâkim” olma arzusu ideolojik olarak zıt iki devleti karşı karşıya getirmiş ve sonucunda Soğuk Savaş dönemine girilmiştir. İlgili dönemde ABD ve SSCB arasındaki düşmanlık sıcak çatışma olarak kendisini göstermese de birbirlerine uyguladıkları baskı ve silahlanma yarışı olarak göstermiştir.⁵³ İki devlet sıcak çatışmaya girmese de ilgili dönemde gerçekleşen olaylar Lind’in de deyimiyle savaştaki en radikal değişime sebep olmuştur.

2.3.1. Nükleer Silahların Varlığı

İlk olarak, ABD tarafından 1945 yılında ilk kez kullanılan atom bombası ile dünya nükleer silahlar ile tanışmıştır. ABD nükleer silaha sahip olan ilk ülkedir ve tek başına sahip olma konumunu dört yıl boyunca elinde tutmuştur. Ancak SSCB 1949’da atom bombası denemesi ile ABD nükleer silaha sahip olan tek ülke olmaktan çıkmıştır.⁵⁴ Bu noktadan sonra hızlı bir silahlanma yarışı başlamıştır. Ancak yıllar geçtikçe bu silahların kullanılma ihtimali azalmıştır.⁵⁵ Nükleer silah envanteri artan iki devlet de ikinci vuruş kapasitesine ulaşmış dolayısıyla iki taraf da karşılığında imha edilebileceği bir nükleer taarruzdan kaçınmışlardır.⁵⁶ Karşılıklı imha kapasitesini hesaplayan devletler nükleer savaşa başvurma ihtimalinden gün geçtikçe uzaklaşmıştır. Çünkü nükleer savaş yok olma tehlikesini beraberinde getirmektedir ve nükleer savaşın kazananı yoktur.

⁵³ Baskın Oran, ed., *Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018). s.536

⁵⁴ Spencer Tucker and Priscilla Roberts, *The Encyclopedia of The Cold War: A Political, Social, and Military History* (2007). s.20

⁵⁵ Creveld, *The Transformation of War*. s.4

⁵⁶ David J. Lonsdale, *Understanding Contemporary Strategy*. s.394

2.3.2. Birleşmiş Milletler Antlaşması Uyarınca Kuvvet Kullanma Yasağı

Birleşmiş Milletler (BM) 24 Ekim 1945 tarihinde kurulmuştur⁵⁷ ve getirdiği kuvvet kullanma yasağı savaşın değişimin arkasındaki bir diğer nedendir. Birleşmiş Milletler Antlaşması m.2/4 uyarınca “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler’in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”⁵⁸ Bu haliyle birlikte ilgili maddeden iki sonuç çıkarılabilir. İlk olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması savaş kavramını kullanmak yerine kuvvet kullanma ifadesine yer vermiştir. Böylece devletlerin savaşa varmayan kuvvet kullanma hallerini de yasaklamayı amaçlamaktadır.⁵⁹ İlgili yasağın iki istisnası bulunmaktadır: BM Antlaşması’nın meşru müdafaa hakkını öngören 51.maddesi ve 7.Bölüm doğrultusunda barışın tehdidi bozulması ve saldırı eylemi durumunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne tanınan yetkiler.⁶⁰

Savaşın yasaklanması Birleşmiş Milletler’in getirdiği bir yenilik değildir. I. Dünya Savaşı’nın ardından (1920) kurulan Milletler Cemiyeti savaşa başvurmayı sınırlasa da tamamen yasaklamamıştır: Milletler Cemiyeti Misakı’na göre devletler aralarındaki uyuşmazlıkları çözmek için öncelikle barışçıl yollara başvurmalıdır, eğer bu yollarla uyuşmazlıkları çözemezlerse devletlerin savaş yoluna gitmesi mümkündür.⁶¹

Milletler Cemiyeti barışı sağlayamamış, II. Dünya Savaşı’na engel olamamıştır. Daha da ötesinde savaşın devletler için bir araç olduğunu kabul etmiştir.

Birleşmiş Milletler öncesinde savaşı yasaklamaya çalışan bir diğer girişim ise Briand Kellog Paktı’dır. Bu uluslararası anlaşma savaşı ulusal politikanın bir aracı olmaktan çıkartmaya çalışmıştır.⁶² Pakt’ın 1.maddesi “*Yüksek Sözleşmeciler Taraflar, kendi halklarının adına, uluslararası ihtilafların çözümü için savaşa başvurmayı*

⁵⁷ Jussi M. Hanhimäki, *The United Nations: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2008). s.14

⁵⁸ "Birleşmiş Milletler Antlaşması ", (1945).m.2/4

⁵⁹ Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998). s.12

⁶⁰ Michael N. Schmitt, *Counter-Terrorism and the Use of Force in International Law* (Garmisch-Partenkirchen: The Marshall Center Papers, 2002). s.11-12

⁶¹ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler*.s.30

⁶² "Kellogg-Briand Pact," *Encyclopædia Britannica*, 2019, accessed 29 Aralık 2020.

kınadıklarını ve birbirleriyle ilişkilerinde ulusal politikanın bir aracı olarak bundan vazgeçtiklerini beyan ederler.''⁶³ hükmünü ortaya koyarak savaşa başvurmayı açıkça yasaklamaktadır.⁶⁴ İlgili dönemde var olan savaşın devlet için meşru bir araç olduğu kabulüne rağmen imzalanan anlaşma savaşın yasaklanması için bir dönüm noktasıdır.⁶⁵ Yine de savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarını yasaklamayan ve savaşa başvurulduğunda ne olacağını, nasıl önlemler ve yaptırımlar izleneceğini göstermeyen Pakt savaşı engelleyememiştir.⁶⁶ Pakta rağmen 1939'da II. Dünya Savaşı başlamıştır.

1945 yılında biten II. Dünya Savaşı arkasında birçok kayıp ve vahşeti bırakmıştır. Birleşmiş Milletler'in getirdiği kuvvet kullanma yasağı tekrardan böylesine bir vahşetin yaşanmaması için getirilmiştir. Eğer savaş kendi kendine gelişen doğal bir davranıştan çok sonradan öğrenilmiş bir davranışsa kolektif irade bir araya gelerek savaşı bir dünya kurmak mümkün görünmektedir.⁶⁷ Birleşmiş Milletler'in getirdiği kuvvet kullanma yasağı görünürde savaşı devletlerin politika aracı olmaktan çıkartmıştır.

Yine de savaşın özü halen daha aynıdır: politik hedefe ulaşma amacı. Dolayısıyla kuvvet kullanma yasağı savaşı bir dünyayı hedeflese de devletler politik hedeflerini şiddet ve çatışma yoluyla gerçekleştirebilmek için muhakkak bir yol bulacaktır.

İkinci olarak kuvvet kullanma yasağı devletler arası ilişkiler için öngörölmüş bir yasaktır: bir devletin topraklarında ortaya çıkan isyan, iç savaş, terörizm karşı girişilen bastırma ve mücadele hareketleri yasak kapsamında değildir, böyle bir durumda kuvvet kullanma yasağı işlemezken, silahlı çatışmalar hukuku ve insan hakları hukuku işlemeye devam eder.⁶⁸ Bu haliyle birlikte bir devlet başka bir devlet üzerinde politik hedeflere sahipse o devlet üzerinde doğrudan kuvvet kullanamaz ancak farklı yollar izleyerek politik hedefini gerçekleştirmeye çalışabilir, vekalet savaşı veya devlet destekli terörizme başvurabilir. Vekalet savaşında karşıt devletler direkt olarak

---

⁶³ "Briand Kellog Paktı," (27 Ağustos 1928). ,m. 1

⁶⁴ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler*.s.32

⁶⁵ Marc Weller, *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law* (Oxford University Press, 2015). s.10

⁶⁶ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler*. s.33

⁶⁷ Weller, *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. s.7-8

⁶⁸ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler*. s.38-39

birbirlerine saldırmazlar ancak üçünü bir taraf vasıtasıyla birbiriyle savaşırlar. Üçüncü taraf paralı askerler, terörist gruplar, gerillalar veya başka gruplar olabilir. Devlet destekli terörizmde ise bir terör örgütü devlete karşı eyleme geçtiğinde hasım devlet politik amaçlarla ilgili terör örgütüne yardımda bulunabilir, terörizmi teşvik edebilir, eğitim verebilir, silahlandırabilir, barınmalarını sağlayabilir. Devlet destekli terörizmde izlenen politika gizli bir süreç olduğu gibi süreç açık bir şekilde gözlemlenemez.⁶⁹ Dolayısıyla vekalet savaşında devlet destekli terörizme göre daha kontrollü bir süreç bulunmaktadır. Kuvvet kullanma yasağına uyan ancak hasım devlet üzerindeki politikalarını sürdürmek isteyen bir devlet bu yola başvurabilir. Örnek vermek gerekirse 1981-1988 yılları arasında Nikaragua'daki solcu Sandinista rejimi karşıtı gerillaları destekleyen ABD devlet destekli terörizme başvurmuştur.⁷⁰

Sonuç olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın bu çalışma açısından önemli olan noktası kuvvet kullanma yasağı getirilerek savaşı devletlerin uluslararası ilişkilerinde bir araç olmaktan çıkarmasıdır. Nihayetinde politikalarını sürdürmek isteyen devletler bunu şiddet yoluyla gerçekleştirmek istediklerinde daha farklı yöntemlere başvurmaktadır. Böylece Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın getirdiği kuvvet kullanma yasağı modern savaşların oluşmasında bir diğer nedendir.

2.3.3. Ekonomik, Siyasal ve Toplumsal Değişimler

II. Dünya Savaşı'nda 15.000.000 muharip, 45.000.000 sivil hayatını kaybetmiş; 25.000.000 kişi ise yaralanmıştır.⁷¹ Savaşın yarattığı vahşet Batı toplumunu tekrardan bir savaşın yaşanmasından korkar hale getirmiştir. Diğer yandan savaş sonrası ortaya çıkan ekonomik tablo toplumun yaşadığı bir başka zorluktur. Artan işsizlik, karneli satışlar, yetersiz beslenme ile İngiltere ve Fransa'yı derinden etkilemiştir.⁷² 1947 yılında Sovyet tehdidi ile karşı karşıya gelen hükümetlerin destekleneceğini belirten Truman Doktrini⁷³ ve savaştan zarar gören Fransa, İngiltere, Almanya ve diğer

⁶⁹ Gus Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, trans. İhsan Çapcıoğlu & Bahadır Metin (Ankara: Adres Yayınları, 2017). s.117

⁷⁰ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.118

⁷¹ "Research Starters: Worldwide Deaths in World War II," The National WWII Museum - New Orleans accessed 2 Ocak 2021, <https://www.nationalww2museum.org/students-teachers/student-resources/research-starters/research-starters-worldwide-deaths-world-war>.

⁷² Boot, *Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi*. s.289-290

⁷³ Jeffrey S. Lantis, *US Foreign Policy in Action : An Innovative Teaching Text* (Wiley-Blackwell, 2013). s.42-44

devletlere ekonomik yardımda bulunacağını öngören Marshall Planı'nı uygulamaya geçiren ABD Batı Bloğunun temellerini oluşturmuştur. Batı Avrupa ülkelerinde Marshall Planı'na karşı toplumdan gelen komünist tepki ise protesto olarak kendini göstermiş; hükümet kanadında ise komünizmi benimsemiş İtalyan ve Fransız bakanlar kabineden atılmışlardır.⁷⁴

Gelişmeler karşısında SSCB yeniden silahlanmaya başlamış, Ekim 1947'de Kominform adıyla da anılan Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu'nu (*Communist Information Bureau*) kurmuştur: kuruluşun amacı komünizmi tüm dünyada yaymaktır.⁷⁵ Ocak 1949'da sosyalist ülkeler arasında yardımlaşmayı ve ekonomiyi bütünleştirmeyi amaçlayan Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (*Council for Mutual Economic Assistance*) kurulmuştur. Bu haliyle birlikte dünyadaki devletler Doğu ve Batı kamplarında yerini almaya başlamıştır.⁷⁶

Avrupa'da yükselebilecek militarist milliyetçi hareketleri önleyebilmek için güçlü bir Amerikan varlığını Avrupa kıtasında bulundurmak, Avrupa bütünleşmesini sağlamak için ve daha önemlisi SSCB tehdidine karşı bir araya gelen devletler 4 Nisan 1949'da Washington Antlaşmasını imzalayarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (*North Atlantic Treaty Organization/ NATO*) kurmuşlardır.⁷⁷ Buna karşılık 14 Mayıs 1955'de SSCB, Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Romanya arasında imzalanan Varşova Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması veya bilinen adıyla Varşova Paktı⁷⁸ ile doğu bloğu da kolektif savunma sistemini oluşturmuş, Soğuk Savaş boyunca askeri doktrinlerini, silahlanma yarışlarını birbirlerine karşı geliştirmişlerdir.

Soğuk Savaş yalnızca ABD ve SSCB arasındaki güç savaşı değil aynı zamanda kapitalizm ve sosyalizmin ideolojik çatışması, hangi sistemin daha iyi işlediğinin

---

⁷⁴ Tucker and Roberts, *The Encyclopedia of The Cold War: A Political, Social, and Military History* s.23

⁷⁵ Tucker and Roberts, *The Encyclopedia of The Cold War: A Political, Social, and Military History* s.23-24

⁷⁶ Tucker and Roberts, *The Encyclopedia of The Cold War: A Political, Social, and Military History* s.24-25

⁷⁷ "A Short History of NATO," North Atlantic Treaty Organization, accessed 5 Ocak 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm.

⁷⁸ "Warsaw Pact," Encyclopædia Britannica, 2020, accessed 5 Ocak 2021, <https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact>.

kanıtlanmaya çalışıldığı bir yarışır.⁷⁹ Soğuk Savaş döneminde sıcak çatışma, nükleer savaş yaşanma ihtimali dahi toplumda sürekli bir endişeye sebep olmuştur. Gerçekleştirilen nükleer saldırılara karşı tatbikatlara rağmen nükleer silahlar kullanılmamıştır.⁸⁰ Soğuk Savaş dönemi caydırıcılık üzerine kuruludur: barış döneminde olursa da artan ordu kapasiteleri, geliştirilen askeri teknoloji, kurulan ittifaklar toplum üzerindeki savaş psikolojisinin devam etmesine sebep olmuştur.⁸¹ Soğuk Savaş dönemi Doğu ve Batı Blokları arasındaki huzursuz bir barış dönemini ifade etmektedir. Buna rağmen dünyanın farklı yerlerinde pek çok savaş meydana gelmiştir: organize şiddetin pek çok farklı formu bir arada görülmüştür.

Bir kere milliyetçilik toplumları etkilemeye halen daha devam etmektedir. Böylece sömürge altında yaşayan uluslar bir şekilde bağımsızlık mücadelesi sürdürmek istemiş, bunun üzerine dekolonizasyon dönemine girilmiştir. Dekolonizasyon; sömürgeci devletin koloni üzerinden kontrolünü çekerek koloninin ekonomik ve siyasal olarak bağımsız hale gelmesi anlamına gelmektedir ve dönemsel olarak özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yılları kapsamaktadır.⁸²

Milliyetçilik duygularının harekete geçirdiği ve self determinasyon hakkına dayanılarak sürdürülen sömürgeciliğin tasfiye edilmesi çalışmaları birçok çatışmayı beraberinde getirmiştir. Ancak bu çatışmalar klasik savaş algısından oldukça uzaktır, klasik savaş algısına uyan devletlerarası çatışmalar yeni dönemde istisna olarak gözlemlenmektedir.⁸³ Önceki dönemlerde olduğu gibi devletlerin düzenli birliklerince sürdürülen çatışmalardan çok politik hedefine ulaşmak isteyen grupların kullandığı terörizm, gerilla, ayaklanma veya iç savaşlar yoğunluk kazanmıştır. Belirtildiği gibi savaşın bu formları tarihte daha önce görülmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında ilgili formlara daha sık başvurulmuştur. Zira bağımsızlığa ulaşmak veya dini veya ideolojisi doğrultusunda rejim değişikliği sağlamak yahut sistemi bütünüyle yıkmak isteyen gruplar karşıtlarına oranla güçsüz konumdadır. Güçsüzün güçlü ile olan savaşında daha farklı yollara başvurusu gerekmektedir. Bu haliyle birlikte

---

⁷⁹ Mahfi Eğilmez, *Değişim Sürecinde Türkiye* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018). s.37-38

⁸⁰ Creveld, *The Transformation of War*. s.5-6

⁸¹ Kaldor, *New & Old Wars*. s.31

⁸² Dane Kennedy, *Decolonization: A Very Short Introduction* (New York: Oxford University Press, 2016). s.4-5

⁸³ Creveld, *The Transformation of War*. s.30

güçsüz taraf terörizme, gerilla savaşına, ayaklanma ve iç savaşa başvurabilir. İlgili durumlar zayıf tarafın güç kazanmasına bağlı olarak sıralı ancak bir sarmal şeklinde iç içe geçmiş biçimde gerçekleşir. Bu haliyle birlikte klasik savaş algısından uzak çatışmaların yaşanmaya başlamış ve savaşın diğer tarafını devlet dışı aktörler oluşturmuştur.

Milliyetçilik ve bağımsızlık düşünceleriyle harekete geçen halkların karşısında yer alan sömürgeci devletler bir yandan II. Dünya Savaşı'nın da etkili olduğu olumsuz ekonomik tablo sebebiyle sömürgelerini ellerinde tutacak ekonomik koşullara sahip değilken diğer yandan da bir savaşı sürdürme iradeleri daha düşük olacaktır. Sözelimi, bağımsızlığını savunan tarafın arkasında milliyetçilik duygusu, bir topluma ve toprağa aidiyet vardır. Bu aidiyet duygusu fedakarlığı beraberinde getirecek ve savaşı sürdürme isteği kolay kolay tükenmeyecektir. Ancak sömürge toprağına bir bağlılık hissetmeyen, ekonomik saiklerle harekete geçen sömürgeci devletin savaşı sürdürme isteği uzun sürmeyecektir. İsrail'in kuruluşunda yer almış Haganah ve Irgun'un yürüttüğü terör kampanyası sonucu İngiltere'nin Filistin Mandası'nı terk etmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. 1918 yılında İngiliz birliklerinin Filistin'i işgal eden İngiltere⁸⁴ yürütülen terör kampanyası sonucunda manda yönetimine son vermek zorunda kalmıştır. İlk başta hedefi Yahudi yerleşim birimlerini korumak olan ve resmi olarak 1921 yılında kurulan Haganah 1938'de Araplara karşı eylemlerde bulunmuştur.⁸⁵ 1931'de kurulan Irgun, İngilizlerin ülkeyi terk etmesini ve bir Yahudi devleti kurulması çağrısında bulunarak Filistin üzerindeki İngiliz yönetimine karşı ayaklanmıştır.⁸⁶ İlgili örgütler sabotaj, bombalı saldırı, vur-kaç eylemlerinde bulunarak terörizm taktiklerini kullanmıştır.⁸⁷ Öte yandan İngiltere'de iktidarda bulunan İşçi Partisi'nin programı Filistin Mandası'ndaki terörizmle mücadele etmeye parti programı sebebiyle uygun değildir. Sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı çıkan İşçi Partisi Temmuz 1945'te iktidara geldiğinde üç ana hedef belirlemiştir: tam

---

⁸⁴ Marc J. Rosenstein, "The Jewish State PROCLAIMING AND DEFENDING INDEPENDENCE, 1948 CE," in *Turning Points in Jewish History* (University of Nebraska Press, 2018). s.349

⁸⁵ David A. Charters, *The British Army and Jewish Insurgency in Palestine, 1945-47* ed. London King's College, Studies in military and strategic history., (Basingstoke: Macmillan in association with King's College, London, 1989). s.43

⁸⁶ Erica Pearson, ed., *Irgun Zvai Leumi*, The SAGE Encyclopedia of Terrorism (Sage Publications Inc., 2011). S.303

⁸⁷ B. Hoffman, *Anonymous Soldiers: The Struggle for Israel, 1917-1947* (Alfred A. Knopf, a division of Random House LLC, 2016). s.100

istihdam, ekonominin ana sektörlerinin kamu mülkiyeti haline gelmesi ve bir refah devletinin kurulması.⁸⁸ Belirtildiği üzere II. Dünya Savaşı'ndan büyük bir buhranla çıkan İngiltere için ekonomik gerçekler uygulamak istedikleri politikalar üstünde kasvet yaratmış ve onları sınırlamıştır.

1944 yılında Irgun'un ve bir sene ardından Haganah'nın İngiliz personeline terörist taktikler uygulamaya başlaması ve İngiltere'nin gereken mücadeleyi verememesi sonucunda Filistin konusu Birleşmiş Milletler'e taşındı.⁸⁹ Esasında tüm sürecin eylem ve sonuç aşaması son derece olağandır. İngiltere'nin içinde bulunduğu ekonomik güçlükler, terörist taktiklerin oluşturduğu moral bozukluğu ile İngiltere'nin Filistin Mandası'nda kontrolü sağlamaya yönelik isteği son derece azdır. Fakat karşılarında ise din, etnik kimlik üzerinde birleşen karşıt grup vardır, ortak acılarla bir araya gelen grup karşıtına nazaran güçsüz de olsa başarısızlığı asla düşünmeyecektir ve hedefine ulaşmak için her yolu deneyecektir. Dolayısıyla Yahudilerin pes etmesi mümkün gözükmezken Britanya'nın manevra alanını neredeyse sıfıra inmiştir.⁹⁰ Filistin Mandası üzerine rapor ve çözüm önerisi sunması için kurulan Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (*United Nations Special Committee on Palestine/ UNSCOP*) Genel Kurul'a Filistin'e bağımsızlık verilmesini tavsiye etmiş; Genel Kurul ise 29 Kasım 1947'de yaptığı oylama ile Filistin'in Arap ve Yahudi devleti olarak bölünmesini kabul etmiştir.⁹¹ Örnekte de görüldüğü üzere II.Dünya Savaşı sonrası dönemde bağımsızlık elde etmeye çalışan ve kimlik üzerinde bir araya gelen insan grupları siyasal hedeflerine ulaşmak için terörizme başvurmuştur.

Öte yandan Mao'nun Çin İç Savaşı'nda, Castro'nun ise Küba'da yürüttüğü gerilla savaşı modern savaşın meydana gelmesinde önemli etkenlerden birisidir. Gerilla harbinin önemli teorisyenlerinin geliştirdiği strateji ve taktikler, yürüttükleri başarılı kampanyaları dünyanın dört bir yanındaki güçsüz ancak politik hedefe ulaşmak isteyen taraf için kılavuz haline gelmiştir.

Meydana gelen tüm gelişmeler ile savaş tarihinin en radikal değişimlerinden birini yaşamıştır. Öncesinde daha yoğun olarak gözlemlenen devlet savaşlarda daha silik bir

---

⁸⁸ Charters, *The British Army and Jewish Insurgency in Palestine, 1945-47* s. 18

⁸⁹ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, trans. Mehmet Harmancı (Agora Kitaplığı, 2008). s.291-292

⁹⁰ Charters, *The British Army and Jewish Insurgency in Palestine, 1945-47* s.19

⁹¹ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*. s.292-293

hale gelmiştir. Belirtildiği üzere tarihin her döneminde terörizm, gerilla savaşı, devletlerarası savaş bir arada yaşanmaktadır. Modern savaşın ayırım noktası ise terörizmin, gerilla savaşının, ayaklanmaların daha yoğun gerçekleşirken devletler arası savaşa gidilmemesinde yatmaktadır. Yine de belirtilen her ne amaçla olsun tüm savaş formları ile mücadele eden devletin düzenli orduları klasik öğretilerinden uzaklaşarak yenileşmeye başlamıştır.

2.4. Modern Savaş

Daha önce de belirtildiği üzere savaş, politik hedefe ulaşmak için uygulanan şiddettir. Günümüzde savaşlar; terör örgütlerinin, gerillaların ve benzeri grupların meydana olduğu; uluslararası bağlantıların mevcut, asimetrik taktiklerin daha çok kullanıldığı, uzun süreli ve düşük yoğunlukta çatışmalar bütünü haline gelmiştir. Meydana gelen değişim sonucunda günümüz savaşları, çalışma boyunca modern savaş olarak adlandırılmaktadır.

Literatürde modern savaşı karşılayacak farklı tanımlar bulunmaktadır. Kaldor, Yeni Savaş (*New Wars*) kavramı ile birlikte günümüz savaşlarını açıklama getirmiştir. Yeni Savaşların özünü ulus, kabile, din gibi unsur aracılığıyla meydana gelen kimliklerin iktidar talebi oluşturmaktadır⁹² ve küreselleşme ile yorumlanmalıdır.⁹³ Kaldor'a göre küreselleşme her alanda birbirine bağlılık ve iç içe geçmişlik yaratmıştır. Ancak küreselleşmenin ekonomi üzerindeki etkisi savaşı Kaldor'un deyimiyle parçalamış ve düzensizleştirmiştir.⁹⁴ Zira ekonominin devlet kontrolünden çıkması bir yandan küresel bir ekonomik sistem yaratırken diğer yandan yasadışı ticaretin artmasına bağlı olarak bölgesel ekonomiler oluşturmuştur, sonuçta daha fazla aktör karşımıza çıkmaktadır. Kaldor Yeni Savaş'ın aktörlerini beş gruba ayırmıştır: düzenli silahlı kuvvetler, kendini savunmak için kurulmuş birimler, yabancı paralı askerler, uluslararası görevlendirilmiş ve gözetim altında bulunan düzenli yabancı kuvvetler.⁹⁵ Savaşın aktörlerinin artması ile savaş karmaşık bir hale gelmiştir.

---

⁹²Kaldor, *New & Old Wars*. s.71

⁹³ Kaldor, *New & Old Wars*. s.4

⁹⁴ Kaldor, *New & Old Wars*. s.110

⁹⁵ Kaldor, *New & Old Wars*. s.96

Çalışmanın yazıldığı tarih itibariyle de akademik ve askeri çevrelerde üzerinde en çok durulan kavram olan hibrit savaş günümüz savaşlarını anlatmak açısından oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Frank Hoffman tarafından literatüre kazandırılan Hibrit Savaş kavramına göre; etnik veya kabile çatışmalarının, ideoloji temelinde ilerleyen isyanların ve organize suç unsurlarının yer aldığı ve ayrılmaz şekilde iç içe geçtiği ve aynı aktörlerin çatışan konumunda olduğu hibrit savaşta hükümetler, isyancılar ve organize suç unsurları uluslararası bağlantılara sahip olduğu için ulus aşırı niteliktedir.⁹⁶ Bu haliyle birlikte hibrit savaş kavramı günümüz savaşlarındaki bulanık ve karmaşık ilişkileri vermede yeterli görünse de belirtildiği üzere tarihin her döneminde karşılaşılan savaş formları ve aktörleri bir yenilik değildir. Ek olarak, bu çalışmada savaş politik hedefine ulaşma amacı taşıyan taraflar arasında gerçekleşen örgütlü şiddet uygulamaları olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla son dönemde suç örgütleri, kriminalleri de savaşın bir aktörü olarak gösteren savaş tanımları kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmada esas olan savaşın aktörlerinin arkasında bir politik hedef olmasıdır. Suç örgütleri ve kriminallerin katılım gösterdiği çatışmalar politik hedefe ulaşmaktan çok ekonomik çıkarları sağlama temelinde ilerleyecektir ve bu noktada savaş yaklaşımından çok suç ve suça karşı hukuk ile mücadele yönteminin benimsenmesi gerektiği beklenilebilir.

Günümüz savaşları için Martin van Creveld tarafından Düşük Yoğunluklu Savaş (*Low Intensity War*) kavramını kullanmıştır. Düşük Yoğunluklu Savaş az gelişmiş ülkelerde görülmektedir ve çatışmaların çok azında her iki tarafta da düzenli birlikler bulunmaktadır.⁹⁷ Eğer çatışma az gelişmiş ülkeler yerine gelişmiş ülkelerde gerçekleşirse meydana gelen olaylar terörizm olarak görülmekte veya başka şekillerde (polisiye vaka gibi) adlandırılmaktadır.⁹⁸

Çalışmada savaşın değişimini göstermek için bağlı kalınan William S. Lind'in modelinde savaşlar 4 nesil halinde gösterilmiş ve günümüz savaşları 4. Nesil Savaşlar olarak adlandırılmıştır. 4. Nesil Savaş'ta devletlerin savaş üzerindeki tekeli

---

⁹⁶Josef Schroefl and Stuart J. Kaufman, "Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War," *Studies in Conflict & Terrorism* 37, no. 10 (2014/10/03 2014), <https://doi.org/10.1080/1057610X.2014.941435>. s.863

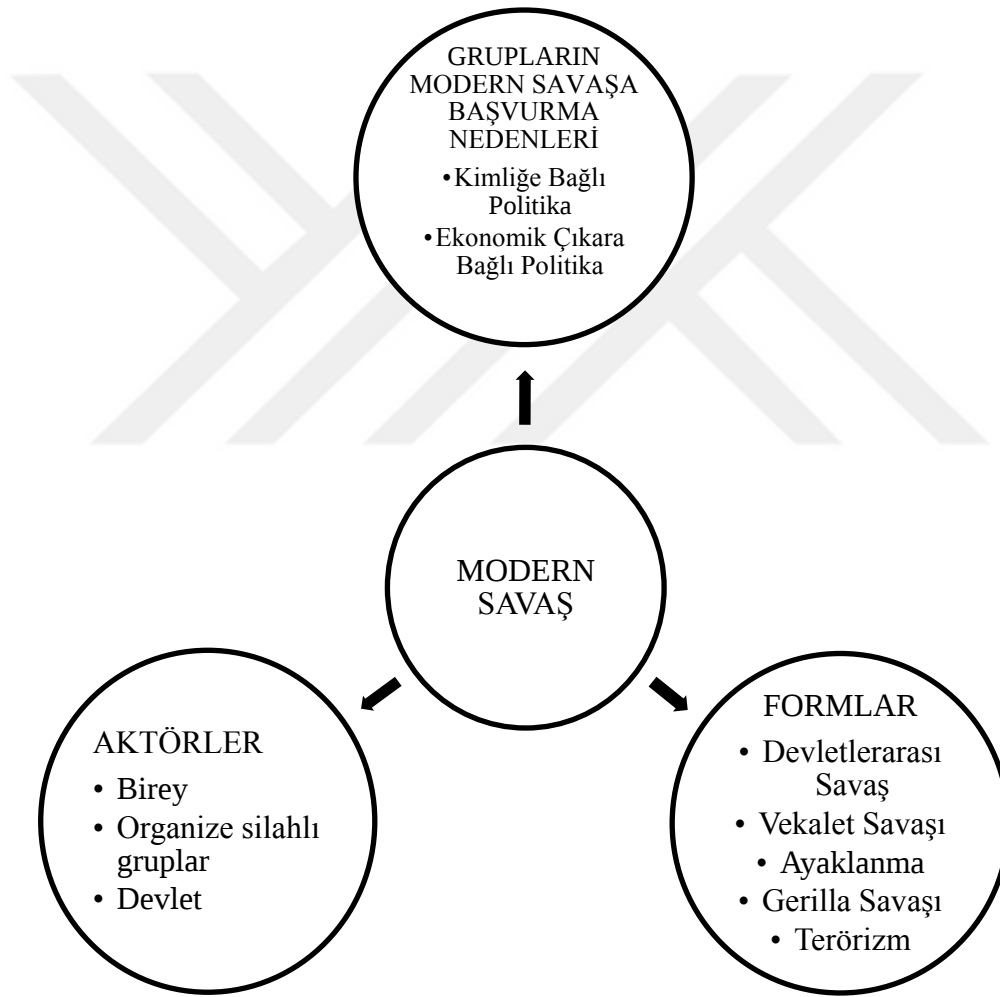
⁹⁷ Creveld, *The Transformation of War*. s.20-25

⁹⁸ Creveld, *The Transformation of War*.s.20

kaybolmuştur, devlet orduları ise dünyanın dört bir yanında devlet dışı silahlı aktörlerle mücadele etmektedir.⁹⁹

Bu çalışmada ise günümüzde yaşanan savaşlar “Modern Savaş” olarak adlandırılacaktır. Modern savaş; farklı aktörler tarafından gerçekleştirilen ve aktörün seçeceği yola bağlı olarak farklı savaş formlarının görüldüğü uzun süreli ancak şiddet düzeyinin düşük olduğu silahlı çatışmalardır.

Tablo 2.1 : Modern Savaş

Tabloda modern savaşın formlarına, aktörlerine ve nedenlerine yer verilmiştir.

⁹⁹ Lind, "Understanding Fourth Generation War." s.13

2.4.1. Modern Savaşın Formları

Modern savaşlarda görülmekte olan çatışma biçimleri, taktik ve eylem biçimleri savaşın formları olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla Modern Savaşın Formları ile kastedilen savaşın sürdürülüş biçimidir. Savaşın formları belirlenirken esas alınan şiddetin yoğunluğudur. İç savaş, ayaklanmadan; ayaklanma da terörizme göre daha şiddetli olacaktır. Vekalet savaşı ve devletlerarası savaşta ise devlet bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla diğer formlardan ayrılmaktadır. Pek tabi terörist ve ayaklanan gruplara devlet desteği söz konusu olabilir. Ancak burada anlatılmak istenen devletin doğrudan veya dolaylı aktör olarak karşımıza çıktığı hallerde şiddet çok daha yüksek olacaktır.

2.4.1.1. Terörizm, Gerilla Savaşı ve Ayaklanma

Daha önce de belirtildiği üzere savaş üzerine uzlaşmış bir tanım bulunmamaktadır. Ancak savaş bir tanıma göre uluslararası hukuka uygun bir şekilde devletlerarasında yürütülen silahlı çatışmalar bütünüdür.¹⁰⁰ Devleti esas alan bu tanımın özünde aslında çatışılan tarafa meşruiyet tanımamak için yapılmaktadır. Zira devlet bir ayaklanmayla mücadele ederken karşı tarafla savaşta olduğunu ifade ederse karşı tarafa meşru zemin sağlayabilir.¹⁰¹ Ancak çalışmanın teorik tartışmasında politik hedef için gösterilen şiddet olayı savaş olarak kabul edilmiştir. Sokak eylemleri, protestolar gibi daha barışçıl yöntemler bu tanımın dışındadır.

Terörizm, gerilla savaşı ve ayaklanma modern savaşın en çok karşımıza çıkan formlarıdır, ilgili formlar çalışmanın bu kısmında birlikte incelenecektir. Çünkü terörizm ve ayaklanma birbiri ile karıştırılmakta, birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Savaşa dair klasikleşmiş olan algı savaşın devletler arasında yürütüldüğüne dair olsa da özellikle 11 Eylül Saldırılarından değişmiştir. Saldırlara yanıt olarak Bush Hükümeti'nin ilan ettiği Terörizmle Savaş (*War on Terror*) ABD önderliğinde girilen kapsamlı ve uluslararası terörizmle mücadele kampanyasıdır.¹⁰² Terörizmle Savaş, klasik savaş algısının ne derece değiştiğini göstermektedir. Bir kere savaşta belirlenen düşman taraf esasında belirsizdir. George Washington Bush açıklamasında

---

¹⁰⁰ Büyükişık, *İnsan ve Savaş*. s.44

¹⁰¹ David J. Lonsdale, *Understanding Contemporary Strategy*. s.16

¹⁰² "War on Terrorism," Encyclopedia Britannica, 2020, accessed 10.01.2021, <https://www.britannica.com/topic/war-on-terrorism>.

terörizmle savaşlarının El Kaide ile başladığını ancak o noktada bitmeyeceğini, küresel erişime sahip her terörist bulunana, durdurulana ve mağlup edilene kadar sona ermeyeceğini açıklamıştır.¹⁰³ Açıklamadan da anlaşılacağı üzere savaş düşmanın belirsiz olduğu ve uzun sürecek bir hale gelmiştir ki ilgili durumlar modern savaşın ana özelliğini teşkil eder. Yine de modern savaşın başlangıcı olarak 11 Eylül sonrası dönem ele alınmamalıdır. Terörizm ve ayaklanma ile mücadele daha öncesine dayanmaktadır fakat özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında artmış, devletler arası savaş istisnai hale gelmiştir.

Yine de terörizm ve ayaklanmanın birbirine karıştırılması kuvvetle ihtimaldir ve ek olarak terörizm ve ayaklanmaların ayrımını gösterecek kesin farklar bulunmamaktadır.¹⁰⁴ Dolayısıyla terörizm ve ayaklanma arasındaki farklılıklardan hareket etmek birbirine bu kadar yakın olan iki kavramı ayırt etmek için yerinde olacaktır.

Ayaklanma mevcut bir düzenin değiştirilmesi amacıyla bir grubun şiddete başvurduğu uzun süreli silahlı mücadeledir.¹⁰⁵ Bu tanımla birlikte ayaklanmanın siyasi hedefi merkeze alınmaktadır dolayısıyla ayaklanma otoriteye karşı, onu değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik bir mücadeledir. Bu bakımdan tarih boyunca devletlere ve imparatorluklara direnmek için ayaklanma yoluna gidilmiştir.¹⁰⁶ En temelde ayaklanma, kurulu bir hükümeti veya tehdit altında hissettikleri bir dizi toplumsal normu devirmek amacıyla ortaya çıkmaktadır; bunun için terörizm dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere bir dizi taktiğe başvururlar ve daha sonra bu taktikleri devletlerin düzenli birliklerine karşı kullanırlar.¹⁰⁷ Bu haliyle birlikte ayaklanma içinde askeri taktiklere ek olarak psikolojik savaş, propaganda gibi birçok taktiği

---

¹⁰³ Todd R. Phinney, *Terrorism*

Its Impact, the New American Approach, and Airpower, Air University Press (2007), <http://www.jstor.org/stable/resrep13776.7>. s.1

¹⁰⁴ Cenker Korhan Demir, "Ayaklanmalardan Terörizmle Mücadeleye Öğrenen Askeri Örgütler," *Savunma Bilimleri Dergisi* 15, no. 2 (2016). s.108

¹⁰⁵ Natasha Underhill, "Understanding Terrorism, Insurgency, and State Failure," in *Countering Global Terrorism and Insurgency: Calculating the Risk of State Failure in Afghanistan, Pakistan and Iraq*, ed. Natasha Underhill (London: Palgrave Macmillan UK, 2014); Underhill, "Understanding Terrorism, Insurgency, and State Failure." s.12

¹⁰⁶ Paul B & Isabelle Duyvesteyn Rich, *The Routledge Handbook of Insurgency and Counterinsurgency*, The Routledge Handbook of Insurgency and Counterinsurgency, (Routledge, 2012). s.32

¹⁰⁷ Rich, *The Routledge Handbook of Insurgency and Counterinsurgency*. s.11-12

barındıran; yerleşik ulusal hükümete veya yabancı işgale karşı koymak amacıyla halk desteğini almaya çalışan¹⁰⁸ modern savaş formudur.

Ayaklanmanın, gerilla savaşı ile de karıştırılması mümkündür.¹⁰⁹ Gerilla askeri birim gibi faaliyette bulunarak düşman kuvvetlere karşı saldırıda bulunan ve belirli bir bölge ve nüfus üzerinde egemenlik kuran veya onları kontrol eden sayıca büyük silahlı bireylerden oluşur.¹¹⁰ Böylece gerillanın düzenli birliklerle çatışmaya girerek belirli bir coğrafyayı yönetme iddiası bulunmaktadır.¹¹¹ Buna karşılık ayaklanmada coğrafyanın kontrolünden çok nüfusun kontrol edilmesi esas hedeftir.¹¹² Ayaklanmada belirli bir coğrafya ele geçirilebilir. Ancak ayaklanma yasadışı silahlı veya siyasi örgütler aracılığıyla halkın desteğini arttırmaya, ayaklananlarının ülke üzerindeki kontrolünü genişletirken hükümetin gücünün zayıflatılmasını hedefler.¹¹³ Dolayısıyla ayaklanma uzun süreli siyasi ve askeri mücadeledir. Gerilla savaşı silahlı bir mücadele yöntemiysen ayaklanmada halkın katılımı söz konusudur ve ayaklanmayı üst aşama olarak değerlendirmek mümkündür.¹¹⁴

Terörizmde ise politik hedefini gerçekleştirmek için şiddet kullanan veya kullanma tehdidinde bulunan, eylemleri ile mağdurun ötesinde etki yaratmak için ulus altı grup veya devlet dışı aktör tarafından yürütülen eylemler bütünüdür.¹¹⁵ Fakat, terörizmin içerdiği olumsuz anlamıyla, teröristlerin kendilerini özgürlük savaşçısı olarak görmesi, politik görüş, etiketleme gibi sebeplerle üzerinde tanım birliğine ulaşılması oldukça zor bir kavramdır.¹¹⁶

Terörist grup neyi hedefliyorsa, neye karşıysa ve günün teknolojisi, sosyal dinamikleri neleri içeriyorsa bunlara göre terörizmin karakteristik özellikleri belirir. Sözgelimi, terörizmi dört dalga halinde inceleyen Rapoport'un ele aldığı ilk terör dalgası bugünkü

---

¹⁰⁸ Bruce Hoffman, *Inside Terrorism* (New York: Columbia University Press, 2006). s.35

¹⁰⁹ Demir, *Ayaklanmalar ve Ayaklanmalara Karşı Koyma: Kavramlar, Stratejiler ve Ülke Tecrübeleri*. s.9

¹¹⁰ Hoffman, *Inside Terrorism*. s.35

¹¹¹ Demir, *Ayaklanmalar ve Ayaklanmalara Karşı Koyma: Kavramlar, Stratejiler ve Ülke Tecrübeleri*. s.9

¹¹² Underhill, "Understanding Terrorism, Insurgency, and State Failure." s. 12

¹¹³ Underhill, "Understanding Terrorism, Insurgency, and State Failure." s.12

¹¹⁴ Demir, *Ayaklanmalar ve Ayaklanmalara Karşı Koyma: Kavramlar, Stratejiler ve Ülke Tecrübeleri*. s.15-16

¹¹⁵ Hoffman, *Inside Terrorism*. s.39-41

¹¹⁶ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.37-39

terörizmin kullandığı yöntemleri anlamlandırmada yardımcı olacaktır: Anarşist Terör Dalgası.¹¹⁷ Anarşist terör dalgası olarak adlandırılan bu dönemde Nechaev ve Bakunin tarafından doktrine edilen görüşler, ortaya çıkan örgütler için el kitabı niteliğinde olsa da bu dönemin önemini teröristlerin şiddet yoluyla propagandayı keşfetmesi oluşturur.¹¹⁸ 1880 ve 1920 yılları arasında etkili olan anarşist terör dalgasının ana hedefi devleti ortadan kaldırmaktır. Şiddetin bireyler üzerinde eğitici rol oynadığını düşünen dönemin teröristleri halkı bilinçlendirmek için eğitici toplantılar düzenlemek, kitaplar hazırlamak yerine şiddet içeren eylemlerini sergilemeye başlamışlardır. Anarşist terör dalgasının temel eylem biçimini oluşturan suikastler devlet görevlilerini hedef almıştır. Zira, terör dalgasının yıkmaya çalıştığı devlet, suikast düzenledikleri kişiler üzerinde imgeleşmiştir, hedef alınan kişi devleti temsil etmektedir böylece kişinin ötesine geçilir.

Eylemin hedefin önüne geçmesi terörizmin ana unsurudur. Terör eylemi semboliktir, iletilmek istenen mesaj eylemin yapısını oluşturur. Söz gelimi otoriteye karşı olan anarşist terör dalgasının otoriteyi üstünde toplayan kişilere karşı giriştiği eylem terörist örgüt açısından doğru tercih olacaktır. 11 Eylül Saldırıları ile birlikte değişen terörizmin mesajı da esasında öncelleri gibidir; karşı çıkılana göre (bir devlet, politik sistem, toplumsal norm...) terörist gerçekleştireceği eylemi şekillendirir. Terör eylemi daha çok kişiyi etkilemeyi hedeflemektedir. Etkilemenin ise iki yüzü vardır: Eylemin mağdurları ve terörist eylemin izleyici kitlesi. Basit bir mantıkla gerçekleştirilen eylemden ne kadar çok kişi etkilenirse teknoloji ile artan medyanın gücü eylemin geniş bir kitle tarafından izlenmesine neden olacak, teröristlerin vermek istedikleri mesaj her yere ulaşacaktır.

Örnek vermek gerekirse 13 Kasım 2015'te Paris'te IŞİD tarafından gerçekleştirilen saldırılarda 132 kişi hayatını kaybetmiş ve 300'den fazla kişinin yaralanmıştır.¹¹⁹ Saldırıların ardından IŞİD yayın organı Dabıq'ın 2015 Aralık tarihli sayısında

---

¹¹⁷ David Rapoport, "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences," *An International History of Terrorism: Western and Non-Western Experiences* (2013), <https://doi.org/10.4324/9780203093467>.

¹¹⁸ Hoffman, *Inside Terrorism*. s.5

¹¹⁹ THE NEW YORK TIMES, "Paris Victims, Remembered," 20.11.2015, <https://www.nytimes.com/interactive/2015/11/20/world/europe/Paris-terror-victims-list.html>.

Batı'dan intikamlarını aldıklarını, Paris saldırılarının yalnızca başlangıç olduğunu belirtmiştir.¹²⁰

(Fotoğraflar: Dabiq, Aralık 2015)

Verilen örnekte de görülebileceği üzere terör saldırısında bulunan IŞİD sembolik bir eylem gerçekleştirmiştir, eylem 132 ölünün ötesinde bir mesaja sahiptir. Belirtilmelidir ki ilgili tarihlerde Suriye'nin belirli bölgelerini elinde tutan, nüfus üzerinde kontrol sahibi olan IŞİD gerilla harbi, ayaklanma ve terörizmi aynı anda gerçekleştirebilmektedir. Modern savaşın formu olarak verilen bu unsurların arasında keskin çizgiler bulunmadığı ve modern savaşın taraflarının hepsine başvurması mümkün olduğu için hangi formun gerçekleştirildiğini belirleyebilmek kolay değildir.

2.4.1.2. Vekalet Savaşı

Politik hedefi birbirine karşıt olan iki gücün doğrudan savaşmak yerine, başka aktörleri kullanarak birbirleriyle mücadeleye girdiği modern savaş formu vekalet savaşıdır. Böylece şiddetin kontrolü dolaylı bir şekilde yürütülmekte, BM Antlaşması'nda öngörülen kuvvet kullanma yasağına¹²¹ aykırı davranmadan politik hedefe ulaşmaya

¹²⁰ , Dabiq, no. 12 (Aralık 2015).

¹²¹ "Birleşmiş Milletler Antlaşması ". madde 2/4

çalışılmaktadır. Genel olarak vekalet savaşının görüldüğü durumlarda bir iç karışıklık vardır devlet vekalet savaşını sürdürerek kendi menfaatini gözetebilir, iç karışıklığı gidererek insan haklarının korunmasını amaçlayabilir, yalnızca karışıklığın sürdürülmesi ile dahi menfaatini gerçekleştirebilir.¹²²

Vekalet savaşı ve devlet destekli terörizm ise birbirinden farklıdır. Devlet destekli terörizmde ise devlet, terörizmi yardım veya himaye yoluyla kendi politik hedefine ulaşmada bir araç olarak kullanmaktadır.¹²³ Bu minvalde devlet terör örgütüne lojistik destek sağlayabilir. Devlet doğrudan veya dolaylı olarak eğitim, silah, sığınma alanı sağlayarak yahut terörist grubun ideolojisine, ilkelerine yakınlık duyarak politik destek yoluyla devlet destekli terörizm, gerçekleştirir.¹²⁴

Vekalet savaşında da devlet destekli terörizmde devletler politik hedefini gerçekleştirmek için doğrudan mücadele içinde değildirler ancak vekalet savaşında vekil grup ile devlet arasında daha etkin bir kontrol bulunmaktadır.

2.4.1.3. Devletlerarası Savaş

Klasik algıya göre savaş devletlerarasında gerçekleşen silahlı çatışmalar bütünüdür. Vestfalya Barışı ile uluslararası sistemde en etkili aktör haline gelen devletler savaşa başvurmadan çekinmemiş, politik hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır. II. Dünya Savaşı'nda devletlerarası savaş en yoğun seviyesine ulaşılmış ancak sonrasında istisnai hale gelmiştir. Modern savaşı oluşturan değişimlerde de sayıldığı gibi nükleer silahların varlığı, uluslararası hukukta öngörülen kuvvet kullanma yasağı, orduların gücünün artması gibi sebeplerle devletler savaşa başvurmayı tercih etmez. Ek olarak vekalet savaşı veya devlet destekli terörizm gibi yöntemler devletlerarası savaşa göre daha ucuza mal olmaktadır.¹²⁵ Desteklenen veya vekil olarak belirlenen organize silahlı grupla bağlantıların tam olarak kurulamaması, eylemlerin devlete isnat edilememesi gibi sebeplerle devletler bir diğer devlete karşı savaşa başvurmadan kaçınmaktadırlar. Yine de dünyanın bazı bölgelerinde devletlerarası savaşın gözlemlenmesi mümkündür. Creveld'a göre etnik ayrılıklara ve coğrafi nedenlere

---

¹²² Tyrone L. Groh, *Proxy War: The Least Bad Option* (Stanford University Press, 2019). S.37-40

¹²³ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.133

¹²⁴ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.131-134

¹²⁵ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.129

bağlı olarak Ortadoğu'da ve Hindistan-Pakistan arasında devletlerarası savaş görülmesi mümkündür.¹²⁶

2.4.2. Modern Savaşın Aktörleri

Daha önce de belirtildiği üzere savaşın aktörü tarihin hiçbir döneminde yalnızca devlet olmamıştır. Bireyler ve gruplar da çatışmalara katılmaktadır. Önemli olan belirtilen aktörlerin katılım düzeyinin zaman içerisinde farklı yoğunluk seviyesine ulaşmasıdır. Örneğin savaşların devletler arasında gerçekleştiği ve devlet çıkarlarına ulaşılması hedefi güdüldüğü eski savaşlarda¹²⁷ devletlerin düzenli orduları sivillerden uzakta cephe savaşları vermiştir. Ancak bu zaman diliminde dahi bireyler ve gruplar da savaşa farklı yollarla katılım göstermişlerdir. Modern savaşlarda devletin savaşın yegâne aktörü olduğu algısı değişime uğramıştır. Zira günümüzde devlet bir savaşın tarafı olduğunda karşı tarafta istisnai hallerde başka bir devlet yer almaktadır. Devletler artık farklı gruplarla savaş haline girmektedir. Sonuç olarak modern savaşta aktör sayısı çoktur ve savaşa katılımları hiç olmadığı kadar yüksek düzeydedir.

Savaşın politik hedefine ulaşma amacı taşıyan taraflar arasında gerçekleşen örgütlü şiddet uygulamaları olduğu daha önce de belirtilmiştir. Dolayısıyla politik bir hedefe dayanarak şiddet başvuran birey, grup ve devletler savaşın aktörü sayılmalıdır. Aktörün göstereceği şiddetin seviyesi de modern savaşın uygulanış formunu oluşturmaktadır.

2.4.2.1. Birey

Şiddet, karşı tarafa zarar verme amacı taşıyan eylemler bütünüdür ve ilgili eylemler farklı şekillerde karşımıza çıkabilir: öldürme, yaralama, sözlü şiddet, cinsel dokunulmazlığa karşı girişilen eylemler... Hangi haliyle gerçekleşirse gerçekleşsin insan hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Her gün bir şiddet olayına tanık olmakta veya şiddet haberini almaktayız. Bu durum şiddetin doğal bir durum olmasıyla açıklanabilmektedir: şiddet insanlığın başlangıcından beri vardır ve sosyal örgütlenme ne derece ilerlerse ilerlesin mevcut olacaktır çünkü şiddet doğal bir durumdur.¹²⁸ O halde hangi örgütlenme düzeyine ve hangi normlara sahip olursak olalım şiddetin bir

---

¹²⁶ Creveld, *The Transformation of War*. s.12

¹²⁷ Kaldor, a.g.e, s.16.

¹²⁸ Pierre Clastres, *Şiddetin Arkeolojisi: İlk Toplumlarda Savaş*, trans. Sarp Tuna (İstanbul: Nora Kitap, 2017). s.13

şekilde ortaya çıkacağı aşîkardır. Ancak şiddet amaçsız veya rastgele bir şekilde gerçekleşmez. Şiddet ile birey bir hedefe ulaşmaya çalışmaktadır; bu sebepler özel hayatla ilgili, kişisel hedefler olabilir: kişisel çıkar, duygu ve düşünceleri ile şiddet uygulayabilir. Ancak politik bir hedefe ulaşmaya çalışan kişinin uyguladığı şiddet özel hayatta elde edilmek istenen hedeflerden ayrılmaktadır.

Bireyin politik hedefe ulaşmak için uyguladığı şiddette politik hedef tek doğru olarak görölmektedir ve birey politik hedefine derin bir sadakatle bağlanmaktadır. Kişi etnik kimliği, ideolojisi, dini, mezhebi doğrultusunda politik hedefler belirleyerek veya daha önceden belirlenmiş hedefler doğrultusunda harekete geçebilir. Pek tabi her bireyin politik hedefinin olması mümkündür ancak politik hedefe ulaşmak için şiddetin rasyonelleştirilmesi ve şiddete başvurulması farklı sonuçlar doğurur.

Çalışmanın bu kısmında bireyin politik şiddete başvurma nedenlerinden çok nasıl katıldığı anlatılmak istenmektedir. Modern savaşlarda yer almak isteyen birey genel olarak gruplara katılım göstermektedir. Ancak bireyin doğrudan ve tek başına katılım gösterdiği yalnız kurtluk modern savaşın birey tarafından uygulandığı tek örnek sayılmalıdır. Yalnız kurt eylemini bir gruba bağlı kalmaksızın tasarlamakta ve gerçekleştirmektedir.¹²⁹ Bu noktada yalnız kurdun gerçekten de modern savaşın bir aktörü haline gelip gelemeyeceği tartışmaya açık hale gelebilir: yalnız kurdun eylemleri hukuksal çerçevede, suç yaklaşımı ile mi değerlendirilmelidir yoksa gerçekten de modern savaşa dahil edilmeli midir?

Yalnız kurt için olası üç senaryodan bahsedilebilir. İlk olarak birey politik hedefini belirlerken hiçbir ideolojik, etnik, dini hedefleri olan grupların etkisinde kalmadan kendi politik hedefini oluşturabilir ve bu doğrultuda harekete geçebilir. İkinci olarak kişi bir gruptan etkilenebilir. İnternet aracılığıyla grubun propagandalarına ulaşabilir, öğretilerini benimseyebilir. Sonunda, grubun haberi olmadan ancak grup adına şiddet içeren eylemde bulunabilir. Her ihtimalde de şiddet politik bir hedef için uygulanmaktadır. Dolayısıyla yalnız kurdun eylemleri de modern savaşın kapsamına girmelidir. Suç yaklaşımının ötesinde yaklaşılması gereken yalnız kurtlar terörizmle mücadelede büyük bir zorluğu beraberinde getirir: kişinin şiddete giden sürecinin ve eyleminin tespitinin oldukça zor olması, tespit edebilmek içinse kişisel hak ve

---

¹²⁹ Randy Borum, ed., *Lone-Wolf Terrorism*, The SAGE Encyclopedia of Terrorism (SAGE Publications, 2011); Borum, *Lone-Wolf Terrorism*. s.362

özgürlüklerin sınırının daraltılması. İlgili hususlar ile birlikte yalnız kurt üzerinde durulması gereken ve mücadelede ise zorlu bir süreç teşkil eder. 2011 yılında CIA direktörü Leon Panetta yalnız kurtların ABD'ye yönelik ana tehdit olduğu açıklamasında bulunmuştur.¹³⁰

2.4.2.2. Organize Silahlı Gruplar

Modern Savaşın aktörleri üç ana başlıkta incelenmektedir: birey, organize silahlı gruplar ve devlet. Organize silahlı gruplar burada oldukça geniş bir kavramdır içine birçok unsuru barındırmaktadır ve modern savaşta oldukça önem arz etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi organize silahlı gruplar tarih boyunca savaşlarda yerini almıştır. Ancak modern savaşta gruplar daha yoğun olarak gözlemlenmektedir.

Modern savaşta bireyler kendi politik hedefi veya başka bir devletin politik hedefi doğrultusunda yalnız başına hareket ederek şiddet içeren eylemi gerçekleştirmektedir. Ancak organize silahlı grupları politik hedefi gerçekleştirebilmek için bir araya gelen bireyler oluşturmaktadır. Terör örgütleri, ayaklanmacılar, gerillalar... politik hedeflerini gerçekleştirmek için hareket ederler. Belirtmelidir ki suç örgütleri ve askeri şirketler gibi gruplar da modern savaşa katılım göstermektedir. Ancak bu grupların arkasında politik hedeften çok ekonomik kazanımlar söz konusudur. Çalışma boyunca savaşı gerçekleştiren tarafın politik hedefi olduğuna odaklanılmıştır. Bu sebeple ekonomik kazanımla hareket eden gruplar çalışmaya göre modern savaşın tarafı olmaktan çok savaşı sürdürmeye yardımcı olmaktadır veya politik hedefi olan taraflar (devlet, ayaklananlar, terörist gruplar gibi) tarafından amaçları doğrultusunda kullanılmaktadır.

Ekonomik çıkarı için modern savaşta yer alanlar arasında bulunan askeri şirketler yeni değildir. Savaşın veya şiddetin özelleşmesi tarihin farklı dönemlerinde de görülmüştür. On dördüncü yüzyılda İtalya'da hizmet veren ücretli askerler (*compagni di ventura*) başkanlarına (*condottieri*) ücret ödeyen herkese hizmet sunmaktaydı.¹³¹ Özel askeri şirketler ve benzeri yapılar tarihin her döneminde karşımıza çıksa da Fransız Devriminden sonra ortaya çıkan milliyetçilik ve askerlerin devlet için savaşır hale

---

¹³⁰ "Lone Wolf Terrorism: Al-Qaeda's New Strategy," accessed 10.01.2021, 2021, <https://www.hsdl.org/c/lone-wolf-terrorism-al-qaedas-new-strategy/>.

¹³¹ Paret, *Modern Strateji: Machiavelli'den Modern Çağa*. s.15

gelmesiyle birlikte savaş da askeri güç de devletlerin tekeline girmiştir.¹³² Ancak özellikle Soğuk Savaş sonrası özel sektörün her alana etki etmesi ve uluslararası şirketlerin güçlenmesi ile birlikte her alanda özelleşmeler başlamış ve bundan payını güvenlik ve askeri sektörler de payını almıştır.¹³³ Askeri şirketlere başvurulmasının ardında ise uluslararası hukukun aşılması, medyanın etkisini bertaraf etme, etik sorunları giderme ve iç politikayı dengeleme gibi sebepler bulunmaktadır.¹³⁴ Örnek vermek gerekirse bir devlet çıkarı doğrultusunda bölgesel bir çatışmada yer almak isteyebilir. Hükümetler yürüttüğü politikanın devamlılığı için desteğine ihtiyaç duymaktadır. Kendi kuvvetleriyle yürüteceği bir askeri operasyonda operasyonun varlık nedeninden, yöntemine kadar pek çok unsur toplum tarafından sorgulanabilir. Fakat askeri şirket ile yürütülen bir politikada böyle sorunlara rastlamak mümkün olmayacaktır. Çünkü askeri şirketin varlığı, askeri şirkete başvuran ile savaş arasında bir ayrışma yaratır. Yani bir devlet askeri şirkete başvurarak savaşta yerini alıyorsa devlet ve yürütülen savaş arasındaki bağlantılar silikleşmektedir ve devletin sorumluluğu önemli ölçüde azalır.¹³⁵ Askeri şirketlerin uluslararası hukuktan doğan sorumluluğu veya eylemlerinin askeri şirketlere başvurana isnadı bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ancak modern savaş kapsamında bir aktör olarak karşımıza çıkan askeri şirketler gün geçtikçe daha fazla kullanılmaktadır. Yine de suç örgütleriyle birlikte askeri şirketler politik hedeflerine ulaşmak yerine ekonomik kazanımları için modern savaşta yer alması sebebiyle ana aktör yerine savaşı devam ettiren yan aktörler olarak sayılması mümkündür.

Modern savaşta organize silahlı grupları terörist örgütler, ayaklananlar, gerillalar olarak sayabileceğimizi daha önce de belirtilmiştir. Sorun somut olaylarda organize silahlı grupların tanımlanamaması ve ilgili grupların da modern savaşın formlarını bir arada başvurmasından kaynaklanmaktadır.

---

¹³² Christopher Kinsey, *Corporate Soldiers and International Security :The Rise of Private Military Companies* (Routledge, 2007). S.43

¹³³ Kinsey, *Corporate Soldiers and International Security :The Rise of Private Military Companies*. s.54-55

¹³⁴ Kinsey, *Corporate Soldiers and International Security :The Rise of Private Military Companies*. s.59-61

¹³⁵ P. W. Singer, "Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security," *International Security* 26, no. 3 (2001). s.218

Organize silahlı grupların hangi kategoride yer aldığı tanımlanamamaktadır. Örneğin terörizmin dahi ortak tanımına ulaşamadığı bir bağlamda devlet dışı grubun herkes tarafından terör örgütü olarak tanımlanması mümkün gözükmemektedir. Klasikleşmiş bir anlatımla bir kişinin teröristi bir başkasının özgürlük savaşçısıdır.¹³⁶ Bakış açılarına bağlı olarak ilerleyen organize silahlı grupların tanımlanması sorununun aşılması mümkün gözükmemektedir. Devletler, toplum, uluslararası örgütler kendi ideolojileri, çıkarları ve hedefleri doğrultusunda organize silahlı grupların tam karşısında yer alabilir ve onları adlandırırken daha olumsuz anlam içeren kavramlara başvurabilir. Yahut tam aksine grubu olumlu bir havada değerlendirerek farklı adlandırmalarda bulunabilir. Öte yandan organize silahlı gruplar savaş formlarına aynı anda başvurabilir. Örneğin; bir terör örgütü gerilla savaşına başvurabilir. Buna karşın bir bölge üzerinde kontrol sahibi olan ve askeri birim gibi faaliyet eden bir organize silahlı grup (bu özelliklere sahip bir grup gerilla olarak sayılmalıdır) terörist taktiklere başvurabilmektedir. Medya ve toplum tüm organize silahlı grupları terör örgütü olarak adlandırma eğilimindedir. Sonuç olarak organize silahlı grupların hangi savaş formunu gerçekleştirdiğini ve nasıl adlandırılacağını belirlemek oldukça zordur.

2.4.2.3. Devlet

Daha önce de belirtildiği üzere savaş denildiğinde devletler arasında ortaya çıkan çatışmalar akla gelmektedir ve klasik savaş algısı savaşta esas aktörün devlet olması üzerine kuruludur.

Çalışmada modern savaş kavramı ile savaşa başvurabilen aktörler geniş bir şekilde ele alınmış ve savaşın devletin tekelinde olduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Çünkü günümüzde devletlerarası savaşlar istisnaidir ve devletin karşısında çoğunlukla organize silahlı gruplar bulunmaktadır. Politikası ve çıkarları doğrultusunda devletlerin savaşa başvurması olağandır ve karşısında belirtilen gruplar veya bir başka devlet bulunabilir.

2.4.3. Modern Savaşa Başvurma Nedenleri

Savaşın özünde politik hedefe ulaşma amacı bulunmaktadır. O halde modern savaşın aktörlerinin bir politik hedefi olmalıdır. Bu politik hedef hangi unsurlar bir araya gelerek oluşursa oluşsun amaçlanan mevcut düzen içerisinde bir değişim yaratmaktır.

---

¹³⁶ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.38

Yani dini kimliği ile bir araya gelen organize silahlı grup ile ülkesinin çıkarları doğrultusunda savaşıa başvuran devlet arasında ortak bir nokta vardır: mevcut düzende değişiklik yaratarak politik hedefe ulaşmak.

Çalışmanın bu kısmında savaşın aktörlerinin neden savaşıa başvurduğu, savaşı sürdürdüğu incelenecektir. Barış durumunun bozularak, şiddete başvurulması her aktör için farklı nedenlere bağlıdır.

Devlet modern savaşıa başvurduğunda arkasındaki neden en kaba tabirle ülkesinin çıkarı ve kazanımlarıdır. Kazanımlar her noktada olabilir. Savaşı kazanması ihtimalinde bir devlet kaynaklara kavuşabilir, başka bir devlet karşısında zafer kazanarak uluslararası alanda saygınlık kazanarak kontrol sahibi olabilir, tehdit teşkil eden unsurları ortadan kaldırabilir... Ancak kazanımı ne olursa olsun günümüzde bir devletten esas olarak beklenen savaşların riskli ve maliyetli olması sebebiyle devletin savaşıa başvurmak yerine barışçıl yöntemlere başvurmasıdır.¹³⁷ Uluslararası politikanın yarattığı rekabet ortamı devletleri şiddet uygulamaya itmektedir.¹³⁸ Dolayısıyla bir devlet savaşıa başvuruyorsa rasyonel bir seçim yaptığı düşünülmektedir. Devlet, savaş sonundaki olası kazanımlarının savaşı kaybetmesi ihtimalinde ortaya çıkacak zarardan daha fazla olduğunu düşünerek savaşıa başvurabilir.¹³⁹ Altı Gün Savaşı'nda da görülebileceği gibi bazı durumlarda devlet, savaşıa başvuran ilk taraf olursa üstünlük kazanacağı gerekçesiyle bir savaşı başlatabilir.¹⁴⁰ 5 Haziran 1967'de Mısır hava üslerine saldıran İsrail hava kuvvetleri, Mısır hava kuvvetleri karşılık veremeden hava güçlerini imha etmiştir.¹⁴¹ Bu haliyle birlikte İsrail savaşıa başvurmanın avantajından yararlanmıştır. Aynı gün içerisinde Suriye ve Ürdün'ün hava kuvvetlerini devre dışı bırakan İsrail üç Arap devletine ağır bir darbe vurmuştur: Mısır Ordusu'nu Sina'da yenmiş, Suriye Golan Tepeleri'ni kaybetmiş ve Ürdün Batı Şeria'yı İsrail'e bırakmıştır.¹⁴² Altı Gün Savaşları'nda olduğu gibi stratejik taarruzda bulunan devlet, düşmanının askeri kapasitelerini imha

---

¹³⁷ James D. Fearon, "Rationalist Explanations for War," *International Organization* 49, no. 3 (1995). s.409

¹³⁸ Stephen Van Evera, *Causes of War: Power and The Roots of Conflict* (Cornell University Press, 1999). s.108

¹³⁹ Evera, *Causes of War: Power and The Roots of Conflict*. s.14

¹⁴⁰ Evera, *Causes of War: Power and The Roots of Conflict*. s.35-68

¹⁴¹ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*. s.376

¹⁴² Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*. s.376-377

edebilir; önemli altyapılarını, üretim merkezlerini vb. hedef alarak düşmanı savaşımayacak veya savaşı sürdüremeyecek hale getirebilir. Bu hallerde devletin savaşa başvururken yaptığı seçimi rasyonel olarak adlandırmak mümkün olacaktır. Buna rağmen düşmanın yanlış değerlendirildiği durumlarda yenilgi muhtemeldir. Savaş zamanı devletlerin kapıldığı yanlış umutlar, krizlerin savaşa dönmesi ihtimalini arttırmaktadır.¹⁴³

Yine de devletlerarası savaşlar II. Dünya Savaşı'ndan sonra istisnai olarak görülmektedir. Günümüzde devletlerin savaşa başvurduğu, müdahil olduğu haller genel olarak ayaklanmayla mücadele, terörizmle mücadele, vekalet savaşı olarak görülmektedir. Devletlerin ilgili savaşı verirken kazanımları mevcut düzenlerini korumak, toprak bütünlüğünü devam ettirmek olarak sayılabilir. Örneğin ülkesinde terör eylemleri gerçekleştiren terör örgütüne karşı mücadele eden devlet düzeni korumaya çalışır, güvenlik tesis eder. Vekalet savaşı yürüten devlet ülkesi dışındaki kazanımlarını, çıkarlarını hedefler; dış politikasını yürütür. Dikkat edilmesi gereken nokta modern savaşlara kadar şiddetin devlet tekelinde görülmesi, savaşı gerçekleştirenin devlet olduğuna olan inancın varlığıdır. Modern savaş döneminde ise terörizm ve devlet otoritesini tehdit eden şiddet olaylarının artması şiddet uygulanmasını devlet tekelinden çıkartmıştır.¹⁴⁴

Organize silahlı grup ve bireylerin politik hedeflerine ulaşmak için terörizme, ayaklanma gibi modern savaş formlarına başvurabileceği daha önce de belirtilmiştir. Organize silahlı gruplar ve bireylerin modern savaşa başvurmasının ardındaki sebepler daha karmaşıktır. İdeolojisi, etnik kökeni, dini doğrultusunda şiddete başvurabilir.¹⁴⁵ Tüm bunları kimlikler çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. İnsanlar birçok farklı kimliğe sahiptir ancak hem toplum hem de bireyler tek bir kimliği öne çıkartmayı tercih eder, kişilerin kimliklerini tek bir düzeye indirgerler.¹⁴⁶

Bağlı kalınan kimlik kişinin düşüncelerini ve davranışlarını belirleyecek, karşıt kimlikler için önyargı oluşturacaktır. Daha da ötesinde aynı kimlikten kişilerle

---

¹⁴³ Evera, *Causes of War: Power and The Roots of Conflict*. s.15

¹⁴⁴ Black, *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*. s.351

¹⁴⁵ Martin Van Creveld, "Through a Glass, Darkly: Some Reflections on the Future of War," *Naval War College Review* 53, no. 4 (2000). s.41

¹⁴⁶ Amartya Sen, *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması*, trans. Ahmet Kardam (Henkel, 2006). s.41

oluşturduğu gruba bir aidiyet hissetmektedir.¹⁴⁷ Eğer bu gruplar politik bir hedef ortaya koyuyor ve bu hedefin gerçekleştirilmesi için şiddete başvuruyorsa çalışmaya göre modern savaş kapsamına girmektedirler. Pek tabi insanlar birçok kimlik doğrultusunda bir araya gelmekte ve belki de hedefler ortaya koymaktadır. Ancak şiddete başvurmada çok daha farklı süreçler işlemektedir.

Modern savaşta ve modern savaşı oluşturan zaman diliminde (II. Dünya Savaşı) kişiler çoğunlukla etnik, ideolojik ve dini kimlikleri üzerinden kendilerini tanımlayarak şiddete başvurmuşlardır. Şiddete giden süreçte kişinin kimliğinin yüceltilirken karşıt kimliklerin aşağılanması ve ilgili kimlikler üzerinde mutlak düşünceler oluşturulması söz konusudur. İlgili şiddet süreci aşırılıkçılık olarak adlandırılmakta ve özellikle siyasi konularda geliştirilmiş radikal düşünceler olarak açıklanır.¹⁴⁸ Kimlikler üzerinden geliştirilen aşırılıkçı düşünceler sonucunda şiddete başvurmak seçilirse modern savaşa başvurulmuş olunur: organize silahlı grupların ve bireylerin modern savaşa katılımı bu sistematikte gerçekleşir. Modern savaşlarda yer alan terörizm, ayaklanmalar, iç savaşlar gibi savaş formları esasında kimliklerin çatışmasıdır. Organize silahlı gruplar ve onlara katılan bireyler 1945'ten bu yana gerçekleştirdikleri çatışmalarda veya terör olaylarında amaçlanan tarafların rejimi değiştirmek, kendi devletlerini kurmak gibi politik hedefler gütmüştür ve tüm bunların ardında benzer kimliklerin bir araya gelmesi, karşıt kimliklerin ayrışması bulunmaktadır.

Temel olarak kişilerin etnik, dini ve ideolojik kimlikler doğrultusunda politik hedefler ortaya konulduğu ve modern savaşın formlarının gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Etnik kimlik ortak kökenleri olduğuna veya fiziksel olarak ya da gelenekleri açısından benzerlik taşıdığına dair kanısı bulunan insanların bir araya gelmesiyle oluşur.¹⁴⁹ Aynı etnik kimliğe bağlı kişilerin bir araya gelmesi, o kimlik grubuna karşı aidiyet hissetmesi ve daha önemlisi kendi etnik kimliğinden olmayan kişilere büyük bir hoşgörüsüzlükle yaklaşır. Böylece adım adım şiddete gidilir.

Dini kimliğe bağlı organize silahlı grupların ve kişilerin de arkasında mutlak doğrular bulunmaktadır ve söz konusu kimlik din çevresinde şekillendiği için bu doğruların mutlaklığı diğer kimliklere göre daha yüksek seviyededir ve kişilerin ilgili

---

¹⁴⁷ Sen, *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması*. s.41-46

¹⁴⁸ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.28

¹⁴⁹ Cenker Korhan Demir, *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Avrupa'da Etnik Ayrılıkçı Terörizm: PIRA, ETA, PKK* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017). s.13

doğrularının değişmesi daha zordur. Dini kimliklerde uygulanan şiddet inanca atfedilebilir. Dini kimlikte inanç çevresinde toplanan kişiler inançlarının zaferi emrettiğini, doğru inanış biçiminin kendi inançları olduğu iddia edilmektedir ve şiddet için inanç sistemi referans gösterilir.¹⁵⁰ Dini kimlikler doğrultusunda yürütülen savaşlar uzun zamandan beri süregelmektedir. Orta Çağ'da Katolik Kilisesi tarafından Müslüman topraklara karşı yürütülen Haçlı Seferleri'nde de,¹⁵¹ 11 Eylül 2001'de El-Kaide tarafından cihat adına yapılan saldırılarda da dini kimlik doğrultusunda uygulanan şiddet, yürütülen savaşlar söz konusudur. Fakat günümüzde halen daha etnik kimliğe bağlı savaşlar mevcut olsa da özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra savaşı dini kimliklerin gerçekleştirdiğine yönelik bir algı bulunmaktadır.¹⁵²

Bir ideolojinin şekillendirdiği kimliklerde ise bireyler çok farklı ideolojiler doğrultusunda hareket edebilir. İdeolojiler anarşizm, marksizm, faşizm ve diğer ideolojiler doğrultusunda şekillenebilir. Örneğin Çarlık Rusya'da 1878'de ortaya çıkan ve Narodnaya Volya anarşizmi benimsemiştir.¹⁵³ Rapoport'un terörizmde üçüncü dalga olarak ayrımı gittiği 1960'larda ortaya çıkan Yeni Sol Dalgası (*New Left Wave*) sol ideoloji temellidir.¹⁵⁴ Halihazırda etnik kimlikler ve sol ideoloji üzerine kurulan kimliklerin iç içedir ve bir süre sonra etnik kimlikler öne çıkar hale gelmiştir.¹⁵⁵ Etnik ve dini kimliklerin ideoloji temelli kimliklere oranla savaşı daha çok sürdüreceği açıktır. İdeoloji temellerde birey ve gruplar ilgili ideolojiyi benimser ve aşırılıkçı hale gelerek şiddet uygulamayı tercih edebilir, bunun için ideolojinin kazanılması gerekmektedir. Ancak etnik ve dini kimliklere kişi önceden sahiptir. Özellikle etnik kimliklerde aşırılıkçı düşünceler ve şiddet artık kimliğin bir parçası haline gelmektedir. Etnik kimliğe bağlı kişi ve organize silahlı grupların uyguladığı şiddet nesiller boyu sürmektedir ve modern savaşa katılım her kuşaklarca devam eder. Çünkü şiddet de artık kimliğin bir parçası haline gelmekte, normalleştirilmektedir.

---

¹⁵⁰ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.34

¹⁵¹ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.175-176

¹⁵² Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.173

¹⁵³ Astrid von Borcke, "Violence and Terror in Russian Revolutionary Populism: the Narodnaya Volya, 1879–83," in *Social Protest, Violence and Terror in Nineteenth- and Twentieth-century Europe*, ed. Wolfgang J. Mommsen and Gerhard Hirschfeld (London: Palgrave Macmillan UK, 1982). s.48-49

¹⁵⁴ Rapoport, "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences." s.2

¹⁵⁵ Rapoport, "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences." s.17

Ancak bir neslin, daha önceki neslin ideolojisini benimseyerek şiddet yolunu seçmesi daha zor olacaktır.

Sonuç olarak Kişi ve organize silahlı grupların şiddete başvurmada ana hareket noktası kimliklerdir. Kişi birden fazla kimliğe sahipken kendisini bir kimlikle tanımlamayı, bir kimliği daha çok öne almaya tercih eder. Öne aldığı kimlik zaman içinde değişim gösterebilir. Önemli olan kişinin bu kimlik üzerinde aşırılıkçı düşünceler geliştirip, kimliğe bağlı politik hedeflerin gerçekleştirebilmesi için şiddet uygulamayı normalleştirmesidir. Şiddet bir kere normalleştikten sonra modern savaşın formları uygulanmaya başlanır.

Kişinin aşırılıkçı düşünceler benimsemesine ve şiddeti normalleştirmesine birçok açıklama getirilmektedir. Kimliğinin diğer kimliklerle eşit haklar elde edemediğini öne süren gruplar şiddete başvurabilir, buna neden olarak da politikaya aktif katılımın mümkün olmaması gösterilmektedir.¹⁵⁶ Belirli bir kimliğe sahip olan bireyler toplumdaki diğer kişilere göre daha az haklara sahip olabilir, bir ayrımcılığa maruz kalabilir. Bunların hiçbirisi olmasa dahi bu kimlikler bir haksızlık algısına sahip olabilirler. Tüm bunlar sonucunda aynı kimlikler, kimlik gruplarını oluşturur. Ek olarak kişinin bir gruba katılması ile aidiyet duygusu oluşmaya başlar ki kişi bu grubun görüşlerini günden güne benimsemeye daha çok benimser ve o gruba aidiyet hisseder. Şiddet içeren hareketlerin grup içinde gerçekleşmesi yoluyla kişi şiddeti gün geçtikçe normalleştirir ve grubun hedefleri doğrultusunda şiddet uygulamaktan çekinmez.¹⁵⁷ Sonuç olarak kimlik gruplarının politik hedefler belirlemesi ve onları gerçekleştirmesi organize silahlı grup ve bireyler için modern savaş başlamış olur.

2.5. Modern Savaşta Bir Muharebe Alanı Olarak Kentler

Kentler çatışmalar için oldukça zorlu bir arazi teşkil etmektedir ve kent savaşları gün geçtikçe daha sık gözlemlenmektedir. Bir süredir savaş alanlarından gelen görüntüler meskûn mahalleri; tahrip edilmiş binaları ve altyapıyı içermektedir.¹⁵⁸ Tarih kent savaşının ölümcül olduğunu göstermiştir: Hitler ilk başta ordusunun Stalingrad'da

¹⁵⁶ Martha Crenshaw, "The Causes of Terrorism," *Comparative Politics* 13, no. 4 (1981). s.383

¹⁵⁷ Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. s.79

¹⁵⁸ Alvina Hoffmann, "The Urbanization of Warfare

Historical Development and Contemporary Challenges for International Humanitarian Law," *St Antony's International Review* 12, no. 2 (2017). s.176

sokak çatışmalarında yer almasını istememiş sonrasında ise şehrin ele geçirilmesini emretmiştir.¹⁵⁹ Stalingrad Savaşı sona erdiğinde Wehrmacht ağır bir yenilgiye uğramıştır, Almanların yalnızca şehirde verdiği zayıat 300.000 kişiye yakındır.¹⁶⁰

Kentler çok boyutlu yapıdadır: yer altı tüneller, altyapı aracılığıyla; binalar yüksek katlarıyla içinde birden fazla boyut teşkil ederken her binaların ise düşman mevzisi oluşturabileceği için tek tek aranması gerekmektedir. Sınırlı manevra alanı ile kentsel ortam operasyonları engeller ve silahların efektif kullanımını engeller; binaların yakınlığı iletişimi bozar ve komuta ve kontrol zorluklarını daha da artırır.¹⁶¹ Tüm bu zorluklara rağmen kent savaşları sürekli artmaktadır.

Modern savaşlarda organize silahlı grupların birer aktör olarak karşımıza çıktığı daha önce de ifade edilmiştir. Öte yandan modern savaşta devletlerarası savaş istisnaidir. Modern savaş bir nevi bir tarafın güçsüz olduğu, asimetrik yöntemlerle yürütülen düşük yoğunluklu çatışmalar bütünüdür: modern savaşın yöntemini güçsüz taraf belirler. Organize silahlı grupların devletlere göre güçsüz olduğu açıktır. Asimetrik yöntemlerle yürütülmeye çalışılan modern savaşlarda aslında güçsüz tarafın tercihlerine göre güçlü taraf mücadele yöntemlerini gerçekleştirir. Pek tabi ki mücadele edilecek yerin belirlenmesi de güçsüz tarafın inisiyatifindedir. Böylece kent ortamındaki zorlukları kendi lehine çevirmek isteyen güçsüz taraf, düşmanı ile bir denge kurmayı tercih edecektir. Buna rağmen güçsüz tarafın başarılı olmuş teorisyenleri Kent savaşından kaçınılmasını, kırsal temele alınmasını önermektedir. Zira Stalingrad örneğinde de görülebileceği üzere iki düzenli ordunun asimetrik olmayan savaşında dahi kentte gerçekleşen savaşın sonuçları oldukça ağırdır.

Mao Zedong Çin’de gerçekleştirdiği devrimci savaşında kırsal alanı seçmiştir. İlk olarak Mao’nun yaşadığı dönemde Çin’in kırsal nüfusu yoğunluktadır ve Mao vereceği devrim savaşında kent proletaryasına güvenmemekte ve kentteki komünist hareket yok olmanın eşiğindedir.¹⁶² Kendini korumak ve eğitim için ihtiyaç duyulan

---

¹⁵⁹ Antony Beevor, *Stalingrad*, trans. Nurettin Elhüseyni (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020). s.139

¹⁶⁰ Peter Antill, *Stalingrad 1942*, trans. Cem Demirkan (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015). s.85

¹⁶¹ Jr. Robert H. Scales, "THE INDIRECT APPROACH: HOW U.S.MILITARY FORCES CAN AVOIDTHE PITFALLS OF FUTURE URBAN WARFARE," in *Future Warfare: Anthology*, ed. Jr. Robert H. Scales (Army War College, 1999).

¹⁶² Y.L.T. Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare* (CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017). s.16-17

alanı kırsal sağlayabilir, ek olarak civar köylerden devrim savaşı için silah altına alınabilecek insan kaynağı bulunabilir.¹⁶³ Kırsalı tercih etmenin ötesinde Mao'nun devrim savaşında yürüteceği model üç aşamalıdır: düşmanın saldırıdayken stratejik savunma yapmak, düşman stratejik olarak sağlamlaşırken taarruza hazırlanılması ve son olarak düşman geri çekilirken taarruza geçilmesi.¹⁶⁴

Ernesto Che Guevara'ya göre devrimci savaş için doğru şartların oluşması gerekmektedir. Devrimci savaş demokratik ülkelerde ya da anayasal zemini bulunan hükümetlerde devrimci savaş gerçekleşmez çünkü barışçıl yöntemler halen daha tükenmemiştir ve halk mevcut sistemi değiştirmek için savaşmayacaktır.¹⁶⁵ Devrimci savaş için ise kırsalın faaliyet merkezi olması gerektiğini savunmaktadır. Güney Amerika'nın büyük bir kısmını engebeli araziler oluşturmaktadır, böylece kırsal saklanmak ve güç toplamak için uygun alan oluşturmaktadır.¹⁶⁶

Carlos Marighella ise kentlerde yürütülecek eylemlerle karşı tarafın ekonomik, politik ve sosyal sisteminin tahrip edilmesi gerektiğini savunur, kent gerillası eylemleriyle şehir gerillasına destek olmayı ve halkla birlikte yeni bir politik yapı kurmayı hedefler.¹⁶⁷ Marighella'ya göre ideal şehir gerillacısı kendi şehrinde faaliyette bulunan gerilladır.¹⁶⁸ Sokakları, yolları ezbere bilen gerilla karşı tarafa sürpriz saldırılarda bulunabilir; karşı taraf bilmediği bir kentte sürpriz saldırılar karşısında kararlılığını ve cesaretini yitirebilir ve büyük bir belirsizliğin içinde kalabilir.¹⁶⁹ Görüldüğü üzere gerilla savaşının teorisyenleri kırsalı temel almıştır. İstisnai olarak kenti temel alan Marighella ise kent gerillasını, kırsal gerillanın yanında ona yardımcı olarak görmüştür. Ona göre kentte gerçekleştirilen eylemler ile karşı tarafın düzeni bozulacaktır böylece devrim büyük bir hızla gerçekleşecektir.

Örnek vermek gerekirse terör örgütü PKK kır temelli bir strateji benimserken daha sonrasında kentleri hedef almıştır.²⁷ Kasım 1978'de Diyarbakır'da düzenlediği

---

¹⁶³ Mao Tse Tung, *On Guerrilla Warfare*, trans. Samuel B Griffith (U.S. Marine Corps, 1989). s.107-109

¹⁶⁴ Boot, *Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi*. s.306

¹⁶⁵ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.20

¹⁶⁶ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.19

¹⁶⁷ Carlos Marighella, *Şehir Gerillası El Kitabı*, trans. Ahmet Koçtuğ (İstanbul: Işık Yayınları, 1992). s.74-75

¹⁶⁸ Marighella, *Şehir Gerillası El Kitabı*. s.89

¹⁶⁹ Marighella, *Şehir Gerillası El Kitabı*. s.87-88

toplantı sonucu partileşen PKK terör örgütü, 30 Temmuz 1979'da Bucak aşireti lideri ve milletvekili Mehmet Celal Bucak'a suikast düzenleyerek kuruluşunu duyurmuş ve Türkiye'nin PKK ile mücadelesi başlamıştır.¹⁷⁰ Bu dönemde örgüt kırsalı temel alan Uzun Süreli Halk Savaşı stratejisini benimsemiştir.¹⁷¹ PKK'nın stratejisini oluştururken kırsal alanda devlet egemenliğinin zayıf ve her köyde yol ve karakol olmadığı sebeplerini göz önünde bulundurmuş, bu doğrultuda kırsalda faaliyet göstermeyi, kırsal tamamen ele geçirildikten sonra kentlere yönelmeyi hedeflemiştir.¹⁷² PKK'nın kırsalı tercih etmesi olağandır. Bir kere kırsal PKK terör örgütüne saklanma ve eğitim alanı sağlayabilir, çevre köylerde yaşayan kişilerin silah altına alınmasını mümkün kılar. İlgili gerilla teorisyenlerinin verdiği öğütler ışığında PKK kuruluşunda stratejisini kırsal üzerine kurmuştur: PKK eylemlerine kırsalda başlayacak, kırsal ele geçirildikten sonra kentler kuşatılacak ve kentlerde halk ayaklanacaktır.¹⁷³ Belirtilmelidir ki PKK kırsalı temel aldığı dahi kentteki siyasal çalışmalarına devam edecektir. Sonuç olarak kırsal alanda faaliyet gösterip daha sonra kentlere yönelmek PKK'nın stratejisidir. Buna rağmen örgüt yayın organı Serxwebun'da 5 Nisan 2015 tarihli sayısında kent savaşını benimsediğini ifade etmiştir: “Anladık ki dağlarda yürütülen savaş kesin zaferi kazanmamıza yetmiyor. Demokratik özerklik için şehir savaşının zorunlu olduğuna karar verdik.”¹⁷⁴ Sonuçta PKK kentlerde çatışmaya girmeyi yeni bir strateji olarak belirlemiştir. PKK'nın stratejisini değiştirmesinde pek çok sebep bulunabilir. Kentteki politik faaliyetleri doğrultusunda ayaklanma çıkartabileceklerine duydukları inanç, kırsalda hareket kabiliyetlerini kısıtlayan insansız hava aracı destekli operasyonlar... Hepsi terör örgütünün kente yönelmesinin arkasındaki sebepler olabilir, önemli olan PKK'nın stratejisinde büyük bir değişikliğe gitmiş olmasıdır.

Kent savaşı modern savaşın olağan bir muharebe alanı haline gelmiştir ki savaş denildiğinde birçok kişinin aklına yıkılmış binalar, sokaklarda çatışmaya giren birlikler gelmektedir. Halbuki orduların örgütlenmeleri, komuta ve taktik doktrinleri

---

¹⁷⁰ Demir, *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Avrupa'da Etnik Ayrılıkçı Terörizm: PIRA, ETA, PKK*. s.275

¹⁷¹ Nihat Ali Özcan, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi* (Ankara: ASAM, 1999). s. 66-67

¹⁷² Özcan, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. s.67-76

¹⁷³ Özcan, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. s.74

muharebe alanının geniş ve açık olmasına göre dizayn edilmiştir.¹⁷⁵ Tarihte kentlerin alınması iki amaçla gerçekleştirilmektedir. İlkinde savaşın amacının gerçekleşebilmesi için kentin ele geçirilmesi gerekliliğidir, muharebe kentte gerçekleşmese dahi kent savaşın bir parçasıdır.¹⁷⁶ İkincisinde ise savaş kentsel alana hükmetmek için gerçekleşir ki klasik kent savaşı olarak adlandırabiliriz.¹⁷⁷

Tarih kent savaşının ağır sonuçlarının olduğunu ve sarf edilecek onca çabaya rağmen savaşın kazanılamadığı birçok örnek vardır, savaş teorisyenleri kentlerden kaçınılması gerektiğini belirtir. Sun Tzu'ya göre başka çare kalmazsa kentlere saldırı gerçekleştirilmelidir.¹⁷⁸ Dönem itibarıyla yorumlandığında Sun Tzu dönemindeki orduların daha hantal bir yapısı olduğu söylenebilir. Zira Sun Tzu da kent saldırıları için gereken hazırlığın uzun süreceğini ve askerlerin kaybına rağmen kentlerin düşürülemediği ihtimallere dikkat çekmektedir.¹⁷⁹ Benzer bir durum Orta Çağ ve erken modern zaman orduları için de geçerlidir. Dönemin orduları için kent savaşı gerçekleştirmek mantıksızdır çünkü dönemin orduları kent savaşı için yeterli hareket kabiliyetine sahip değildir.¹⁸⁰ Dolayısıyla savaşların kentlerden uzakta ve istisnai olarak gerçekleştiği dönemlere göre oluşan geleneksel anlayış modern savaşla birlikte değişime uğramış ve ordular da kentsel savaşa uygun olarak yenileşmeye gitmiş ve yeni doktrinler oluşmaya başlamıştır. Çünkü modern savaşta karşımıza çıkan aktörler, savaşın formları ve diğer etkenler düzenli orduları kentlerde çatışmaya girmeye zorunlu kılmakta, onları kentlerin içine çekmeye çalışmaktadır.

PKK'nın strateji değişiminde de görülebileceği üzere modern savaşta teröristler, ayaklanmacılar bilinçli bir şekilde kenti tercih edebilir. Düzenli ordular belirli amaçlar güderek düşmanların ellerinde bulundurdıkları kentleri ele geçirmeye çalışabilir, düşmanlarını etkisiz hale getirmek için kentlerde savaşabilir. Sebebi ne olursa olsun Kent savaşı modern savaşın karakteristik özelliklerinden biridir; artık Kent savaşı hiç olmadığı kadar çok gerçekleşmektedir.

---

¹⁷⁵ William G. Robertson, *Block By Block: The Challenges Of Urban Operations* (U.S. Army Command and General Staff College Press, 2003). s.439

¹⁷⁶ Robertson, *Block By Block: The Challenges Of Urban Operations*. s.2

¹⁷⁷ Robertson, *Block By Block: The Challenges Of Urban Operations*. s.2-3

¹⁷⁸ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, trans. Pulat Otkan & Giray Fidan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014). s.7

¹⁷⁹ Tzu, *Savaş Sanatı*. s.7

¹⁸⁰ Robertson, *Block By Block: The Challenges Of Urban Operations*. s.3

2.5.1. Kentsel Savaşın Artma Sebepleri

Kent, yapısı gereği içinde birçok zorluğu barındırır dolayısıyla konvansiyonel ordular kent savaşından kaçınmayı tercih eder.¹⁸¹ Buna rağmen pek çok ordu kendini kent savaşının içinde bulmuştur. Yalnızca doksanlı yıllarda ABD Somali, Haiti, Bosna ve Kosova'da; Rusya ise iki kere Çeçenistan Grozni'de kent savaşına girmiştir, sonraki yıllarda devletlerin girdiği kent savaşı sayısı sürekli olarak artmıştır. Buna rağmen kentler düzenli birlikler için çatışmaya girilecek en zor alanlardan birini oluşturmaktadır.¹⁸²

Kentlerin modern savaşlarda daha fazla görülmesine üç ana neden sayabiliriz: kentleşme, kentin yapısı gereği güçsüz tarafa asimetriyi giderecek bir üstünlük sağlaması ve tarafların politik hedefi doğrultusunda kent savaşının zorunlu olduğu haller.

İlk olarak dünya giderek kentleşmektedir. Mevcut kentlerin nüfusu kırsaldan yapılan göçlerle artarken, kırsal alanlar da kentleşmektedir. 1950 dünya nüfusunun yalnızca yüzde 30'u kentsel alanlarda yaşarken ve bu oran 2018'de yüzde 55'e yükselmiştir.¹⁸³ Dolayısıyla politik hedefin gerçekleşmesi için gerçekleştirilen eylemde kentin hedef alınması son derece olağandır.

İkincisi modern savaşlarda güçsüz ve güçlünün savaşı son derece yoğun olarak görülmektedir. Güçsüz taraf politik hedefine ulaşmak için farklı eylemlere başvurabilir, modern savaşın formlarını uygulamaya geçirebilir. Sözgelimi terörist örgüt mesajını iletmek için bir eylem gerçekleştirecektir ve bu eylemin intihar bombacılığı olduğu bir olası senaryoda kentte gerçekleşen bir intihar saldırısından daha fazla can ve mal kaybı meydana gelecek, medyada daha fazla yer bulacak ve iletilmek istenen mesaj toplumda daha fazla yer bulacaktır. Kent savaşında da durum böyledir. Kentte yaşanacak bir savaşta güçsüz taraf asimetriyi giderecektir. Bunun için sürpriz unsuruna daha fazla dayanacaktır: tuzaklar ve kentin yapısına uygun olarak geliştirilen taktikler yoluyla güçsüz taraf bir denge kurmaya başlayacaktır. Ek olarak güçlü taraf ise kent savaşında tüm gücünü kullanamaz. Örneğin hava taarruzunda

---

¹⁸¹ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.26

¹⁸² Lee K. Grubbs, *In Search of a Joint Urban Operational Concept* (School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College, 2003). s.1

¹⁸³ Department of Economic and Social Affairs United Nations, Population Division, *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision* (2018). s.1

kıymetli altyapıya zarar verilmesi muhtemeldir, bu gerçekleştiğinde kentte yaşayanlar konvansiyonel orduya karşı gelebilir.¹⁸⁴ Bunun yerine konvansiyonel ordular bina bina ilerlemeyi tercih eder; bu durumda da savaşın süresi uzar, daha fazla askere ihtiyaç duyulur ve daha çok kayıp verilir. Sonuç olarak güçsüz taraf güçlü taraf ile dengelenir ve asimetri giderilmeye başlar.¹⁸⁵

Son olarak güçlü tarafın politik hedefi doğrultusunda kent savaşı gerçekleşebilir. Güçlü taraf ilgili politik hedefi ile kentlerde savaşmaya başlayabilir: kendi ülkesinin bütünlüğünü korumak, başka ülke topraklarında kendisini tehdit eden durumu ortadan kaldırmak, insani müdahale ve yardımda bulunmak gibi sebeplerle kent savaşını gerçekleştirebilir.¹⁸⁶

2.5.2. Kent Savaşında Yaşanan Zorluklar

Binalar, barikatlar, sokaklar, altyapı, siviller... Hepsi bir araya geldiğinde kent savaşılabilir en zorlu alanlardan birini oluşturur. Çalışmanın bu bölümünde kent savaşında yaşanan zorlukları ele almak için kenti savunan ve kente taarruz eden ayırımına gidilecek ve örnek olaylar yoluyla zorluklar somutlaştırılmaya çalışılacaktır. Belirtilmelidir ki modern savaşlarda savunan durumunda olan grup genel olarak güçsüz olan taraftır.

Kent savaşında yaşanan zorlukların daha iyi aktarılabilmesi için bu kısımda üç askeri operasyona yer verilmiştir: Grozni Muharebesi, Mogadişu Muharebesi ve Hendek Operasyonları.

Çeçenistan 1991 Ekim ayında Sovyetler Birliğinden bağımsızlığını ilan etmiştir. Bölgenin tarihi ve Çeçenlerin Ruslara duyduğu öfke ile birlikte Çeçen Devlet Başkanı Cevher Dudayev tarafından gelen açıklama beklenmedik değildir.¹⁸⁷ 1994 yılında Dudayev'e karşı gerçekleştirilen silahlı saldırıda Rusya sorumluluğu olduğunu reddetmiş ancak saldırıyı gerçekleştiren Rus askerlerinin televizyonda açıklama yapması ile sorumluluk kabul edilmiştir. Bunun üzerine Rusya Federasyonu Başkanı

---

¹⁸⁴ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.27

¹⁸⁵ Grubbs, *In Search of a Joint Urban Operational Concept*. s.3

¹⁸⁶ *Soldiers in Cities: Military Operations on Urban Terrain*, ed. Michael C. Desch and Institute Army War College . Strategic Studies (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College 2001). s.2-7

¹⁸⁷ Timothy L. Thomas, "The Battle of Grozny: Deadly Classroom for Urban Combat," *Parameters* (1999). s.2

Boris Yeltsin 11 Aralık 1994'de birliklere Çeçenistan üzerine ilerleme emri vermiştir.¹⁸⁸ Rus ağır topçusu, Grozni'ye bakan Sunja menziline yerleştirilmiş ve 31 Aralık akşamı saat 18.00'de obüs ateşlenmeye başlamıştır.¹⁸⁹ Aynı gece kente giren Rus askerleri kendilerini 8 Şubat 1995'e kadar acımasız bir kent savaşının içinde bulmuştur.¹⁹⁰

Mogadişu Muharebesi ise 3-4 Ekim 1993'te Somali'nin başkenti Mogadişu'da gerçekleşmiştir. 1960 yılında bağımsızlığını kazanan Somali kısa bir süre sonra iç karışıklıklar yaşamaya başlamıştır.¹⁹¹ 1991 yılında iktidar General Muhammed Farah Aidid tarafından ele geçirilmiş şiddet gün geçtikçe artmıştır. Tüm bu yaşananlar sonucunda önlem almak isteyen BMGK, *UNOSOM (United Nations Operation in Somalia)* adı altında barış gücü operasyonu öngörse de UNOSOM etkili ve başarılı olmaktan çok uzakta kalmıştır. Bunun üzerine esas olarak kendi kuvvetlerine dayanan müdahale gücü kurmayı teklif eden ABD'nin önerisi BMGK tarafından 794 sayılı Karar ile kabul edilmiştir. Karara göre sivil nüfusun hayatta kalması için gereken tüm unsurlar sağlanmalı, Somali'de insancıl yardım faaliyetlerinin gerçekleşebilmesi için güvenli ortam tesis edilmeli, bunların gerçekleşmesi için gereken tüm araçların kullanılmasına izin verilmiştir.¹⁹² Böylece ABD, "*Operation Restore Hope*" isimli operasyona 9 Aralık 1992'de başlamıştır. Ancak 3-4 Ekim 1993 tarihinde gerçekleşen Mogadişu Muharebesinde askeri operasyonun amacı Aidid'in üst düzey siyasi danışmanlarını yakalamaktır. Operasyonda yer alan birlikler kentte büyük bir direnişle karşılaşmış, roket güdümlü el bombası (*Rocket Propelled Grenade/ RPG*) kullanılarak düşürülen iki askeri helikopter ile büyük bir askeri kriz yaşanmıştır. Sonuçta 18 Amerikan askeri hayatını kaybetmiş; farklı kaynaklara göre 79 ila 84 arasında yaralı asker ve 500 ila 1500 arasında değişen Somalili sivil ve milisin yaşamını yitirmesi ile operasyon sona ermiştir.¹⁹³

---

¹⁸⁸ Thomas, "The Battle of Grozny: Deadly Classroom for Urban Combat." s.3

¹⁸⁹ Ilyas Akhmadov, "The Battle for Grozny," interview by Aslan Maskhadov, 1999, <https://smallwarsjournal.com/documents/akhmadovinterview.pdf>.

¹⁹⁰ Thomas, "The Battle of Grozny: Deadly Classroom for Urban Combat." s.3

¹⁹¹ Forrest L. Marion, *The Battle of Mogadishu: Special Tactics in Somalia*, 1993, Air University Press (2018). S.272

¹⁹² "UNSC Resolution 794," ed. UNSC (03.12.1992).

¹⁹³ Marion, *The Battle of Mogadishu: Special Tactics in Somalia*, 1993. s.291

Terör örgütü PKK'nın kentteki yapılanmasını arttırması ve şehir gerillacılığı söylemine başvurması ve güvenlik güçlerinin hareket kabiliyetinin engellenmesi amacıyla PKK mensuplarınca Cizre, Silopi, Sur, İdil, Nusaybin ilçeleri başta olmak üzere Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yerleşim yerlerinde hendek ve barikatlar oluşturması, tuzaklaması, binalar arasında tüneller açarak bağlantı hatları kurmuş ve halkın güvenliğine zarar vermesine karşı yürütülen Hendek Operasyonları'nda 859 güvenlik görevlisi şehit edilmiş, 4711 güvenlik görevlisi ise yaralanmıştır.¹⁹⁴ Belirtilmelidir ki Hendek Operasyonları terörle mücadele kapsamında yürütülmüştür. Çalışmada örnek olarak gösterilmesi kentsel alanda yürütülen bir operasyonda yaşanılacak zorlukların gösterilebilmesi amacıyla. Bir terörle mücadele operasyonunda teröristin sivil korunumundan yararlanması mümkün değildir.

Kentte savaşan kuvvet için; dost ve düşman kuvvetleri ayıran çizgiler silikleşir, bölgeler daralır. Açık arazide gerçekleşen savaşlarda ilgili bölgeler binlerce metreyle ölçülebilir; kentte ise kümelenmiş binalar, sokaklardan oluşan labirentte kuvvetler oldukça dar bir alanda mevzilenmeye ve hareket etmeye çalışır.¹⁹⁵

Kent dışı savaşlarda yatay seyir söz konusudur. Örnek vermek gerekirse I. Dünya Savaşı'nın mevzi savaşları yoğun topçu ateşi ve mevzilerin ele geçirilmeye çalışılması üzerine kuruludur. Bu durum da savaşın yatay olarak gerçekleşmesine sebep olur. Fakat Kent savaşında farklı yükseklikteki binalar savaşın dikey olarak seyretmesini zorunlu kılar.¹⁹⁶ Böylece kent savaşında yer alacak birlikler dikey seyre uyum sağlamak için daha fazla eğitim görmeli ve ekipmanlar da geliştirilmelidir.¹⁹⁷

Dikey seyrin sebebi olan binalar kent savaşının zorluk sebeplerinden biridir. Binaların diziliş biçimleri, cepheleri, boyutları ve pencere konumları; kuvvet ve silahların konuşlandırılmasında etkili olur; duvarlar, tavanlar ve zeminler manevra yapmayı zorlaştırır ve askerler üzerinde stres yaratır.¹⁹⁸ Mogadişu Muharebesi'nde askeri konvoy helikopter enkazına ulaşmaya çalışmış ancak binalardan onlara ateş eden

---

¹⁹⁴ T.C. İçişleri Bakanlığı, Uluslararası Af Örgütü'nün Raporuna İlişkin Basın Açıklaması, (23.01.2017).

¹⁹⁵ Robert R Scales, "Urban Warfare:A Soldier's View," *Military Review* (2005), <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Primer-on-Urban-Operation/Documents/Scales-Urban-Warfare.pdf>.

¹⁹⁶ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.28

¹⁹⁷ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.28

¹⁹⁸ Jamison Jo Medby and Russell W. Glenn, *Street Smart: Intelligence Preparation of the Battlefield for Urban Operations* (RAND Corporation, 2002). s.27

Somaliler ile karşılaşmıştır; konvoy birçok kez durmak zorunda kalmış, pek çok asker yaralanmış veya hayatını kaybetmiştir.¹⁹⁹ Hendek Operasyonlarında bina bina arama yapılarak ilerlenmiş, hangi binaların tuzaklı olduğu öngörülemediği için bitişik binalar arasında geçitler açılarak diğer binaya geçilmiştir.²⁰⁰

Kent savaşı insan gücünün ve ekipmanların yüksek bir tempoda kullanılmasına neden olur. Yalnızca odalara giriş ve odanın temizlenmesinde izlenen işlemler dahi çok daha fazla insan gücü gerektirmektedir. Ruslar, Çeçenistan'ı 1994 yılında işgal ettiğinde yalnızca 20.000 askeri kullanmıştır; ilerleyen haftalarda bu rakam 50.000'e çıkmıştır.²⁰¹

Düşman tarafın hangi binada olduğu, hangi binada bubi tuzaklarının olduğu öngörülemez. Binaların temizlenmesi, bubi tuzaklarının fark edilmesi ve etkisiz hale getirilmesi zaman alır, aksi halde can kaybı yaşanacaktır. Ancak bu haliyle birlikte kent savaşı son derece stresli bir ortam yaratmaktadır. Hendek Operasyonlarında mevzilenmek istenen binaya teröristlerce el yapımı patlayıcı döşenmiş ve boş bırakılmıştır, durumun fark edilmesi üzerine bomba imha ekibine haber verilmiştir.²⁰²

Kent savaşında binaların yaşattığı bir diğer zorluk da binanın niteliği kaynaklıdır: ilgili bina ibadet yeri, okul, hastane, hükümet binası olabilir.²⁰³ Böyle binalarda ek dikkat gerekmektedir. Bir ibadethaneye zarar verilmesi halinde kentte yaşayan sivilin taraf tutmaya başlaması veya çatışmalara katılması söz konusu olabilir. Grozni Muharebesi'nde Çeçenler hastane ve okulların çevresinde hızlı turlar atmışlardır.²⁰⁴ Rusların Çeçenlere karşılık vereceği ve ilgili binaların zarar göreceği açıktır. İlgili hareket manipülasyon içermektedir ve öngörülebileceği üzere kentte yaşayanların tepkisine neden olmuştur. Öyle ki Grozni'de yaşayan Ruslar dahi Rus ordusuna olan desteklerini çekmiştir.²⁰⁵

---

¹⁹⁹ Mark Bowden, *Black Hawk Down: A Story of Modern War* (Signet, 2001). s.104-107

²⁰⁰ Bahaddin Seçgin, *Hendeklerde Vurulduk* (Ankara: Atayurt Yayınevi, 2020). s.83-84

²⁰¹ Anatol Lieven, *LESSONS OF THE WAR IN CHECHNYA, 1994-96*, Strategic Studies Institute, US Army War College (Michael C. Desch, 2001). s.60

²⁰² Seçgin, *Hendeklerde Vurulduk*. s.96-97

²⁰³ Medby and Glenn, *Street Smart: Intelligence Preparation of the Battlefield for Urban Operations*. s.28

²⁰⁴ Thomas, "The Battle of Grozny: Deadly Classroom for Urban Combat." s.8

²⁰⁵ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.44

Sokaklar ise bir başka zorluktur. Sokaklar kent savaşında geçit işlevi görür: birliklerin geçmek zorunda kaldığı ve düşman için hedef teşkil eden alanlardır, sokaklarda manevra yapmak oldukça zordur.²⁰⁶ Ek olarak karmaşık sokaklar kent savaşında taarruz halinde olan birlikler için sıkıntı yaratmaktadır: savunma konumunda olanlar yaşadıkları kenti bilir ve lehlerine kullanırlar. Fakat taarruzda olan taraf bilmediği bir kentte yüksek tempolu bir çatışmanın içerisindeydir. Mogadişu Muharebesi'nde helikopter enkazına ulaşmaya çalışan askeri konvoy yolunu kaybetmiş, daha fazla kayıp vermiştir.²⁰⁷ Böylesi hallerde birlikler dağılmaya müsait hale gelmektedir. General Charles Krulak tarafından ortaya atılan 3 Blok Savaşı (*3 Blocks War*) ve beraberinde geliştirilen stratejik onbaşı ilgili durumların engellenmesi içindir. Krulak geleceğin muharebe alanlarının kentler olacağını ve çatışma alanında askerlerin tam ölçekli askeri operasyon, barışı koruma operasyonu ve insani yardımı aynı anda gerçekleştirmek zorunda kaldığını ve tüm bunların kentin bitişik 3 bloğunda gerçekleştirmek zorunda kalabileceğini belirtmiştir.²⁰⁸ İlgili durumların daha az kayıpla başarıya ulaşması için iki çözüm getirilmiştir: askerlerin daha iyi eğitilmesi ve stratejik onbaşı. Stratejik Onbaşı ile askeri birliğin daha düşük rütbeli lideri bağımsız eylemlerde bulunabilir ve önemli kararlar alabilir.²⁰⁹ Zira üst birim veya komuta merkezi sahadaki durumu tam olarak kavrayamayabilir; askerler üstleriyle iletişimi kesilmiş, birliklerinden ayrı kalmış olabilir. Sahadaki daha düşük rütbeli askere inisiyatif tanınması birliğin lehine olacaktır.

Kent savaşında muharebe alanı görünür muharebe alanının ötesindedir. Kentin muharebe alanı hesaplanırken tüm yer altı yapıları ve karşı tarafın kullanabileceği tüm alanları hesaba katmak gerekir. Grozni'de Çeçenler kanalizasyonları ve tünelleri bombardımanlardan korunmak, karşılık vermek ve binadan binaya geçmek için kullanmışlar; hareket edebilmek, keskin nişancılara karşı koymak için hendekler inşa etmişlerdir.²¹⁰ Hendekler aynı amaçlarla PKK tarafından da kullanılmıştır.

---

²⁰⁶ Demir, "Ayaklanmalardan Terörizmle Mücadeleye Öğrenen Askeri Örgütler." s.64

²⁰⁷ Bowden, *Black Hawk Down: A Story of Modern War*. s.156-183

²⁰⁸ Charles C. Krulak, "The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War," *Marines Magazine* 2, no. 8 (1999). s.4-5

²⁰⁹ Krulak, "The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War." s.5-7

²¹⁰ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.39

Oldukça yoğun tempolu geçen kent savaşında askerlerin aşırı stres altında olması psikolojilerinin bozulması son derece olağandır. Ancak geliştirilen bazı taktikler askerlerin sınırlarını daha da zorlayabilir. Grozni Muharebesinde Çeçenler gerilla taktikleri benimsemiştir: hafif silahlarla sürekli hareket halinde, vur kaç taktiği yürütmektedirler.²¹¹ Böylece Çeçenler tek bir noktada merkezileşmemiş ve Rusların belirli bir noktaya odaklanmasını engellemişlerdir. Ancak Çeçenlerin, Ruslara karşı yürüttüğü psikolojik savaş acımasızdır. Çeçenler yakalanan Rus askerlerinin kafalarını kesmiş ve kesik kafaları sokaklarda aydınlatmışlardır ki sokağa giren her birlik görmüştür.²¹² Bir diğer acımasız yöntemde ise ele geçirilen Rus askerler Çeçenlerin saklandığı binaların pencerelerinden sarkıtılmaktadır, Ruslar eğer Çeçenleri etkisiz hale getirmek için kendi silah arkadaşlarını vurmak zorunda kalmıştır.²¹³ Buna rağmen Rusları Çeçenlerin acımasızlığından çok geçecekleri her yere bubi tuzağı döşenmesi şaşırtmıştır.²¹⁴ Çeçenlerin kent savunması savunmasız savunma (*defenseless defense*) olarak adlandırılır.²¹⁵ Çeçenler güçlü noktalara sahip olmamıştır aksine sürekli hareket halindedirler. Düşmanın merkezileşmemesi, bubi tuzakları ve mayınlar Rus askerlerinin fiziksel ve ruhsal sağlığı muharebenin başlamasının hemen ardından azalmaya başlamıştır.²¹⁶ Kent savaşı askerleri oldukça zorlamaktadır. Mogadişu Muharebesinde bölük komutanlığı yapan Michael D. Steele paniklemiş ve Mogadişu'nun sonu olacağını düşünmüştür fakat çatışmaya devam edebilmek için zaten ölü olduğunu sadece işini yapmaya devam etmesi gerektiğini kabul etmiştir.²¹⁷

Kent savaşında silahlar etkin bir şekilde kullanılamaz. Açık arazide düzenli birliklerin sahip olduğu hava üstünlüğü; düşman araç ve kuvvetlerini tespit ve imha etmede avantaj sağlar. Kentsel savaşta ise hava gücünün etkili bir şekilde kullanılamamaktadır. Öte yandan kentte yaşayan, kenti terk edemeyen sivillerin hava saldırısında hayatını kaybetmesi; altyapıya zarar verilmesi söz konusudur. Ek olarak hasarlı yollar, kentsel moloz ve binalar paletli zırhlı araçların hareket kabiliyetini

---

²¹¹ Thomas, "The Battle of Grozny: Deadly Classroom for Urban Combat." s.8

²¹² Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. S.43

²¹³ Lester W. Grau & Timothy L. Thomas, "Russian Lessons Learned From the Battles For Grozny," *Marine Corps Gazette* (2000). S.4

²¹⁴ Thomas, "Russian Lessons Learned From the Battles For Grozny." s.4

²¹⁵ Thomas, "The Battle of Grozny: Deadly Classroom for Urban Combat." S.8

²¹⁶ Thomas, "Russian Lessons Learned From the Battles For Grozny." s.3

²¹⁷ Bowden, *Black Hawk Down: A Story of Modern War*. S.232

engeller. Sınırlı manevra alanı ile silah hedef karşılama bölgesi daralır. Buna rağmen kentsel savaşında patlayıcılar yüksek oranda kullanılmaktadır.²¹⁸

Kentte gerçekleşen çatışmalar medyanın ilgisini daha fazla çekmektedir.²¹⁹ Hangi formda gerçekleşirse gerçekleşsin bir savaşın sürdürülmesi için toplumun belirli bir kesiminden destek görülmesi gerekmektedir. Bu durum organize silahlı gruplar ve devlet için de geçerlidir. Kent savaşında ortaya çıkan görüntüler toplumun desteğini arttırabileceği gibi azalmasına da yol açabilir: özellikle bir devletin gerçekleştirdiği askeri operasyon toplum desteğinden yoksun kalırsa hükümetlerin operasyonları devam ettirmesi oldukça zordur.²²⁰ Grozni'den gelen görüntüler ile Rus halkı savaşa olan desteklerini çekmiştir; Somali'de öldürülen Amerikan askerlerinin görüntüsü karşısında halk bütünüyle Somali'de yürütülen politikayı sorgulamış böylece Clinton Hükümeti Somali'den çekilmiştir. Medyanın toplum üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçek olduğu gibi toplumun savaş üzerindeki etkisi de oldukça büyüktür. Organize silahlı grupların medyayı kullanmasının arkasında ise mesajlarını iletme, propaganda yapma amacı bulunmaktadır. Çeçenler uydu kanallarına bağlanarak bir yandan mesajlarını iletmeye çalışmış diğer yandan Rus halkının askeri operasyona olan desteklerini kırmaya çalışmıştır.²²¹

Verilen tüm örneklerde de görülebileceği üzere kent savaşında savunmada olan taraf avantaj sahibidir.²²² Modern savaşlarda savunma durumunda olanlar teröristler, isyancılar, gerillalar, yabancı müdahalesine karşı kurulmuş milli güvenlik güçleridir; taarruz durumunda olan ise genellikle düzenli birliklerdir. Kent savaşında savunmada olan tarafın politik hedefi yerel nüfusa güçlü bir şekilde kök salmıştır; düzenli birliklerin karşısına sivillerden ayırt edilmesi oldukça zor yerel güçlerin çıkma ihtimali oldukça yüksektir.²²³ Zaten organize silahlı grupların kentte çatışmayı tercih etmesindeki en önemli etkenlerden birisi kentte yaşayanlar üzerinde etki kurabilmesi

---

²¹⁸ Bing West, "Urban Warfare, Then and Now," *The Atlantic*, 2017, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/06/urban-warfare-hue-mosul/532173/>.

²¹⁹ David Sternberg Gabriele Cascone, "Fighting Non-State Actors in a Population Dense Urban Environment: A New-Old Challenge for Militaries," in *Countering Terrorism and Urban Warfare*, ed. Uri Ben Yaakov Alessandro Niglia, Gadi Ezra (IOS Press, 2018). s.26

²²⁰ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.45

²²¹ Tan, *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. s.46

²²² G. Fremont-Barnes, *A History of Modern Urban Operations* (Springer International Publishing, 2019). S.351-352

²²³ Lieven, *LESSONS OF THE WAR IN CHECHNYA, 1994-96*. s.57

imkanlıdır.²²⁴ Mogadişu Muharebesinde milis güçler siviller arasına karışarak hareket etmiştir, çünkü tespit edilseler dahi ateş açılma ihtimalinin düşük olduğunun bilincindedirler.²²⁵

Kentte gerçekleştirilecek bir savaşta sivillerin zarar görmesi olasıdır. Örneğin binada saklanmakta olan siviller birliklerce tespit edilemeyebilir ve zarar görebilirler. İnsancıl hukukun öngördüğü sivil korunumu, söz konusu kent savaşları olduğunda uygulamanın zorlaştığı bir kural haline gelmektedir. Sivillerin organize silahlı gruplarca kullanılması söz konusu olabilir veya siviller herhangi bir nedenle çatışmaya katılmayı tercih edebilirler. Bu durumlar kent savaşını daha da zorlaştırmaktadır.

2.6 Değerlendirme

Modern savaş; farklı aktörler tarafından gerçekleştirilen ve aktörün seçeceği yola bağlı olarak farklı savaş formlarının görüldüğü uzun süreli ancak şiddet düzeyinin düşük olduğu silahlı çatışmalardır.

Modern savaşa devlet başvururken politikasını ve çıkarları doğrultusunda hareket ederken bireyler ve organize silahlı gruplar kimliğe bağlı politikalar geliştirir. Kimlikler doğrultusunda geliştirilen aşırılıkçı düşünceler şiddet uygulanmasına sebep olur.

Günümüzde savaşlara zayıf tarafın stratejileri hakimdir; zayıf taraf güçler arasındaki dengesizliği gidermek için asimetrik yöntemlere başvurur. Bu sebeple modern savaşın formları arasında terörizm, gerilla savaşı, ayaklanma sayılmıştır. İlgili formlar arasında keskin çizgiler yoktur dolayısıyla birbirine karıştırılmaları mümkündür. Bu formları gerçekleştiren aktörler organize silahlı gruplar olarak adlandırılmıştır. Çalışma açısından önem arz eden kısmı bu gruplar modern savaşa katılım gösterirken sivil görünümünü korurlar. Ek olarak gruplar modern savaşa başvururken kimliğe bağlı politikalar izlerler. Dolayısıyla aynı kimliğe bağlı siviller kolaylıkla modern savaşa katılım gösterebilirler.

Modern savaşın bir diğer önemli özelliği savaş alanlarının genişlemesidir. Daha önce kentlerden ve sivillerden uzakta gerçekleşen savaşlar artık kentlerde yaşanmaktadır.

---

²²⁴ Gabriele Cascone, "Fighting Non-State Actors in a Population Dense Urban Environment: A New-Old Challenge for Militaries." s.26

²²⁵ Bowden, *Black Hawk Down: A Story of Modern War*. s.102

Terörist eylemler kentte gerçekleştiğinde daha fazla ses getirir. Ayaklanmalarda ve gerilla savaşında zayıf taraf kentlerin yapısından yararlanarak asimetriyi gidermeye çalışabilir. Çünkü günümüzde kent savaşında savunma halinde olan taraf organize silahlı gruplardır ve zayıf taraftır. Taarruz halinde olan taraf ise çoğunlukla devlettir. Burada önem arz eden nokta devlete ait birliklerin insancıl hukuk kurallarıyla bağlı olmasıyken karşı tarafın kural tanımamasıdır. Dolayısıyla zayıf taraf daha vahşi uygulamalarda bulunabilirken karşı taraf insancıl hukuk kurallarıyla bağlı kalacaktır.

Öte yandan modern savaşta yer almanın kimliğe bağlı politikalar doğrultusunda gerçekleştiği belirtilmiştir. Kent savaşları/meskûn mahal çatışmalarında kentte bulunan siviller kimliklerine aidiyetleri doğrultusunda bir tarafın yanında bulunmayı seçebilir. Örneğin siviller bir anda silah kullanarak karşı tarafa ateş edebilir, taraflardan birine yardım edebilir. Ek olarak yaşam alanında gerçekleşen çatışmalardan sivillerin zarar görmesi son derece mümkündür.

3. SİVİLLERİN KORUNUMU

Savaş insanlığın değişmez bir parçasıdır ve yaşanabilecek en vahşi olaylara sahne olmaktadır. Buna rağmen “Savaş sırasında hukuk susar.” (*Inter arma silent leges*) deyiminin artık geçerli olmadığı savunulmalıdır. Savaşın da hukuka bağlı olarak yürütülmesi ve savaş değiştikçe hukukun da değişmesi gerektiği açıktır. Harp ve silahlı çatışma hukuku veya insancıl hukuk en temelde çatışmalar başladığında çatışmaların nasıl yürütülmesi gerektiğini düzenleyen bir hukuk dalıdır. Bir çatışmanın kurallara bağlı olarak yürütülmesi gerektiği açık olsa da tarihsel olaylar ve günümüze bakıldığında teori ve pratik arasında farklılıklar olduğu, hukukun birçok nedenle çatışma alanlarına taşınmadığı açıktır. Meskûn mahal çatışmalarında meydana gelen sivil kayıpları ve sivillerin muhasamata katılması, katılım anının belirlenememesi, sivil statüsünün kayıp ve kazanım anlarının belirlenememesi günümüz savaşları ve dolaylı olarak insancıl hukuk için büyük zorluklar barındırmaktadır. Çalışmanın bu kısmında meskûn mahal çatışması kavramı kullanılmıştır. Zira çalışmanın bu kısmında yerleşim yerinin ölçeğine bakılmaksızın bir yerleşim alanında meydana gelecek çatışmalarda sivil statüsü, sivil korunumu ve bu korunumun kaybedildiği haller incelenecektir. Dolayısıyla Türk akademisinde ve askeri çevrelerde kullanılan meskûn mahal çatışması kavramı bu bölüm için daha uygundur. Meskûn mahallîn Türkçe karşılığı yerleşim yeri olmakla birlikte yerleşim yerinin nüfusu, büyüklüğünün önemi yoktur. Bir çatışma hangi yerleşim yerinde gerçekleşirse gerçekleşsin insancıl hukukun kuralları öngörülen usul ve kapsamda işlemeye başlar.

Çalışmanın ilk kısmında modern savaş kavramı ile savaştaki değişim gösterilmeye çalışılmış, bunun sonucunda kentsel savaşların neden daha sık yaşandığı açıklanmıştır. İlk bölümde yer alan savaş tanımı ve içeriği hukuksal tanımlar dışında yapılmıştır. Ancak çalışmanın bu bölümünde hukuki tanımlarla birlikte sivil statüsü ve sivillerin korunumu ele alınacaktır. Ek olarak 1949 Cenevre Sözleşmelerinden itibaren bireylerin korunmasının önemine vurgu yapabilmek adına kuralları uluslararası insancıl hukuk olarak adlandırılması yoluna gidilmiştir.²²⁶ Çalışmanın konusu

---

²²⁶ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2018). s.567

sivillerin korunumu olduğu için çalışma boyunca insancıl hukuk kavramı kullanılacaktır.

3.1. İnsancıl Hukukun Gelişimi ve Kaynakları

Şiddetin insanlık tarihinin değişmez bir parçası olduğu ve savaşın öteden beri var olduğu daha önce de belirtilmiştir. Savaşın kurallara bağlı olarak yürütülmesi gerektiği de bir o kadar geriye götürülebilir. Çünkü savaşta insanlığın en vahşi uygulamaları gerçekleşse de karşı taraf için ne kadar nefret duyguları beslense de acıma duygusu ve hakkaniyetli davranma isteğinin mevcut olduğu kabul edilmelidir. Böylece savaşın da kurallara bağlı olarak yürütülmesi gerektiğine yönelik bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır.

M.Ö 3000 gibi erken bir tarihte savaş araçlarını ve yöntemlerini sınırlayan kurallar mevcuttur.²²⁷ Örnek vermek gerekirse Afrika geleneksel hukukuna göre kuyuların zehirlenmesi yasaklanmıştır, ilgili yasak modern anlaşmalarda da teyit edilmiştir.²²⁸ Erken dönemde ortaya çıkan yasaklar aslında bir bakıma fayda sağlamaya ve taktiğe yöneliktir: savaş esirlerini öldürmenin yasaklanmasındaki esas amaç gelecekte köleleştirilecek kişilerin mevcudunu azaltmamaktır.²²⁹ M.Ö 1400 civarında Mısır'ın Sümerler ve diğer devletlerle mahkumlara yapılacak muameleye dair anlaşmalar bulunurken, M.Ö 200'de Hindu metinlerinde birçok savaş kuralına yer verilmiştir.²³⁰ Örneğin Mahabarata Destanı'nda teslim olan yaralıların öldürülmemesi, savaşmayan kişilerin çatışmalara girmemesi ve halka açık ibadet yerlerinin taciz edilmemesi gerektiğine yer verirken Hindi Manu Yasası dikenli veya zehirli okların kullanımını ve ağır yaralanmış düşmanın öldürülmesini yasaklamıştır.²³¹ Öte yandan Roma İmparatoru Maurice M.S altıncı yüzyılda bir sivil yaralayan askerin yarayı gidermek için her türlü çabayı göstermesi veya ortaya çıkan zararın iki katı kadar tazminat

---

²²⁷ Antoine A. Bouvier Marco Sassòli, Anne Quintin, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, vol. I (ICRC, 2011). s.50

²²⁸ Marco Sassòli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.50

²²⁹ Marco Sassòli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.50

²³⁰ Gary D. Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, 2 ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2016). s.4

²³¹ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.4

ödemesi gerektiğine hükmetmiştir.²³² Görülebileceği üzere savaşa dair birtakım kurallar farklı medeniyetlerde, farklı zamanlarda oluşturulmaya başlanmıştır.

Savaşa ne zaman başvurulabileceği, savaşın meşruiyetine yönelik Savaşma Hakkı (*Jus ad Bellum*) ve savaşın içeriğinin nasıl olması, nasıl yürütülmesi gerektiğini gösteren Savaş İçi Hukuk (*Jus in Bello*) kuralları²³³ tarih içerisinde yavaş yavaş belirlenmiştir. Ancak *Jus ad Bellum* insancıl hukukun çalışma alanı değildir.²³⁴ Yine de belirtmek gerekir ki Clausewitz'in savaşın bir araç olduğuna yönelik düşüncesi *Jus ad Bellum*'u da etkilemiş, savaşın devletler için meşru sayıldığı bu dönemin sonlandırılması ancak Birleşmiş Milletlerin kurulması ve kuvvet kullanma yasağının uygulanmasıyla birlikte mümkün olmuştur.

Savaş bir politik hedefe ulaşmak için gerçekleştiriliyorsa şiddet kendi başına bir amaç değildir, araçtır.²³⁵ Dolayısıyla şiddetin sınırlandırılması ve amaca yönelik şiddetin uygulanması *Jus in Bello*'nun gerçekleştirilecek şiddete anlam vermek açısından önem arz etmektedir. Çünkü savaşı cinayet ve katliamdan ayıran *Jus in Bello* ile savaş alanına getirilen sınırlamalardır.²³⁶ Eğer ki bir politik hedef ortaya konulmuş ve gerçekleşmesi için askeri adımlar atılacaksa uygulanacak olan şiddete sınırlamalar getirilmelidir ki uygulanan şiddet devletler için onur ve şeref verici uygulamalar olarak adlandırılsın.²³⁷

Jus in Bello'nun geliştirilmesindeki bir diğer amacın insancıl gerekçeler olduğundan daha önce de bahsedilmiştir. Savaşa bağlı olarak gerçekleşen vahşet, gereksiz derecede yoğun şiddet kullanımı ve sivillerin gördüğü zararların önlenmek istemesi *Jus in Bello* için bir diğer önem arz eden sorunlar bütünüdür. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardında bıraktığı yıkımın bir daha yaşanmaması için yapılan düzenlemeler ile *Jus in Bello*'nun içeriği geliştirilmiştir.

---

²³² Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.5

²³³ Emre Öktem, *Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları* (İstanbul: Derin Yayınları, 2011). s.68-69

²³⁴ Öktem, *Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*. s.67

²³⁵ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.8

²³⁶ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.7

²³⁷ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.7

Modern, kodifiye edilmiş insancıl hukukun ilk Cenevre Sözleşmesi'nin 1864 yılında imzalanmasıyla doğduğu kabul edilmektedir.²³⁸ Daha öncesinde de insancıl hukukun kuralları geliştirilmeye başlanmıştır. Antik çağlarda dahi ilkel de olsa insancıl hukuka yönelik kurallar mevcuttur.

1859 yılında Fransız, İtalyan ve Avusturya güçleri arasında gerçekleştirilen Solferino Savaşı'na tanık olan Cenevreli iş adamı Henry Dunant savaş alanında terk edilmiş yaralıların acı dolu durumundan oldukça etkilenmiş, köylü kadınlarla birlikte acıları dindirmeye çalışmıştır.²³⁹ 1862 yılında Solferino Hatırası (*A Memory of Solferino*) adlı kitabı yayınlayan Dunant savaşı anlatmanın yanı sıra tanık olduğu acıların önlenmesi için birtakım önerilerde bulunmuştur. Dunant'ın önerileri iki yönlüdür: ilk olarak savaş sırasında yaralılara bakım sağlanabilmesi amacıyla tüm ülkelerde yardım toplulukları oluşturulmalıdır, ikinci olarak bir uluslararası ilke ortaya konulmalı ve ihlal edilmemelidir.²⁴⁰ Dunant'ın önerilerinin uygulanabilirliği incelemek amacıyla Kızılhaç Komitesi'nin öncülü olan küçük bir komite (Cenevre Komitesi) kitabın yayınlanmasından birkaç ay sonra Cenevre'de kurulmuştur.²⁴¹ 1863 yılında Cenevre Komitesi askeri ve tıp uzmanlarına danıştıktan sonra İsviçre Hükümeti'ni diplomatik bir konferans düzenlemeye ikna etmiştir.²⁴² 1864 yılında gerçekleştirilen konferans sonucunda Savaş Alanındaki Ordularda Bulunan Hasta ve Yaralıların Durumunun İyileştirilmesine dair Cenevre Sözleşmesi (*Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field*) imzalanmıştır.²⁴³ Böylece devletler ilk kez bir uluslararası antlaşma ile savaş alanında bir sınırlamayı kabul ederken modern insancıl hukuk doğmuştur.²⁴⁴ Fakat

---

²³⁸ Marco Sassòli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.50

²³⁹ Marco Sassòli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.51

²⁴⁰ Henry Dunant, *A MEMORY OF SOLFERINO* (International Committee of the Red Cross, 1959). S.129

²⁴¹ Marco Sassòli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.51

²⁴² Marco Sassòli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.51

²⁴³ Dunant, *A MEMORY OF SOLFERINO*. s.130

²⁴⁴ Marco Sassòli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.51

modern insancıl hukukun gelişiminde asıl gelişmeler 1899²⁴⁵ ve 1907²⁴⁶ Lahey Sözleşmeleri, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 yılındaki ek protokoller ile uluslararası örf ve adet kurallarının sözleşmelere aktarılması ile gerçekleşmiştir.²⁴⁷

II.Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri savaşın vahşetini sınırlayan en önemli sözleşmelerdir.²⁴⁸ Sırasıyla:

-I Nolu Savaş Alanında Yaralı ve Hasta Silahlı Kuvvet Mensuplarının İyileştirilmesine Dair Sözleşme

-II Nolu Denizdeki Yaralı Hasta ve Kazazede Silahlı Kuvvet Mensuplarının İyileştirilmesine Dair Sözleşme

-III Nolu Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Sözleşme

-IV Nolu Savaşta Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'den oluşmaktadır.²⁴⁹

İlgili sözleşmeler esasında daha önce düzenlenen hükümlerin değiştirilirken IV No'lu sözleşmede II. Dünya Savaşı'nda yaşanan olaylara dayanılmıştır.^{250 251}

---

²⁴⁵ 1899 tarihli Lahey Sözleşmeleri I nolu Milletlerarası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümüne Dair Sözleşme, II nolu Kara Savaşındaki Kural ve Örlere Dair Sözleşme, III nolu 1864 Tarihli Cenevre Sözleşmesi İlkelerinin Deniz Savaşına Uyarlanmasına Dair Sözleşme **Kaynakça:** Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş* (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, 2019). S.6-7

²⁴⁶ I nolu Milletlerarası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümüne Dair Sözleşme, II nolu Sözleşme Borçlarının Ödenmesinde Kuvvet Kullanımının Sınırlanmasına Dair Sözleşme, III nolu Muhasamatın Başlamasına Dair Sözleşme, IV nolu Kara Savaşındaki Kural ve Örlere Dair Sözleşme, V nolu Kara Savaşında Tarafsız Güçlerin ve Kişilerin Hak ve Yükümlülüklerine Dair Sözleşme, VI nolu Muhasamatın Başlangıcında Düşman Ticaret Gemilerinin Statüsüne Dair Sözleşme, VII nolu Ticaret Gemilerinin Savaş Gemilerini Dönüştürülmesine Dair Sözleşme, VIII nolu Otomatik Denizaltı Müsademeli Savaşta (Dokunmayla Kendiliğinden Patlayan Su Altı Mayınları) Mayınların Döşenmesine Dair Sözleşme, IX nolu Savaşta Deniz Kuvvetlerinin Bombardımanına Dair Sözleşme, X nolu Cenevre Sözleşmesi İlkelerinin Deniz Savaşına Uyarlanmasına Dair Sözleşme, XI nolu Deniz Savaşında Zapt Hakkının Kullanılmasına Dair Bazı Sınırlamalara İlişkin Sözleşme, XII nolu Milletlerarası Ganaim Mahkemesi Kurulmasına Dair Sözleşme, XIII nolu Deniz Savaşında Tarafsız Güçlerin Hak ve Yükümlülüklerine Dair Sözleşme **Kaynakça:**Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*. S.7-8

²⁴⁷ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*. S.4-5

²⁴⁸ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols," INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS, 2014, <https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols>.

²⁴⁹ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*. s.9

²⁵⁰ Françoise J. Hampson, "Law of War/Law of Armed Conflict/International Humanitarian Law," in *Conceptual and Contextual Perspectives on the Modern Law of Treaties*, ed. Dino Kritsiotis and Michael J. Bowman (Cambridge: Cambridge University Press, 2018). s.545

²⁵¹ Cenevre Sözleşmeleri'nin her birinin ilk üç maddesi içerik olarak aynıdır ve sözleşmelerde aynı sıraya konulmuştur. İlgili maddeler "Ortak Maddeler" olarak adlandırılmaktadır. Böylece sözleşmelerin tekrar yoluyla vurguya hak edecek kadar önem arz eden konuları yansıtılmaya çalışılmıştır. **Kaynakça:**Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.84-85

I Nolu Sözleşme; 1864, 1906 ve 1929'da kabul edilen yaralı ve hastalara ilişkin Cenevre Sözleşmesinin güncellenmiş versiyonunu temsil etmektedir.²⁵² II No'lu Sözleşme Cenevre Sözleşmesinin İlkelerinin Denizcilik Savaşına Uyarlanması için 1907 tarihli Lahey Sözleşmesinin yerini alırken, yapı ve içerik olarak ilk Cenevre Sözleşmesinin hükümlerine oldukça yakındır.²⁵³ Özellikle denizde savaşa uygulanabilir maddelere sahiptir; örneğin hastane gemilerini korur, tıbbi görevliler ve din görevlileri için örnek kimlik kartı içeren eke sahiptir.²⁵⁴ III Nolu Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Sözleşme ise savaş esiri statüsüne sahip kişiler için hükümler öngörmüş bu bağlamda esaretin koşullarını, yerini, onlara karşı başlatılan adli kovuşturmalar gibi konulara dair kurallar belirlemiştir.²⁵⁵

1949'da yapılan IV Nolu Savaşta Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye kadar sivillere yönelik bir düzenleme yoktur. Ancak II. Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan tablo sivillerin korunmasının son derece önemli olduğunu göstermiştir. II. Dünya Savaşı'nda 45.000.000 sivilin hayatını kaybettiği belirtilmektedir.²⁵⁶ Böylece IV. No'lu Sözleşme II. Dünya Savaşı deneyimlerine dayanarak sivillerin korunumuna yer verilmiştir. İlgili sözleşme sivillerin korunması için yapılmış ilk uluslararası antlaşmadır.²⁵⁷

Modern insancıl hukukun temel antlaşmaları 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1977'de hazırlanan ek protokollerden oluşmaktadır.²⁵⁸ 1977/I ve 1977/II Protokolleri, 1949 sözleşmelerini değiştirmek yerine onları tamamlamaktadır.²⁵⁹ 1977 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne Ek Protokoller; 1977/I Uluslararası Nitelikte Olan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına İlişkin Protokol ve 1977/II Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına İlişkin Protokol'den oluşmaktadır.

---

²⁵² "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols."

²⁵³ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols."

²⁵⁴ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols."

²⁵⁵ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols."

²⁵⁶ "Research Starters: Worldwide Deaths in World War II."

²⁵⁷ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.83

²⁵⁸ Öktem, *Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*. s.70

²⁵⁹ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.121

3.1.1. Uluslararası Nitelikte Çatışmalar ve Uluslararası Nitelikte Olmayan Çatışmalar

Çalışmanın birinci bölümünde “Modern Savaş Kavramı” ele alınmış, bu doğrultuda savaşın belirli formlarına yer verilmiştir. İlgili bölümde tanımı yapılan savaş ve savaşın formları uygulanan insancıl hukukun dışında incelenmiştir. Böylece savaşın klasik algımızdan uzaklaştığı, farklı formlara başvurulduğu ve Meskûn mahal çatışmalarının neden öne çıktığı savaş kavramı altında bütüncül bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak sözleşmesel insancıl hukukta yer alan ayrımlar farklıdır.

İlk olarak insancıl hukuk kuralları savaş kavramı yerine silahlı çatışma kavramına yer vermektedir. 1945 yılı itibarıyla savaş terimi yerine silahlı çatışma kavramı kullanılmıştır.²⁶⁰ BM Şartı’nın öngördüğü kuvvet kullanma yasağı ve organize silahlı grupların politik hedefe ulaşmak için şiddet yoluna daha fazla başvurması sebebi ile silahlı çatışma kavramının kullanılması ve tanımına yer verilmemesi kavramın geniş ve esnek bir zemine oturmasını sağlamıştır. Zira kuvvet kullanma yasağı sebebiyle bir devlet savaş ilanında bulunmayacaktır ancak diğer devletlerle de çatışmaları yine de devam ettirecektir. Öte yandan silahlı çatışmanın tanımına yer vermeyerek ilk bölümde savaşın formları olarak ele alınan çatışma hallerinin ortaya çıkması ihtimalinde insancıl hukuk kurallarının uygulanabilirliğini arttırmayı sağlamaktadır.²⁶¹

İnsancıl hukuk kurallarının hangilerinin geçerli olduğunu, hangi kapsamda uygulanacağını belirlebilmesi için çatışma türüne karar verilmesi gerekmektedir. Uluslararası silahlı çatışmalar 1949 Cenevre Sözleşmesi’nin ortak 2.maddesinde “... *bu sözleşme savaş hali biri tarafından tanınmasa dahi, iki veya daha fazla Yüksek Akit Taraf arasında çıkabilecek tüm savaş ilanlarında veya diğer silahlı çatışmalarda uygulanacaktır.*”²⁶² Tarafların savaş ilanı yapıp yapmadıklarına veya diğer devletlerin savaş halini kabul edip etmediklerine bakılmaksızın eğer şartları mevcut ise

²⁶⁰ Öktem, *Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*. s.72

²⁶¹ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.149

²⁶² "Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field.," ed. International Committee of the Red Cross (Geneva: International Committee of the Red Cross, 1949). <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/1595a804df7efd6bc125641400640d89/fe20c3d903ce27e3c125641e004a92f3?OpenDocument>; "Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. ."

uluslararası silahlı çatışma vuku bulmaktadır. Ortak 2.madde uyarınca iki veya daha fazla devletin birbiriyle çatışmaya girmesi halinde uluslararası çatışma mevcuttur. Örnek vermek gerekirse II. Dünya Savaşı, Kore Savaşı, Vietnam Savaşı, ABD'nin Afganistan'ı işgali ortak 2.Madde kapsamında uluslararası silahlı çatışma sayılır, zira sayılan her durumda en az iki devlet birbiriyle savaşmaktadır.²⁶³

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar ise bir tek devletin ülkesinde düzenli kuvvetleri ile muhalif silahlı gruplar arasında veya muhalif grupların kendi aralarındaki silahlı çatışmaların mevcudiyeti halinde söz konusu olur.²⁶⁴ Uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda bir devlet içinde bir silahlı çatışma mevcutsa taraflardan biri başka bir devletin silahlı gücüne ait olmamalıdır.²⁶⁵

1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3.maddesi oldukça basit ve belirsiz bir şekilde ele alınmıştır. Dahası sözleşmede uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların tanımı yapılmamıştır. Buna rağmen 1970'lere gelindiğinde dekolonizasyon sürecinin de etkisiyle silahlı çatışmaların çoğunluğunun uluslararası nitelikte olmadığı ortaya çıkmıştır.²⁶⁶ Böylece 1977 yılında hazırlanan Ek Protokol II Cenevre Sözleşmesi'nin 3.maddesinin detaylandırmakta ve genişletmektedir. Ek Protokol II'nin 1. maddesinde öngörülen ‘...bir Yüksek Akit tarafın ülkesinde kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya sorumlu komuta altında olan, sürdürülebilirlik/devamlılık arz eden ve planlanmış askeri operasyonlar yapmalarına ve bu Protokolü uygulamalarına imkân verecek şekilde bu Yüksek Akit tarafın ülkesinin ait bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran diğer örgütlü silahlı gruplar arasında cereyan eden tüm silahlı çatışmalarda uygulanır.’ ile tanım yoluna gidilmiştir.²⁶⁷

Bir iç çatışmanın Ortak 3.Madde kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirleyebilmek sorun teşkil etmektedir. Ek Protokol II m.1/2 uyarınca silahlı çatışma olarak kabul edilemeyecek münferit ve düzensiz şiddet olaylarında

---

²⁶³ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.150

²⁶⁴ Öktem, *Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*. s.72

²⁶⁵ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.152

²⁶⁶ Hampson, "Law of War/Law of Armed Conflict/International Humanitarian Law." s. 547

²⁶⁷ "Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)," ed. International Committee of the Red Cross (International Committee of the Red Cross, 1977). <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=AA0C5BCBAB5C4A85C12563CD002D6D09&action=openDocument>. Madde 1

uygulanmayacaktır.²⁶⁸ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*) Ortak 3.madde kapsamında sayılacak silahlı çatışmalar ile diğer şiddet hallerini ayırmak için iki unsur belirlemektedir: çatışmaların yoğunluğu ve tarafların örgütlenme düzeyi.²⁶⁹ Dolayısıyla kargaşa, eşkıyalık ve belki de şiddetin oldukça yoğun fakat örgütlenmenin gevşek olduğu terörist grupların uyguladığı terörizm de dahi Ortak 3. Madde kapsamına gidilemeyecektir.

Pratikte ise maddenin uygulanması için bir zorlama veya izleme mekanizması olmadığı için meydana gelen şiddet olaylarının ölçütü ne olursa olsun Ortak 3.Maddesi'nin uygulamaya konulmasından kaçınılmaktadırlar. Böylece devletler meydana gelen şiddet olaylarını kendi yasalarına bağlı kalarak, iç güvenlik doğrultusunda müdahalelerde bulunmaktadır. Çalışma, uluslararası nitelikte silahlı çatışmalarda yer alan sivil ayrımı ve sivil korunumu üzerinedir. Dolayısıyla uluslararası nitelikte olmayan çatışmalar kapsam dışıdır.²⁷⁰

3.1.2. İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri

Bir silahlı çatışma ortaya çıktığında taraflar çatışmanın araç ve yöntemlerini seçmekte sınırsız özgürlüğe sahip değildir. Silahlı çatışmaların neden olduğu acıları en aza indirmek amacıyla insancıl hukukun temel ilkelerine uyulmalıdır.²⁷¹ Bunlar askeri zorunluluk, orantılılık, gereksiz acı vermeme ve ayrım ilkeleridir.

---

²⁶⁸ "Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)."

²⁶⁹ Prosecutor v Tadic, (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia 7 Mayıs 1997, 1997). Paragraf.562

²⁷⁰ Bir uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmada taraflara tanınan statüler ve buna bağlı olarak tanınan haklar ve yükümlülüklerin ilgili devletin mevzuatına bağlı olduğunu belirttik ancak bir çatışmanın boyutunun, niteliğinin değişmesi mümkündür. Uluslararası hukukta çatışmanın boyutu ve yoğunluğuna göre üç aşama söz konusudur: başkaldırı (*rebellion*), ayaklanma(*insurgency*), savaştan taraflık (*belligerency*). (bkz. Fatma Taşdemir, "21.Yüzyılda Ayaklanma Stratejileri," in *Güvenliğin Gündeminden: Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm*, ed. Saadat Rustemova Demirci (Nobel, 2015). Burada önem arz eden çatışmanın ölçüsü, şiddetin boyutu, mağdurların varlığı, güvensizlik ortamının derecesidir. Dolayısıyla öğretiyeye göre sokak hareketleri,eşkıyalık, iç gerginlik ve iç karışıklıklar uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar kapsamında değildir. (bkz. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2018). s.584) Örneğin çalışmada bahsi geçen Hendek Operasyonları bir terörle mücadele operasyonudur, ortaya çıkan çatışmalarda mağdur oluşmamış ve güven ortamı sağlanarak operasyona devam edilmiştir.

²⁷¹ THE JOINT SERVICE MANUAL OF THE LAW OF ARMED CONFLICT, (2004). S.21

Askeri zorunluluk ilkesi askeri hedefe ulaşmak için uygulanan şiddetin haklı çıkarmayı sağlar. Düşmanın mümkün olan en kısa sürede teslimini sağlamak amacıyla alınan önlem ve eylemleri meşrulaştırmaktadır.²⁷²

Orantılılık ilkesi düşmanca eyleme karşı gösterilen tepkinin gerekeni aşmamasıdır, düşmanın etkisiz hale getirilmesi için yalnızca gerektiği kadar kuvvet uygulanmalıdır.²⁷³

Gereksiz acı vermeme ilkesi I No'lu EK Protokol m.35/2'de "Gereksiz yaralanmalara veya gereksiz acılara neden olacak nitelikte silah, mermi, malzeme ve savaş yöntemlerinin kullanılması yasaktır." ifadesi ile karşımıza çıkmaktadır.²⁷⁴ İlke, çatışma esnasında alınan kararlar ve uygulanan yöntemlerin sivilleri ve savaşılanları da kapsamaktadır. İlke, askeri hedefe ulaşıldıktan sonra daha fazla acı vermenin gereksiz olduğu fikrine dayanmaktadır.²⁷⁵ Örneğin ele geçirilen bir muharibe saldırmaya devam etmekte herhangi bir askeri hedef yoktur.

Ayrım ilkesi uyarınca çatışmalar karşı tarafın silahlı kuvvetlerine (çatışmanın niteliğine göre farklı isimler almaktadırlar) ve askeri hedeflerine yönelik gerçekleşmektedir. Askeri operasyonlar yalnızca düşmanın silahlı kuvvetlerine ve askeri hedeflerine karşı yürütüleceğinden, silahlı kuvvetler ve siviller arasında ve meşru olarak saldırıya uğrayabilecek nesnelerle saldırıya uğramış nesneler arasında açık bir ayrım olmalıdır.²⁷⁶ Siviller muhasamata doğrudan katılmadıkları sürece sivil korunumundan yararlanmaktadır ve çalışma açısından ayrım ilkesi oldukça önem arz eder.

3.2.Sivil Statüsü ve Sivillerin Korunumu

Silahlı çatışmaların devletler arası çatışmalar yerine iç meseleler haline gelmesi, savaş alanının belirsiz ve geniş olması, organize silahlı grupların çocuk asker kullanma yoluna gitmesi,²⁷⁷ iç çatışmalarda sivillerin de taraf tutarak veya yabancı işgaline karşı

²⁷² Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.258

²⁷³ LAW OF WAR/ INTRODUCTION TO RULES OF ENGAGEMENT B130936 STUDENT HANDOUT, (UNITED STATES MARINE CORPS). <https://www.trngcmd.marines.mil/Portals/207/Docs/TBS/B130936%20Law%20of%20War%20and%20Rules%20of%20Engagement.pdf>.

²⁷⁴ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." I No'lu Protokol Madde 35/2

²⁷⁵ THE JOINT SERVICE MANUAL OF THE LAW OF ARMED CONFLICT, Short. s.23

²⁷⁶ THE JOINT SERVICE MANUAL OF THE LAW OF ARMED CONFLICT, Short. s.24

²⁷⁷ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.10

koymak istemesi sebebiyle çatışmalara katılması veya çatışmaların ortasında kalması gibi sebeplerle modern savaşta siviller daha çok yer almaktadır.

Bugünkü insan hakları ve insancıl hukuka yönelik tutumun aksine geçmişte yaşanan savaşlarda düzenli birliğin siviller ile karşılaştığında katliamlar yaşanmıştır.²⁷⁸ Napolyon 1808 yılında İspanya'nın Zaragoza kentini bombardımana tutmuştur, ağır hasarlı binalar arasında akıl hastanesi bulunurken halk kenti savunmak için direnmeye başlamıştır.²⁷⁹ Kentin dar sokaklarında ilerleyerek direnişle karşı karşıya kalan Napolyon ordusuna bağlı subayın ifadelerine göre 1809 yılında gerçekleşen Meskûn mahal çatışmaları ile bugünkü Meskûn mahal çatışmaları oldukça benzerdir. Direnişçiler binalarda pusu kurmuş, pencerelerden ateş açmış, birliklerin girdiği binaları patlatmış, sürpriz saldırılar yapmışlardır.²⁸⁰ Boot'un ifadesine göre 1808 yılında yaşananlar ABD'nin 2003 yılında Felluce'de yaşadıkları için geçerlidir.²⁸¹ Sonuçta bir kentte izlenecek taktikler kentlerin yapısında radikal bir değişim olmadıkça benzer olacaktır. Ancak ABD'li askerler ile Napolyon'un askerlerinin yaşadığı en temel farklılık bağlı oldukları insancıl hukuk kurallarıdır. Felluce 'de ilerleyen Amerikan askerlerinin uymak zorunda olduğu kurallar vardır. Sivillere zarar vermemeleri gerekir. Eğer zarar verirlerse insancıl hukuk kurallarını ihlal etmiş olurlar.

Bireylerin çatışmalardaki statüsünü belirlemek önemlidir. Çünkü ilgili statü doğrultusunda bireye birtakım haklar verilir, eğer bir koruma öngörülmüşse de diğer kişilere yasaklar koyulur. Savaş alanında herkesin bir statüsü ve buna eşlik eden belirli seviyede korunumu vardır.²⁸²

Sivil statüsü, bu statünün sağladığı korumanın ne olduğunun belirlenmesi uzun yıllar almıştır. İnsanlık tarihinde bir şekilde masumların koruma güdüsü mevcut olsa da katliama varan şiddet hareketleri mevcuttur. Tarih öncesi dönemde düşman grubun erkekleri öldürülürken kadınlar asimile edilmek için kaçırılmaktadır; mülkiyetin ortaya çıkmasıyla öldürmek yerine insanlar köleleştirilmiş, köle ticareti yapılmış veya

---

²⁷⁸ R. Schütte, *Civilian protection in armed conflicts: Evolution, Challenges and Implementation* (Springer VS, Wiesbaden, 2015). s.17

²⁷⁹ Boot, *Görünmeyen Ordular:Gerilla Tarihi*. s.75-76

²⁸⁰ Boot, *Görünmeyen Ordular:Gerilla Tarihi*. s.77

²⁸¹ Boot, *Görünmeyen Ordular:Gerilla Tarihi*. s.77

²⁸² Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.187

kişiler fıdye için tutulmuştur.²⁸³ Schütte'ye göre savaşa katılmayan kişilerin korunması işlevseldir: esas olan kişinin hayatını korumak değil, onu hayatta tutarak bir işlevi yerine getirmesini sağlamaktır. Modern insancıl hukukun hedefi ise sivilleri gerçekten bir koruma sağlamak, çatışmalardan zarar görmesini engellemektir.

3.2.1. Siviller

İnsancıl hukukun esas mantığı çatışmalardaki meşru hedefin düşman tarafın askeri güçlerini zayıflatmaktır.²⁸⁴ Dolayısıyla çatışmalarda ayırım ilkesi doğrultusunda sivil ve muharibi ayırmak gerekmektedir. Buna rağmen modern savaşlarda ayırımı yapmak oldukça zorlaşmıştır. Modern savaşlar karmaşık bir yapıdadır dolayısıyla sivil ve muharibin ayırımını yapmak gün geçtikçe zorlaşmıştır.

İnsancıl hukuk kurallarının kodifiye edilmeye yönelik ilk girişim sayılan ve Amerikan İç Savaşı sırasında hukuk profesörü Francis Lieber tarafından hazırlanan Lieber Yasası'nın 155. Maddesi bireyler için muharip olanlar (combatant) ve muharip olmayanlar (non combatant) ayırımına gitmiştir.²⁸⁵ 1899 Lahey Sözleşmeleri'nde sivil statüsü direkt tanımlanmamış, savaşan tarafın (belligerent) statüsü belirlenmiştir. Düzenlemeler kimin silah taşıyabileceği, çatışmalarda yer alacağını gösterme amacı taşımaktadır.²⁸⁶ Yani düzenlemenin esas amacı sivil korunumundan çok savaşta yer alacakların gösterilmesine yöneliktir. 1899 tarihli Lahey II nolu Kara Savaşındaki Kural ve Örflere Dair Sözleşme'nin 1.maddesi'ne göre;

“Savaşın kuralları, hak ve yükümlülükleri yalnızca ordular için değil aynı zamanda aşağıda belirtilen koşulları yerine getiren milisler ve gönüllü birlikler için de geçerlidir.

1. *Astlarından sorumlu bir kişi tarafından komuta edilenler,*
2. *Uzaktan tanınabilir sabit ayırt edici ambleme sahip olanlar,*
3. *Silahları açık bir şekilde taşıyanlar,*

---

²⁸³ Schütte, *Civilian protection in armed conflicts: Evolution, Challenges and Implementation*. S.105

²⁸⁴ "Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg," ed. International Military Commission (1868). <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/130?OpenDocument&redirect=0>.

²⁸⁵ Francis Lieber, "Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code)," (1863). <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/110>. Madde.155

²⁸⁶ Schütte, *Civilian protection in armed conflicts: Evolution, Challenges and Implementation*. s.17-21

4. Operasyonları gerçekleştirirken savaşın geleneklerine ve kanunlarına uyanlar.

Milislerin veya gönüllü birliklerin orduyu oluşturduğu veya bir kısmını teşkil ettiği ülkelerde 'ordu' adı altında yer yer alırlar.'²⁸⁷

Lahey Sözleşmeleri'ne göre muharip; hakkında bir cezai kavuşturma olmaksızın şiddet uygulayabilen ve savaş esirine yönelik hükümlerden yararlanan kişidir.²⁸⁸ Muharip statüsünün tanımı, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli Ek Protokolleri ile daha da genişletilmiştir.

En geniş anlamda muharipler muhasamata doğrudan katılabilen, insancıl hukuk kurallarını ihlal ederlerse cezalandırılmaları gereken, düşmanın eline geçerse savaş esiri olan kişilerdir.²⁸⁹ Muharipler çatışmanın tarafı olan silahlı kuvvetlerin üyeleri (tıbbi ve dini personel hariç) ve belirli şartları yerine getirmeleri halinde muhasamata doğrudan katılanlardır. İnsancıl hukuka göre muharip sayılanlar;

- 1.Uluslararası silahlı çatışmaya taraf olan bir silahlı kuvvet mensubu.²⁹⁰
- 2.Astlarından sorumlu olan bir kişi tarafından komuta edilen, uzaktan tanınabilir, ayırt edici ve sabit işaret sahibi olan ve silahlarını açık bir biçimde taşıyarak operasyonlarını savaş hukuku kural ve adetlerine göre yürüten diğer milis gönüllü birlikler²⁹¹
- 3.III No'lu Cenevre Sözleşmesi uyarınca: Levée en masse.²⁹² Bu terim işgal edilmemiş bölge sakinlerinin düşmanın yaklaşması üzerine direnmek için silaha sarılanlar için kullanılmaktadır.

---

²⁸⁷ "Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land,," (1899). http://www.opbw.org/int_inst/sec_docs/1899HC-TEXT.pdf. madde.1

²⁸⁸ Schütte, *Civilian protection in armed conflicts: Evolution, Challenges and Implementation*. s.20

²⁸⁹ Marco Sassöli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.93-94

²⁹⁰ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." III No'lu Sözleşme madde 4/A/1

²⁹¹ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." III No'lu Sözleşme madde 4/A/2

²⁹² "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." III No'lu Sözleşme madde 4/A/6

Muhasamata doğrudan katılmayan ve muharip olmayan kişiler ise sivil statüsüne sahiptir.²⁹³ Muharip statüsünü negatif yorumlarsak; uluslararası silahlı çatışmalarda silahlı kuvvet üyesi (milis ve gönüllü birlikler de bu geniş tanıma tabidir) olmayan veya toplu halde bir araya gelerek muhasamata katılmayan herkes sivildir.²⁹⁴

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda ise bir devlet içinde meydana gelen olaylarda devletin kendi kanunlarına dayanarak mücadele etmesi, yargılaması mümkündür. Örnek vermek gerekirse uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmada isyancı gruba bağlı bir kişi hükümet tarafından yakalanabilir, ulusal mevzuata göre cezalandırılabilir. Buradan çıkartılan sonuç uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda uluslararası silahlı çatışmalardaki gibi bir muharip kavramı yoktur, yakalanan kişilere de savaş esiri statüsü verilmemektedir.²⁹⁵ 1977/II Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına İlişkin Protokol düzenlenmesi ile uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanan kuralların bir derece de olsa uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uyarlanması amaçlanmaktadır. Ek Protokol II madde 3 uyarınca; protokol devletlerin iç işlerine karışma amacı taşımamaktadır, fakat çatışmalarda asgari seviyede de olsa insancıl koruma sağlama hedeflenmektedir.²⁹⁶ Bu bağlamda çatışmaya doğrudan katılmayan veya çatışmayı bırakanların şahsına, dini uygulamalarına, şerefine ve kanaatlerine saygı gösterilmesi gerekmektedir.²⁹⁷

İnsancıl hukukun uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara dair düzenlemelerinde silahlı kuvvetler ve organize silahlı grup terimlerini kullanılmaktadır.²⁹⁸ Buradaki silahlı kuvvetler kapsamına ulusal mevzuata göre silahlı kuvvetlerin işlevini üstlenmeleri şartıyla ulusal muhafızlar, polis, jandarma kuvvetleri

---

²⁹³ Marco Sassòli, *How Does Law Protect In War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, I. s.75-76

²⁹⁴ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* ed. International Committee of the Red Cross (2009). <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>. S.26

²⁹⁵ *The Law of Armed Conflict: Non-International Armed Conflict*, (International Committee of the Red Cross, 2002). https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/law10_final.pdf. s.5

²⁹⁶ "Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)." Madde 3

²⁹⁷ "Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)." Madde 4

²⁹⁸ "Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)." Madde 1

gibi aktörler de girmektedir.²⁹⁹ Organize silahlı grup ise devlete ait olmayan muhalif silahlı gruplardır. Çalışmanın ilk bölümünde modern savaşın aktörlerinde sayılan organize silahlı gruplar bu kapsamda değerlendirilmelidir. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda ise devlet silahlı kuvvetlerine ve çatışmanın tarafı olan silahlı kuvvetlere mensup olmayan kişiler sivildir.³⁰⁰

3.2.2. Sivillerin Korunumu

Modern insancıl hukuk kuralları siviller için korunum sağlasa da çatışmaların değişen doğası sonucunda sivil kayıplar gün geçtikçe artmaktadır. Hatta bugünün çatışma ortamından en çok zarar görenler sivillerdir.³⁰¹

İster uluslararası ister uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olsun modern insancıl hukuk sivillere koruma sağlamaktadır.³⁰² Belirtmek gerekir ki sivillerin korunumu diğer antlaşmalar, uluslararası nitelikte olmayan çatışmalar için ulusal mevzuatta belirlenebilir.

1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri sivilleri korumak için kurallar belirlemiştir; I No'lu Cenevre Sözleşmesi sivillerin korunumuna dair temel kuralı belirlemektedir:

“Madde 48- Temel Kural

*Sivil halka ve sivil nesnelere saygı gösterilmesini ve korunmasını sağlamak için, çatışmanın Tarafları her zaman sivil nüfus ile muhاریpler arasında ve sivil mallar ile askeri hedefler arasında ayırım yapmalı ve buna göre operasyonlarını yalnızca askeri hedeflere yöneltmelidir.”*³⁰³

Ek Protokol I:

“Madde 50- Sivillerin ve sivil halkın tanımı

---

²⁹⁹ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.30

³⁰⁰ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.27

³⁰¹ *Enhancing Protection: For Civilians in Armed Conflict and Other Situations of Violence*, (International Committee of the Red Cross, 2012). <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0956.pdf>. s.7

³⁰² Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.232

³⁰³ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." I No'lu Cenevre Sözleşmesi Madde 48

...

2.Sivil halk, sivil olan tüm kişilerden oluşmaktadır.

3.Sivil tanımına girmeyen kişilerin sivil halkın içinde yer alması halkın sivil olması niteliğinden yoksun bırakmaz.

Madde 51- Sivil Halkın Korunması

1.Sivil halk ve siviller askeri operasyonlardan doğan tehlikelere karşı genel korumadan yararlanacaklardır. Bu korumayı yürürlüğe koymak için, diğer uygulanabilir uluslararası hukuk kurallarına ek olarak aşağıdaki kurallara her koşulda uyulacaktır.

2.Sivil halk ve siviller saldırının hedefi olamayacaktır. Esas amacı sivil halk arasında terör yaymak olan şiddet hareketleri ya da tehditleri yasaktır.

3. Siviller, muhasamata doğrudan katılmadıkları sürece bu Bölüm tarafından sağlanan korumadan yararlanacaklardır. ' ³⁰⁴

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda da ayırım ilkesi gereği siviller muhasamata doğrudan katılmadıkları sürece korunumdan yararlanmaktadırlar. ³⁰⁵

Sonuç olarak 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokolleri uyarınca siviller muhasamata katılmadığı sürece saldırının hedefi olamaz ve sivillere sağlanan korumadan yararlanırlar. En temelde sivil halk ile askeri hedefler ayırt edilmeli ve siviller zarar görmemelidir. ³⁰⁶

Günümüzde Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller'de öngörülmeyen durumlar yaşanmaktadır. Çatışma alanlarında daha fazla sivil görülmektedir, çatışmalara katılan teröristler, ayaklananlar; sivillerden ayırt edilememektedir. Çalışmamızın konusunu da oluşturan meskûn mahal çatışmalarında siviller bir anda muhasamata katılabilmekte ve sivil statülerini kaybetmektedir. Meskûn mahal çatışmasında her şey çok hızlı ilerlemektedir, sivil statüsünün kaybı bir anda gerçekleşebilir. Çatışmada yer alanları sivillerden ayırt etmek oldukça zor olabilir. Sivil korunumunun kaybı daha önce de belirtildiği üzere muhasamata doğrudan katılma ile gerçekleşir.

---

³⁰⁴ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." Ek Protokol I Madde 48 ve Madde 50

³⁰⁵ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." Ek Protokol I

³⁰⁶ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." Ek Protokol I Madde 51

3.3. Muhasamata Doğrudan Katılma ve Sivil Korunumunun Kaybı

Siviller Ek Protokol I madde 51/3 ve Ek Protokol II madde 13/3 uyarınca muhasamata doğrudan katıldıklarında sivil korunumunu kaybederler. Bu durum hem uluslararası çatışmalar hem de uluslararası nitelikte olmayan çatışmalar için geçerlidir.

Muhasamata doğrudan katılma sözleşmesel veya örf ve âdet hukuku tarafından tanımlanıp kriterleri belirlenmemiştir. Bu konuda Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin (International Committee of the Red Cross; ICRC) hazırladığı Düşmanlıklara Doğrudan Katılma Kavramı Üzerine Yorumlayıcı Kılavuz (*Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities*) belirli kriterler ile açıklık getirmeye çalışmıştır.

Muhasamat; çatışmanın taraflarının karşı tarafa zarar verme amacıyla uyguladıkları yöntem ve araçları anlatmaktadır.³⁰⁷ Muhasamat silahlı çatışma gibi geniş bir kavram değildir. Siviller muhasamata katıldığında bir silahlı çatışmanın oluştuğunu söyleyemeyiz. Silahlanmak, düşman kuvvetlerini ele geçirmeye, yaralamaya, öldürmeye çalışmak, düşman mallarına zarar vermek veya yahut yok etmeye teşebbüs etmek muhasamata katılma eylemleri olarak kabul edilmektedir.³⁰⁸ Esasen muhasamat kavramı ile düşmanca eylemlerin hepsini ele almamız gerekmektedir.³⁰⁹ Sivil statüsünün kaybı düşmanca eylemin varlığı halinde söz konusudur. Silahlı çatışmanın taraflarının uyguladığı şiddeti gerekçelendirebiliriz. Bir önceki bölümde savaşın tanımında yer verildiği gibi politik hedefe ulaşmaya çalışan taraflar için düşmanca eylemde bulunmak normaldir. Zaten Jus in Bello da çatışmaların nasıl yürütülmesi gerektiğini düzenler. Sivillere öngördüğü koruma ise siviller çatışmaya taraf olmadığı içindir. Düşmanca eylemde bulunan sivilin korunması ise insancıl hukukun sivil statüsü için öngörülerine aykırı gözükmektedir.

Bir sivilin muhasamata katılması statüsünün kaybı için tek başına yeterli değildir, aynı zamanda muhasamata doğrudan katılma da gerekmektedir. Sivilin sergilediği hangi

---

³⁰⁷ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.43

³⁰⁸ Aftab Alam, "ICRC's Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law: An Overview," *ISIL Year Book of International Humanitarian and Refugee Law* 9 (2009). s.59

³⁰⁹ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.44

eylemlerin doğrudan katılma sayılacağına yönelik olarak ICRC kılavuzunda şu üç kriteri belirlemiştir:

- 1) Zarar Eşiği (Threshold of Harm): Eylemin, silahlı bir çatışmaya taraf olan bir tarafın askeri operasyonlarını veya askeri kapasitesini olumsuz yönde etkilemesi veya alternatif olarak, doğrudan saldırıya karşı korunan kişilere veya nesnelerde ölüm, yaralanma veya yıkıma neden olması muhtemel olmalıdır.³¹⁰ ICRC raporunda zarar eşiği ile doğrudan katılmanın belirlenebilmesi için bir ölçüt getirmeye çalışmıştır. Eylem belirli bir ölçüde zarar verebilecek nitelikteyse zarar gerçekleşmişse dahi zarar eşiğinin geçildiği kabul edilmektedir. Bu açıdan yalnızca söz konusu eyleme teşebbüs etmek dahi zarar eşiğinin geçildiğinin kabul edilmesi için yeterlidir.³¹¹
- 2) Doğrudan Nedensellik: Eylem ile muhtemel zarar arasında doğrudan nedensel bağlantı olmalıdır.³¹² Karşı tarafa dolaylı olarak zarar veren eylemler doğrudan katılma kavramının dışında tutulmaktadır.³¹³
- 3) Savaşan Bağlantı Noktası (Belligerent Nexus): Eylem, çatışmanın bir tarafını desteklemek ve karşı tarafa doğrudan zarar verecek şekilde özel olarak tasarlanmalıdır.³¹⁴ Sivil; eylemi gerçekleştirirken silahlı çatışmanın tarafıymışçasına hareket etmelidir, eylem ile zarar arasındaki bağlantı savaşın tarafıymışçasına kurulmuş olmalıdır. Eyleme geçerken amaçlanan kişisel hayatın, çıkarların ötesinde çatışma ile ilgili olmalıdır. Ancak sivil kendini korumaya çalışıyorsa ve çatışmanın taraflarına zarar veriyorsa savaşan bağlantı noktası kurulamamaktadır. Çünkü amaçlanan çatışmanın taraflarına zarar vermek, çatışmanın seyrini değiştirmek değil kendini korumaktır.

---

³¹⁰ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.46

³¹¹ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.203

³¹² *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.47-48

³¹³ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.53

³¹⁴ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.58

ICRC kılavuzuna göre üç kriterin de gerçekleşmesi halinde sivil korunumu kaybedilmektedir. Muhasamata doğrudan katılmanın gerçekleşip gerçekleşmediği ise her bir olayda ayrı ayrı incelenmelidir.³¹⁵

Muhasamata doğrudan katılmanın belirlenebilmesi için eylem üzerinden inceleme yapılır. ICRC kılavuzuna göre doğrudan katılma sayılan eylem ile eyleme hazırlık, konuşlandırma ve eylemin infaz edildiği yerden geri dönüş birbirinden ayrı düşünülmemelidir.³¹⁶

Sivil korunumunun kaybı için yalnızca eylemin gerçekleştirilmesi şartı aranmamaktadır. Kılavuz hazırlığın düşmanca eylem kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini kabul etse de her hazırlık eyleminin doğrudan katılım teşkil etmediğini de belirtmektedir.³¹⁷ Dolayısıyla hazırlığın düşmanca eylem teşkil ederek sivil korunumunun kaybedilmesine yol açıp açmayacağı mevcut olaylara göre değerlendirilmelidir. Örneğin çatışmanın taraflarına mali, ideolojik destek vermek; silah kaçakçılığı yapmak, silahların saklanması doğrudan katılım hali değildir.³¹⁸ Düşmanca eylem belirli bir coğrafi konuşlandırmayı konuşlanma sonrası geri çekilmeyi gerektirebilir. Kişi eylemi gerçekleştirmek amacıyla harekete geçtiğinde fiziksel olarak yer değiştirmeye başladığında ve düşmanca eylem başlamış kabul edilmektedir.³¹⁹

Özellikle uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda insancıl hukuk eylemi daha da öne almaktadır.³²⁰ Çünkü bu çatışmalarda taraflar genellikle üniforma ve rütbe kullanmama, silahlarını açıkça taşımama eğilimindedirler. Sonuç olarak eylem esastır. Öyle ki kişi, çatışmanın tarafını oluşturan gruba üye olsa da muhasamata doğrudan katılmadığı sürece sivil statüsünü korur.

---

³¹⁵ *Prosecutor v Tadic*. Paragraf.616

³¹⁶ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.65

³¹⁷ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.65-66

³¹⁸ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.67

³¹⁹ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* 66-67

³²⁰ *The Law of Armed Conflict: Non-International Armed Conflict*. s.17-18

Uluslararası çatışmalarda kişinin sivil statüsünü kaybetmesi veya muharip statüsünde sayılmadığı hallerde hangi statüde olacağı tartışmalıdır.

İlk görüşe göre Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri'nin muharip sayılacak olan kişilerin belirlidir ve geri kalanların ise sivil sayılması gerekmektedir. Bu görüşe göre kişi muhasamata doğrudan katıldığında sivil korunumunu kaybeder fakat statüsü sabittir. Böylece özellikle meskûn mahal çatışmalarında birtakım olumsuzluklar ile karşılaşabiliriz. Muharip kişi özellikle sivillerin arasında yer almayı onların arasına karışmayı tercih edebilir. Çünkü kişi muharip statüsünü karşılamıyorsa sivildir. Meskûn mahal çatışmaları oldukça tempolu gerçekleşir ve tarafların hata yapması ihtimali oldukça yüksektir. Muharip etkisiz hale getirilmek istendiğinde daha çok sivil zarar görecektir ve sivil statüsünün hedeflerinden sapılacaktır.

Muharip ve sivil statüsünün dışında üçüncü bir kategorinin var olduğu görüşünü benimseyenlere göre; muharip statüsünü kaybetmiş veya bu statüye hiç sahip olmamasına rağmen muhasamata doğrudan katılan kişi imtiyazsız muharip (unprivileged combatant) yahut yasadışı muharip (unlawful combatant) olarak adlandırılmalıdır.³²¹ Kavramlar ABD tarafından geliştirilmiş olup *de facto* (uygulamada yer alan) statülerdir: Yasadışı muharip muhasamata doğrudan katılma hakkına sahip olmamasına rağmen muhasamata katılan ve düşman tarafından yakalandığında savaş esiri statüsünden yararlanamayan kişiler olarak tanımlanabilir.³²² Gerillalar ve militanlar nasıl muhاریplerin alt kategorisinde yer alıyorsa yasadışı muhاریpler de sivillerin alt kategorisini teşkil ettiği ve yasadışı muhاریplere muhasamata katıldıkları süre boyunca saldırmanın meşru olduğu iddia edilmektedir.³²³

Üçüncü bir kategorinin belirlenmesinin olumlu ve olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Sivillerin muhasamata katılması halinde sivil korunumundan yararlanmaması gerektiği açıktır. Sivil olarak değerlendirilemeyecek kişinin sivil statüsüne sahip olması insancıl hukukun kötüye kullanımına neden olacaktır: sivil korunumundan yararlanılarak karşı tarafa zarar vermek veya teşebbüsünde bulunmak öngörülen korumanın kötüye kullanımıdır. Ek olarak muhasamata doğrudan katılan sivillerin halen daha sivil statüsüne sahip olması çatışmanın karşı tarafı için büyük zorluklar

---

³²¹ "Combatants and POWs," International Committee of the Red Cross, accessed 18.03.2021, 2020, <https://casebook.icrc.org/law/combatants-and-pows>.

³²² Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.207

³²³ A B v. State of Israel, No. 6659/06 (The Supreme Court of Israel 2008). Paragraf 12

oluşturur. Gece silahlı, gündüz külahlı deyimiyle betimlenebilecek haller Vietnam Savaşın'ın en sık kurulan cümlesini oluşturur: Gündüzleri çiftçi, geceleri savaşçı... Ne zaman uyurlar?³²⁴ Böylesi haller karşı tarafın amacına ulaşmasını zorlaştıran haksız bir durum teşkil etmektedir. Yasadışı muhاریplerin hedef alınabilecek bir düşman ancak muhاریp olmanın imtiyazlarından yararlanamaması bu haksızlığın giderilmesine imkân verir gözükmeğdir.

Öte yandan geniş bir kitleyi yasadışı muhاریp olarak adlandırmak da muhasamata katılmayan sivillerin korunumuna zarar vereceğdir. Bu ihtimalde sivil kaybı artacaktır. Yine de çalışmada muhasamata doğrudan katılan kişilerin sivil statüsünü kaybetmesi ve yasadışı muhاریp statüsünün işlerlik kazanması uygun görülmektedir.

Peki sivil korunumunun kaybı ne zaman gerçekleşmektedir ve kayıp mutlak mıdır? Örneğın meskûn mahal çatışmasında ilerleyen devlet silahlı kuvvetlerine bağı bir asker yerden silah alan bir kadını ne zaman etkisiz hale getirebilir? Statünün kaybı kadının silaha yöneldiğı anda mı gerçekleşecektir yoksa askeri hedeflediğinde mi?

Siviller muhasamata doğrudan katılma olarak nitelendirilecek eylemleri süresince sivil korunumundan yararlanamamaktadır. Ek Protokol I madde 51/3 ve Ek Protokol II madde 13/3 “*Siviller, muhasamata doğrudan katılmadıkları sürece...*” lafzıyla birlikte korunumdan yararlanamadıkları süre olarak düşmanca eylem süresini öngörölür. ICRC kılavuzuna göre bir sivil muhasamata doğrudan katılsa dahi sivil nüfusa ait olmaktan vazgeçmezler; koruma geçici olarak askıya alınır.³²⁵

ICRC sivil korunumunun ve kaybının sürelerine döner kapı (revolving door) yaklaşımı ile açıklama getirmeye çalışmaktadır. Bir sivil; muhasamata doğrudan katıldığı sürece korunumunu kaybeder ancak bunu kestiğinde sivil korunumundan tekrardan yararlanmaya başlar.³²⁶ Bu yaklaşıma göre sivil statüsü sabittir ancak doğrudan katılım gerçekleştiğı sürece sivil korunumundan yararlanamazlar, askeri hedef haline gelebilirler. Döner kapı yaklaşımının asıl amacı askeri tehdit oluşturmeyen sivillerin korunmasını sağlamaktır. Eylem süresi boyunca korunum kaybedilir ancak eylem bittiğinde siviller tekrardan korunmaya başlarlar, saldırılara hedef olamazlar.

---

³²⁴ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.208

³²⁵ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.70

³²⁶ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.70-71

Meskûn mahal çatışmalarının doğası gereği döner kapı yaklaşımını benimsemek zorlayıcı olacaktır. Bir kere meskûn mahal çatışmalarında eylemler oldukça hızlı gerçekleşmektedir. Sivil bir anda silahlanarak karşı tarafa düşmanca eylemde bulunup eylemini sonlandırabilir. Fakat yoğun tempolu geçen meskûn mahal çatışmalarında karşı gruba bağlı muhriplerin sivilin eylemlerini ve süresini takip etmesi her zaman mümkün olmayabilir. Sivil muhasamata doğrudan katılım gösterip bırakabilir, sonra düşmanca eylemi tekrarlayabilir. ICRC kılavuzuna göre sivil korunumu eylem boyunca sağlanır, eylemlerin tekrarlanması olması gelecekte de eylemlerin gerçekleştirileceğine yönelik bir tahmin hakkı vermemektedir.³²⁷ Fakat bir sivilin düşmanca eylemlerini tekrarlaması karşıt grup için olası zarar teşkil etmektedir. Muhasamata doğrudan katılmanın gerçekleşmesi için eylem ile muhtemel zarar arasında nedensel bağlantı kurulması gerekmektedir. Burada aranan eylemin gerçekleşmesidir, zararın gerçekleşmesine gerek yoktur. Bizim tartıştığımız ise eylem gerçekleşmeden olası zararın elimine edilmesidir. Eğer düşmanca eylem birden fazla kez tekrarlanıyorsa burada olası zararın mevcut olduğu kabul edilmeli ve kişi sivil korunumundan yoksun bırakılmalıdır. Aksi halde ICRC raporunda da belirtildiği gibi çatışmanın tarafları siviller arasında daha fazla yer almaya başlar, çatışan tarafın muhasamata doğrudan katılanlar ile mücadele etmesi zorlaşır.³²⁸

Meskûn mahal çatışmalarında sivillerin muhasamata doğrudan katılımı son derece yoğundur. Taarruz halindeki tarafa karşı düşmanca tutuma sahip olan sivillerin tutumları doğrultusunda sivil korunumunu kaybetmeleri mümkün değildir ancak düşmanca eylemlerde bulunarak muhasamata doğrudan katılma ihtimalleri yüksektir. Zira çatışmalar yaşadıkları yerde gerçekleşmektedir sivil korunumu sayesinde saldırılara hedef olmasalar da çatışmalar sebebiyle dolaylı olarak zarar görmektedirler. Günlük yaşamlarını olağan seyrinde devam ettiremezler, altyapı zarar gördüğü için zor durumlar yaşayabilirler, daha önemlisi yakınları çatışmanın tarafı olsun olmasın zarar görebilir ve siviller intikam dürtüleri ile harekete geçebilir. Sayılan sebepler sivillerin muhasamata doğrudan katılmasını arttırmaktadır.

---

³²⁷ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.71

³²⁸ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.71

Son yıllarda teröristlerle mücadele etmek için yaygın bir taktik haline gelen hedefli öldürme (*targeted killing*) ve meskûn mahal çatışmalarında sivillerin muhasamata doğrudan katılmaları halinde saldırıların hedefi haline gelmesi arasında bağlantı kurulabilir.

3.4.Hedefli Öldürmeler

Üzerinde tanım birliğine varılamasa da uluslararası veya uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda, muhasamatta doğrudan yer alan ve yakalanamayan kişinin kasıtlı olarak öldürülmesi hedefli öldürme olarak adlandırılmaktadır.³²⁹ İsrail tarafından izlenen hedefli öldürme politikası özellikle İkinci İntifada'nın başlangıcından bu yana açık bir politika haline gelmiştir. İsrail, Filistinli teröristlerin kimliğini saptamış, yerlerini tespit etmiş ve helikopter, savaş uçağı, tanklar, bubi tuzakları ile ilgilileri öldürmüştür.³³⁰ Aslında İsrail kuruluşundan bu yana hedefli öldürme operasyonları gerçekleştirmektedir. Örneğin 1972 Münih Olimpiyatlarında 11İsrailli sporcunun katledilmesi sistemli bir hedefli öldürme operasyonu gerçekleştirilmiştir. İsrail Başbakanı Golda Meir daha sonra Mossad ajanlarına Münih katliamından sorumlu olan herkesi yakalamaları ve öldürmeleri talimatını verirken “Terör örgütlerine ulaşılabilmiş her yerde saldırmaktan başka çaremiz yok.” İfadesini kullanmıştır.³³¹ Böylece saldırı ile bağlantı kurulan en az 8 Filistinli terörist öldürülmüştür.³³² Ek olarak Mossad ajanları yanlışlıkla Norveç'te bulunan Faslı bir garsona saldırıda bulunmuştur.³³³ 1988 yılında İsrail özel kuvvetleri düzenledikleri baskınla Sayeret Matkal Yaser Arafat'ın üst düzey adamı Ebu Cihad'ı öldürmüştür.³³⁴ 2004 yılında İsrail Hava Kuvvetleri Apaçi helikopterden ateşlenen güdümlü füze ile Hamas üyesi Abdülaziz er-Rantisi Gazze'de hayatını kaybetmiştir.³³⁵ Örnekler

---

³²⁹ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.538

³³⁰ Steven R. David, *Fatal Choices:Israel's Policy of Targeted Killing*, Begin-Sadat Center for Strategic Studies (2002). S.1

³³¹ Lisa Magloff, "MUNICH OLYMPICS MASSACRE," in *The SAGE Encyclopedia of Terrorism*, ed. Gus Martin (Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2011). S.410-411

³³² Magloff, "MUNICH OLYMPICS MASSACRE." S.411

³³³ Ann E. Robertson, "MOSSAD," in *The SAGE Encyclopedia of Terrorism*, ed. Gus Martin (Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2011). S.397

³³⁴David, *Fatal Choices:Israel's Policy of Targeted Killing*. S.4

³³⁵ Thomas Byron Hunter, "Targeted Killing

çoğaltılabilir. Ancak İsrail hedefli öldürme politikasını izleyerek “intikam” duygularını tatmin etmiş diğer yandan düşman tarafın üst düzey, kilit isimlerini hedef alarak düşmanın eylemlerini sekteye uğratmayı başarmıştır. Buradan hareketle hedefli öldürmelerin düşmanla etkili mücadele edilmesi, politik hedeflerin gerçekleştirilebilmesi açısından sorun teşkil etmediği sonucuna ulaşılabilir. Kaldı ki hedefli öldürmeler ABD tarafından özellikle Obama Hükümeti döneminde artarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Hedefli öldürmeler hukuken incelendiğinde ise sorun teşkil eden durumların mevcut olduğu ancak meskûn mahallat çatışmalarına uyarlanabilecek gerekçelerin ve yaklaşımların da bulunduğu söylenebilir.

Hedefli öldürmede; hedef alınan kişinin belirli olması ve devam eden silahlı çatışmalardaki faaliyetleri nedeniyle hedef alınması gerekmektedir. Dolayısıyla muharpiler, silahlı kuvvetlere veya organize silahlı gruplara bağlı olmayan kişiler ve muhasamata doğrudan katılan sivillerin hedef alınması mümkündür. İnsancıl hukukun ayırım ilkesi gereği sivillerin ayırt edilmesi ve saldırının hedefi olmaması gerekmektedir. Eğer sivil muhasamata katılım gösteriyorsa artık meşru bir hedef haline geldiği kabul edilmektedir.³³⁶ Tersine yorumlayacak olursak; eğer hedefli öldürme gerçekleştirilmişse sivilin muhasamata doğrudan katıldığı kabul edilmelidir. Ancak hedefli öldürme operasyonlarını gerçekleştirenler muhasamata doğrudan katılım hallerine farklı yorumlar getirebilmektedir. İsrail terör eylemlerini gerçekleştirecek kişileri örgüte dahil eden, silah altına alan, üye yapanlar hatta terör eylemleri için finansman sağlayanlar dahi muhasamata doğrudan katılmış kabul etmektedir.³³⁷ ABD ise Terörle Savaş doğrultusunda El Kaide ile savaşta olduğunu kabul ederken El Kaide’nin üyelerinin de muharip olduğunu iddia etmektedir.³³⁸

Bir önceki kısımda ICRC raporu doğrultusunda sivillerin muhasamata doğrudan katılma teşkil eden eylemlerinin hangi şartları taşıması gerektiği açıklanmıştır. Eylem zarar eşliğini aşıyor, eylemi gerçekleştiren sivil çatışmanın tarafıymışçasına hareket ediyor ve zarar ile eylem arasında nedensellik bağı kurulabiliyorsa sivil muhasamata

---

Self-Defense, Preemption, and the War on Terrorism," *Journal of Strategic Security* 2, no. 2 (2009). S.38

³³⁶ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.542

³³⁷ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.542

³³⁸ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.542

doğrudan katılmış olur ve sivil korunumunu kaybeder. Bu değerlendirme belirli ve mevcut eylem üzerinden yapılmaktadır. Ancak hedefli öldürmede mevcut eylemle değerlendirmenin yerini geçmişteki eylemlerle ve bağlantıyla değerlendirmenin aldığı söylenebilir. Öyle gözükmemektedir ki sivil muhasamata doğrudan katılma sayılacak eylemleri daha önce gerçekleştirmişse ve/veya muhasamata katılmamasına rağmen çatışan tarafla bağlantıları olması sebebiyle hedef haline gelebilir. İlgili eylem süresince sivil korunumunun kaybedilmesi, eylemin bittiği noktada korunumun tekrardan kazanılmasını öngören döner kapı yaklaşımı hedefli öldürmelerde kullanılmamaktadır. Aslında hedefli öldürme operasyonlarının hazırlık evresinde yoğun istihbarat çalışmaları bulunmaktadır. Uygulanan hedefli öldürme operasyonlarında eyleme geçmesi beklenmeden kişi öldürülmektedir. 3 Ocak 2020’de ABD tarafından insansız hava aracıyla İranlı General Kasım Süleymani’nin öldürülmesi bir hedefli öldürme operasyonudur. ABD Savunma Bakanlığı’nın açıklamasına göre General Süleymani Irak ve bölgedeki Amerikalı diplomat ve personele zarar vermeyi amaçlayan eylemler tasarlamış, eylemleri sonucunda yüzlerce Amerikan personelinin ölüm ve yaralanmasına sebep olmuştur; Kasım Süleymani öldürülerek ABD personelinin Süleymani’nin olası saldırılarından korunması sağlanmış olacaktır.³³⁹ Örnek olayda da görüldüğü üzere hedef alınan kişi daha önceki eylemleri doğrultusunda değerlendirmeye alınmış ve gelecekte vereceği zararın önlenmesi amaçlanarak öldürülmüştür.

Muhasamata doğrudan katılmanın ICRC tarafından yorumlanması ile hedefli öldürmeler tarafından yorumlanması arasında farklılıkların olduğu açıktır.

---

³³⁹ "Statement by the Department of Defense," news release, 2020, <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2049534/statement-by-the-department-of-defense/>.

Tablo 3.1: Muhasamata Doğrudan Katılma Hususunda ICRC ve Hedefli Öldürme'nin Farkları

	Eylem	Zarar Eşiği	Kişinin Statüsü	Sivil Korunumundan Yararlanma
ICRC	-Mevcut Eylem	-Yüksek	-Sivil	-Mevcut eylem boyunca yoktur.
Hedefli Öldürme	-Mevcut Eylem -Önceki Eylemler -Çatışan Tarafa Bağlılık -Olası Eylemler	-Düşük	-İmtiyazsız Muharip yahut Yasadışı Muharip	-Mevcutta eylem söz konusu olmasa da kişi hedef olarak belirlenebilir.

ICRC ve hedefli öldürmeler muhasamata doğrudan katılmayı oluşturan eyleme yaklaşımı farklıdır. ICRC için mevcutta bir eylemin olması gerekmektedir ve değerlendirme yalnızca bu eylem üzerinden yapılır. Hedefli öldürmede ise kişinin önceki eylemleri, çatışan tarafla bağlantıları değerlendirilir. Bunlar sonucunda kişinin zarar doğuracak eylemler gerçekleştirilebileceği sonucuna ulaşılır ve olası zarara uğramamak için kişi hedef alınır. ABD Savunma Bakanlığı Kasım Süleymani'nin 27 Aralık 2019 tarihinde K-1 Hava Üssü'ne gerçekleştirilen saldırı da dahil olmak üzere Amerikan vatandaşlarını hedef alan saldırılar düzenlediğini ifade etmiştir.³⁴⁰ ABD değerlendirmelerini önceki eylemleri de hesaba katarak yapmıştır ve ilgili kişinin eylemlerini değerlendirerek yapmış ve eylemlerin tekrarlanacağı, ortaya çıkacak zarara engel olunması gerekçesiyle hedefli öldürme operasyonu gerçekleştirmiştir. Hedefli öldürmede dikkate alınan bir diğer unsur da kişilerin çatışan tarafla bağlantıları sebebiyle de sivil korunumunu kaybetmesidir. Hatırlanacağı üzere ICRC raporuna göre çatışan tarafa üye olmak muhasamata doğrudan katılma olarak

³⁴⁰ "Statement by the Department of Defense."

değerlendirilmemektedir. Ancak hedefli öldürmelerde çatışan taraf ile kurulmuş olan bağlantı oldukça önem taşımaktadır. Sonuç olarak hedefli öldürmede kişi geniş bir değerlendirmeye tabi tutularak muhasamata doğrudan katılıp katılmadığına karar verilir.

ICRC'ye göre eylem karşı tarafın askeri operasyonunu veya kapasitesini olumsuz etkilemelidir. Zarar eşiği kavramı ile muhasamata doğrudan katılmanın ölçütü belirlenmeye çalışılmıştır. Eğer eylem belirli bir ölçüde zarar verebilecek nitelikteyse zarar gerçekleşmemişse dahi zarar eşiğinin geçtiği kabul edilmektedir. Bu açıdan zarar oluşturabilecek eyleme başvurmak dahi zarar eşiğinin geçilmesi için yeterlidir. Ancak zarar oluşmasa dahi muhasamata doğrudan katılmanın gerçekleşeceğine dair kabul yanlış anlaşılmamalıdır. ICRC raporuna göre gerçekleşmemiş zarar yine de mevcut eylem ile bağlantılıdır. Örneğin bir sivil kişi bir anda silahlanarak düşman tarafa ateş edebilir fakat başarısız olabilir. ICRC'nin yaklaşımına göre burada da zarar eşiği aşılmıştır, eylemin başarılı olup olmaması önemli değildir. Önemli olan mevcut eylemin zarar oluşturup oluşturmayacağıdır.

Hedefli öldürmede ise zararın değerlendirmesinde farklı bir yaklaşım izlenir. Kişinin geçmiş eylemleri, mevcut eylemi ve çatışan tarafla bağlantısı değerlendirilerek kişinin gelecekte zarar verebileceği kabul edilir. ICRC raporuna göre kişinin düşmanca eylemi birden fazla kez gerçekleştirmesinin gelecekte de düşmanca eylemde bulunacağı kanısı oluşturmamalıdır. Hedefli öldürmelerde ise aksi bir tutum izlenir.

Sivil statüsü ve korunumu için de farklı yaklaşımlar izlenmektedir. ICRC'ye göre kişi muhasamata doğrudan katıldığında sivil statüsünü kaybetmez ancak sivil korunumundan yararlanamaz ve saldırının hedefi haline gelebilir. Hedefli öldürmede ise sivil statüsünün yerini yasadışı muharip/imtiyazsız muharip almaktadır. ICRC'nin getirdiği döner kapı yaklaşımına göre düşmanca eylem devam ettiği sürece kişi sivil korunumundan yararlanamaz ancak hedefli öldürmede böyle bir yaklaşım söz konusu değildir. Kişi düşmanca eylem gerçekleştiriyor olsa dahi hedef alınarak öldürülebilir.

Sayılan tüm farklılıklar birlikte değerlendirildiğinde hedefli öldürmelerin muhasamata doğrudan katılma Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol I m.51/3'te öngörülen sivillerin muhasamata doğrudan katılmadığı sürece korunacaklarına yönelik kuralın genişletildiği sonucuna ulaşılabilir. Madde dar yorumlandığında karşımıza çıkan en büyük sorun organize silahlı grupların modern savaşlarda daha fazla taraf olması ve

kimin çatışmalara dahil olduğunun tespit edilememesi üzerinedir. Eğer m. 51/3 dar yorumlanırsa çatışmanın tarafı olan ancak muharip kategorisine de dahil edemediğimiz kişiler sivil korunumundan yalnızca düşmanca eylemi gerçekleştirdiği anda yararlanamazlar.³⁴¹ Bu durum döner kapı yaklaşımının en büyük eksikliği bu olumsuz durumu getirememesi ve kafa karışıklığı yaratmasıdır. Hedefli öldürmeler ise hedef alınacak kişinin faaliyetlerini bir bütün olarak ele alır ve olası düşmanca eylemlerini ve doğacak zararı engellemeye çalışır.

Bir kişi, ister yasadışı muharip/imtiyazsız muharip ister sivil olarak adlandırılabilir, muhasamata doğrudan katıldığında sivil korunumunu kaybeder ve saldırının hedefi haline gelebilir. Bu kişiye saldırılmasının mahiyeti nedir? Eğer ICRC'nin yaklaşımını ve muhasamata doğrudan katılma için öngördüğü şartlar doğrultusunda kişi saldırıya uğruyorsa bu saldırının niteliği bastırıcıdır. Kişinin düşmanca eylemiyle birlikte verdiği veya vermesi muhtemel olan zarar bastırılmaya çalışılır. Hedefli öldürmelerde ise kişinin muhtemel eylem ve zararı engellenmeye çalışılır. Dolayısıyla yapılan saldırı önleyici niteliktedir. Saldırının önleyici nitelikte olması insancıl hukukun amaçlarına aykırı gözükmektedir. Kişi henüz gerçekleştirmediği eylem üzerinden değerlendirilerek sivil korunumundan mahrum bırakılmaktadır.

Kişinin henüz gerçekleştirmediği eylem sebebiyle öldürülmesi ile düşmanca eylemlerde bulunmuş kişinin sivil korunumundan yararlanabilmesi ikilem yaratmaktadır. Eğer m.51/3 geniş yorumlanarak önleyici saldırılarda bulunulursa sivil korunumunun özüne zarar verilebilir. Ancak ilgili madde dar yorumlanarak döner kapı yaklaşımı benimsenirse çatışmanın karşı tarafıyla mücadele etmek zorlaşır.

Hedefli öldürme operasyonlarının hukuki gerekçeleri üzerinden meskûn mahal çatışmalarında ortaya çıkan sorunların aşılabilmesi için birtakım önerilerde bulunmak mümkündür.

3.5. Meskûn Mahal Çatışmaları ve Sivil Korunumu Üzerine Değerlendirme

Meskûn mahal çatışmaları askeri anlamda geniş bir alan teşkil etmektedir. İlk bölümde belirtildiği gibi tüneller, binalar, altyapı... kentin görünür alanından daha büyük bir operasyon alanı oluşturur. Ancak hem çatışan taraflar için hem de siviller için oldukça

---

³⁴¹ Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. s.546

dar bir alan söz konusudur. Modern savaş kavramı incelenirken organize silahlı grupların savaşlarda daha fazla yer aldığı ve arkalarında kimliğe bağlı politikaların olduğu belirtilmiştir. Sayılanlar meskûn mahal çatışmalarını iki yönden etkiler. İlk olarak çatışan tarafın üyelerini sivillerden ayırt etmek oldukça zordur. Muharipler veya organize silahlı gruplara üye olanlar sivil korunumundan yararlanabilmek için sivil görünümünde olmayı tercih edebilir, sivillerin arasına karışabilir. İkincisi siviller meskûn mahal çatışmalarına katılmaya eğilim göstermektedirler. Çünkü çatışmalar sivillerin yaşadığı yerde meydana gelmektedir ve siviller direkt saldırıların hedefi olmasa da çatışmalar sebebiyle dolaylı olarak zarar görmektedir. Günlük yaşamlarına devam edemezler, altyapı zarar gördüğü için temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorluk yaşarlar, çatışmalarda yakınları zarar görebilir. Ek olarak çoğunlukla meskûn mahal çatışmasında savunma halinde olan çatışan grup ile siviller aynı kimliği paylaşabilirler, siviller çatışan tarafın politik hedefinin gerçekleşmesini istiyor olabilirler. Tüm bunlar bir araya geldiğinde sivillerin ayırt edilmesi ve sivil korunumu meskûn mahal çatışmaları için oldukça zorlayıcıdır. Çatışmadan korunmaya çalışan siviller ve sivilleri hedef alması yasak olan çatışan taraflar bir araya geldiğinde karmaşa artar.

Meskûn mahal çatışmaları uluslararası veya uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda gerçekleşebilir. Sivillerin korunumu her iki çatışma için geçerli olsa da uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda devletlerin iç hukukları yoluyla yapılan düzenlemeler daha etkilidir. Fakat insancıl hukuk belirli bir korunum seviyesini ister. Uluslararası silahlı çatışmalarda da ayrım ilkesi gereği muharip ve sivil ayırt edilmeli ve sivillerin hedef alınmaması gerekmektedir.

Meskûn mahal çatışmalarının yarattığı kaotik ortamda kimin sivil korunumundan yararlandığına dair şüphe oluşmaktadır. ICRC raporuna göre bir kişinin sivil olup olmadığı veya sivilin muhasamata doğrudan katılıp katılmadığı hususlarında şüpheye düşülüyorsa kişinin sivil korunumundan yararlanması gerekmektedir.³⁴²

Kişiler sivil korunumunu kaybederek meşru askeri hedefler haline gelebilir fakat rapora göre sivil korunumunun kaybı açıkça belirlenmeli, bunun için uygun önlemler alınmalıdır. İlgili önlemler şunlardır: eğer hedef meşru bir askeri hedef değilse saldırı

---

³⁴² *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.74

iptal edilmelidir, eylemin muhasamata doğrudan katılma teşkil edip etmediğini anlamak için mümkün olan her şey yapılmalıdır.³⁴³ Sözleşmesel insancıl hukuk da saldırıya uğrayacak hedeflerin sivil olmadığını doğrulayabilmek için mümkün olan her şeyin yapılmasını öngörmektedir.³⁴⁴ Önlemler sivillerin çatışma dolayısıyla zarar görmelerini en aza indirme hedefi taşımaktadır. Ancak meskûn mahal çatışmalarında öngörülen önlemlerin alınması her zaman mümkün olmayabilir. Uygulamada karar vermenin zor olduğu, aciliyet teşkil eden, belirsiz durumlar oluşabilir.

Her ne kadar sivillerin korunumu insancıl hukukun ana amaçlarından olsa da meskûn mahal çatışmaları açısından farklı önerilerde bulunmak mümkündür.

Döner kapı yaklaşımı ile düşmanca eylem sona erdiğinde sivil korunumu tekrardan kazanılmaktadır. Yaklaşımına göre her bir eylemin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir ve zarar ile düşmanca eylem arasında bağlantı kurulmalıdır. Meskûn mahal çatışmalarında da tıpkı hedefli öldürmelerde olduğu gibi kişi önceki ve olası eylemleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Kişi birden çok düşmanca eylemde bulunuyorsa olası bir zararın gerçekleşebileceği kabul edilmelidir. Kişi bir eylemi bitirdiğinde diğer eylem için hazırlık yapabilir, dinlenebilir. Döner kapı yaklaşımına göre bu ara süreçlerde sivil korunumundan yararlanmaktadır. Bu durumda sivil korunumunun kötüye kullanılması söz konusudur ve bu sürecin engellenmesi gerekmektedir. Meskûn mahal çatışması gibi tehlikeli ve yüksek tempolu çatışmalarda muhasamata doğrudan katılmanın değerlendirilmesinde olası zarar üzerinden de değerlendirme yapılmalıdır. Meskûn mahal çatışmalarında görülen belirli eylem serileri için önleyici saldırıda bulunmak mümkün olmalıdır.

İkinci olarak meskûn mahal çatışmalarında sivillerin yoğunluğu diğer çatışma hallerine göre daha yüksektir. Eğer muhasamata doğrudan katılanların statüsünü sivil kabul edersek muhasamata katılmayanların korunması zorlaşacaktır. Zira sivil statüsünden yararlanmak isteyen çatışmanın taraflarına (uluslararası çatışmalar için muharipler, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar için silahlı kuvvetler ve organize silahlı gruplar) bağlı olanlar sivil halkın arasına bilinçli bir şekilde karışabilir. Sivil statüsünden yararlanarak karşı taraf ile mücadeleyi sürdürme amacı taşıyan bu eylemlerin önlenmesi için kanunsuz muharip kavramının kullanılması uygun

---

³⁴³ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.75

³⁴⁴ "The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols." Ek Protokol I, Madde 57/2

gözükmektedir. Böylece kişiler çatışmanın tarafı olarak kabul edilmese de muhasamatın tarafı kabul edilerek, meskûn mahal çatışmalarında ortaya çıkan olumsuzluk giderilebilir.

Meskûn mahal çatışmaları için getirdiğimiz öneriler muhasamata doğrudan katılma kuralının geniş yorumlanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Sivil korunumunun mutlak olduğuna katılmakla birlikte sivil korunumundan yararlanarak düşmanca eylemlerde bulunan kişilerin sivil statüsünün sağladığı hakları kötüye kullandıkları ve bu durumun bertaraf edilmesi kanaatindeyim. Bunun için m. 51/3'ü geniş yorumlayan hedefli öldürmeler ile meskûn mahal çatışmaları arasında bir bağlantı kurmaya çalıştım. Hedefli öldürmelerde önceki eylemleri doğrultusunda hedef alınmaktadır. Kişinin sivil korunumunu bir kere kaybettiği ve öldürülene kadar muhasamata katılmış olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Yani muhasamata doğrudan katılma süresi uzun tutulmuştur. Meskûn mahal çatışmalarında bu kadar uzun bir sürenin benimsenmemesi gerektiğini savunmakla birlikte önceki eylemleri değerlendirilerek olası eylemlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Pek tabi sivil korunumunun özüne zarar vermemek gerekir: çatışmanın tarafı olmayan kişilerin çatışmalardan zarar görmemelidir. Karşı çıkmaya çalıştığım durum sivil korunumunun kötüye kullanma halleridir. Düşmanca eylemlerde bulunan kişilerin döner kapı yaklaşımı ile eylemleri bittiğinde sivil korunumundan yararlanmamaları gerektiği kanaatini taşımakla beraber hangi durumlarda geniş yoruma başvurulacağını her bir olayda ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Örneğin meskûn mahal çatışmalarında en çok karşılaşılan durumlardan birisi de canlı kalkanlardır. Eğer siviller istemedikleri halde canlı kalkan olarak kullanılıyorsa halen daha sivil korunumundan yararlanmaları gerekir. Ancak siviller gönüllü olarak canlı kalkan oluyorsa karşı tarafın askeri operasyonlarına zarar verdiği gerekçesiyle muhasamata doğrudan katıldıkları kabul edilir.³⁴⁵ Canlı kalkan oluşturan kişilerin sivil korunumunu kötüye kullandığı yorumunda bulunan ICRC'nin bu gerekçesini birden çok düşmanca eylem gerçekleştirmesine rağmen eylem bittiğinde sivil korunumundan yararlanmaya başlayan kişiler için kullanmak mümkündür.

---

³⁴⁵ *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Under International Humanitarian Law* s.56

4. FELLUCE MUHAREBELERİ VE AMERİKAN YAKLAŞIMI

Irak işgalinin ardından gerçekleşen I. Felluce Muharebesi (4 Nisan- 1 Mayıs 2004) ve II. Felluce Muharebesi (8-16 Kasım 2004) pek çok sivilin ölümü ile sonuçlanmıştır. Bağdat'ın yaklaşık 60 kilometre batısında yer alan Felluce üç dört katlı evlerden oluşan; dar, kıvrımlı sokaklara sahip olan Felluce'de³⁴⁶ Sünni ve Baasçılar yoğunlukta yaşamaktadır. Sonuçta Felluce'yi savunanlar ölümüne savaşmıştır.³⁴⁷ Ortaya çıkan sivil kayıplar Amerikan işgaline karşı dünyanın dört bir yanından tepki toplamış, Amerikan Ordusu Hue, Mogadişu, Grozni Muharebeleri'nden farkı olmayan meskûn mahal çatışmalarında yer almıştır.

4.1. Muharebeler

23 Nisan 2003'te ABD'nin 82.Hava İndirme Tümeni'ne bağlı 700 asker Felluce'ye girdiğinde kentte işgale karşı rahatsızlıklar başlamıştır.³⁴⁸ Akşam uygulanan sokağa çıkma yasağı, düzenlenen hava saldırıları kentteki gerilimi yükseltmiştir. 82. Hava Tümenine bağlı bir bölük El Kaide'ye bağlı bir ilkokulu ele geçirmesine karşı 28 Nisan'da düzenlenen okul binasının dışında gerçekleştirilen protestolar kontrolden çıkmıştır.³⁴⁹ ABD askerlerinin iddiasına göre protestoculardan biri üstlerine ateş etmiş buna karşılık askerler kalabalığa rastgele ateş açmıştır: sonunda 17 kişi öldürülmüş, 70 kişi ise yaralanmıştır.³⁵⁰ Bu olayın ardından Iraklılar daha fazla protesto düzenlemiş, iki taraf da şiddet seviyelerini arttırmıştır.

31 Mart 2004'te ise muharebenin başlamasına sebep olan olay gerçekleşmiştir: Blackwater askeri şirketine bağlı dört görevlinin pusuya düşürülüp cesetlerinin

---

³⁴⁶ Fremont-Barnes, *A History of Modern Urban Operations*; Duncan Anderson, "‘Its Flames Will Blaze’: The Battle for Fallujah, 7–13 November 2004," in *A History of Modern Urban Operations*, ed. Gregory Fremont-Barnes (Palgrave Macmillan, 2019). s.321-323

³⁴⁷ William Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power," *Air Power History* 60, no. 4 (2013). s.34

³⁴⁸ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.35

³⁴⁹ Bing West, *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah* (Bantam Books, 2005). S.25

³⁵⁰ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.35

köprüye asılması ve olayın fotoğraflarının basın tarafından servis edilmesi sonucunda büyük bir tepki ortaya çıkmış ve Başkan George W. Bush misilleme emri vermiştir.³⁵¹

3 Nisan'da 1. Deniz Piyadesi Seferi Kuvveti (*1st Marine Expeditionary Force; I MEF*) Felluce'ye saldırı emri aldı. Deniz piyadeleri komutanı Tümgeneral Jim Mattis düzenlenecek saldırıya kuşkuyla yaklaşmıştır: istihbarat bilgisi çok azdır; yetersiz hava, topçu ve zırhlı desteği bulunmaktadır.³⁵² Deniz Piyadeleri'nin endişelerinin önemli bir kısmını meskûn mahal çatışmasında yer alacak olmaları oluşturmıştır. Meskûn mahalde çatışmak yerine kıyıdaki mevzilere saldırmak ve ele geçirmek üzerine tasarlanmışlardır.³⁵³ Buna rağmen Deniz Piyadeleri sonunda 200 direnişçiye ve 600 sivil öldürdükleri meskûn mahal çatışmasına girmiştir.³⁵⁴

4 Nisan gecesi ABD kuvvetleri 2000'den fazla askerle kenti kuşatarak büyük bir saldırı başlatmış, ertesi sabah kente giden yolları kapatmıştır.³⁵⁵ Nüfusun üçte biri kentten kaçarken, Amerikan birlikleri kentte kalan sivillere evlerinde kalmalarını telkin etmiştir.³⁵⁶ Buna rağmen birlikler sivil ayrımını yapamadığı gerekçesiyle hem çok yavaş ilerlemiş hem de çok fazla sayıda sivil öldürmüştür.

Çarpışmalar devam ederken Felluce'ye pek çok grup direniş için gelerek ABD karşıtı saldırılarda yerlerini almıştır. Öyle ki Irak polisi dahi direnişçilerin arasına katılmıştır.³⁵⁷ 9 Nisan günü ilan edilen ateşkesin sonucunda sivillerin ihtiyaçları için yardım konvoyları kente girmiş ancak çatışmanın tarafları kentin çeşitli bölgelerine mevzilenmeye devam etmiştir.³⁵⁸ Bu sürede direnişçiler silah depolamış ve barikatlar inşa etmiştir. Ateşte dahi çatışmalar devam etmiş ve şiddeti gün geçtikçe artmıştır. Kent merkezi halen daha karşı tarafın elinde olmasına rağmen 1 Mayıs'ta ABD düşman direnişini kırdığını açıklayarak Felluce'den çekilmiştir.³⁵⁹ Kalan operasyonların General Jasim Jasem Mohammed Saleh yönetiminde Felluce Tugayı

³⁵¹ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." S.36

³⁵² Anderson, "'Its Flames Will Blaze': The Battle for Fallujah, 7–13 November 2004." S.325-326

³⁵³ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.37

³⁵⁴ "First Battle of Fallujah," Encyclopedia Britannica, 2021, <https://www.britannica.com/event/First-Battle-of-Fallujah>.

³⁵⁵ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.37

³⁵⁶ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.37

³⁵⁷ West, *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah*. S.65-70

³⁵⁸ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.37

³⁵⁹ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.38

tarafından yürütüleceği ve tugayın ABD teçhizatı ile silahlandırılacağı açıklanmıştır.³⁶⁰ Eylül ayında silahların direnişçilere geçirildiği anlaşıncı II. Felluce Muharebesi'ne giden yol açılmıştır.³⁶¹

Direnişçiler Deniz Piyadeleri'nin kentten çekilmesini zaferin bir kanıtı kabul etmiştir.³⁶² Böylece Felluce, Amerikan karşıtı grupların odak noktası haline geldi; Irak El Kaidesi'nin lideri Ebu Musab ez-Zerkavi ve grubu kentteki Jolan Parkı'nın kuzeyindeki evlere yerleşmiştir.³⁶³ Çok sayıda direnişçinin asıl amacı ABD ile ikinci bir çatışma ortamı oluşturmaktır. Yaz boyunca kenti adeta bir kaleye çevrilmiştir. Yaz ortaların Felluce Tugayları ise büyük ölçüde dağılırken personeli çeşitli direniş gruplarına katılmıştır.³⁶⁴

Çalışma açısından da önem arz eden asıl nokta II. Felluce Muharebesi'ne hazırlanan direniş sivil nüfusun arasına saklanmak istemiyor, aksine kenti terk etmek isteyenleri (özellikle hasta ve yaşlıları) cesaretlendirerek nüfusu düşürmüşlerdir.³⁶⁵ Bunun üzerine kenti ölümcül hale getirmeye başlamışlardır. Kentin kuzey, doğu ve güney yönlerinden saldıran bir kuvvetin ilerleyişini kesintiye uğratmak ve yavaşlatmak için yoğun mayın tarlaları oluşturmuşlar; arabaları patlayıcılarla donatıp geçiş güzergahlarına park etmişlerdir, arabaların çevresindeki evler de patlayıcılarla doludur.³⁶⁶ Böylece patlamadan kaçarak evlerde siper almaya çalışan askerler tuzağa çekilmiş olacaktır. Cami minareleri ise gözlem noktası olarak kullanılacak, kısa dalga telsizleri kullanılarak komuta merkezleri bilgilendirme yapılacaktır.³⁶⁷ Böylece direnişçiler koordineli çalışacaktır.

Buna karşılık koalisyon güçleri direnişçilerin ikmalini engellemek için kent çevresinde kontrol noktaları oluşturmuştur.³⁶⁸ ABD bu süreçte belirli aralıklarla hava saldırıları

---

³⁶⁰ West, *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah*.s.221-229

³⁶¹ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." S.38

³⁶² West, *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah*. S.328

³⁶³ Anderson, "'Its Flames Will Blaze': The Battle for Fallujah, 7–13 November 2004." S.326

³⁶⁴ Anderson, "'Its Flames Will Blaze': The Battle for Fallujah, 7–13 November 2004." S.325

³⁶⁵ Anderson, "'Its Flames Will Blaze': The Battle for Fallujah, 7–13 November 2004." S.327

³⁶⁶ West, *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah*. s.234-235

³⁶⁷ Anderson, "'Its Flames Will Blaze': The Battle for Fallujah, 7–13 November 2004." S.328

³⁶⁸ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." S.38

ve topçu ateşi düzenlemiştir.³⁶⁹ Savunma Bakanlığı Felluce'yi kontrol altına almak ve güvenliği sağlamak için *Operation Phantom Fury*'nin gerçekleştirilmesini öngörmüştür ve operasyon hava saldırısı ve ağır topçu ateşi ile 7 Kasım gecesinde başlamıştır.

8 Kasım'da başlayan operasyonda binalar tek tek temizlenerek ilerlenmiştir.³⁷⁰ Kentin denetimini almak için yoğun meskûn mahal çatışmaları devam ederken hava ve topçu gücünden yararlanılmıştır. Kentte bulunan tüneller birlikleri oldukça zorlamıştır. Direnişçilerin silah depolarına geçmek veya kaçmak için kullandığı bu tünellerin birçoğu okul veya camilerin altından geçmekteydi.³⁷¹

9 Kasım'da ABD birliklerinin şehrin güneyine hareketinden önce birkaç büyük binayı ve tren istasyonunu harap eden yoğun hava saldırılarına başladı, operasyon boyunca şehrin sokak ve ara sokaklarından oluşan labirentte ilerlerken Deniz Piyadeleri son derece isabetli yakın hava desteği ve topçu ateşi kombinasyonundan bol miktarda destek almıştır.³⁷² Tüm bu süreçte bina bina arama yapmak ilerlemeyi yavaşlatmıştır. Buna rağmen yetkililer, 10 Kasım'da kentin %70'ini ele geçirdiklerini ve beklenenden az direnişle karşılaştıklarını ancak çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu direnişçilerin cami ve okullardan ateş ettiğini belirtmiştir.³⁷³ Bu durum şehrin kuzeybatısındaki Jolan Mahallesi için geçerliiyken güneybatı kesimlerinde birlikler yoğun direniş bildirmiştir. Özellikle Resala ve Nazal mahalleri yoğun direnişe sahne olmuştur. Bahsi geçen bölgeler 11 Mayıs'ta Amerikan birlikleri tarafından ele geçirilmiştir. Her ne kadar Jolan mahallesinde direnişin az olduğu bildirilse de ilgili bölge direnişin karargâhı niteliğindedir. Dolayısıyla Jolan bölgesinin kontrol altına alınması Amerikan birlikleri için son derece lehtedir.

Kentin %80'i ele geçirildikten sonra 15 Kasım'da başlayan temizlik operasyonu ile daha önce çatışmalara sahne olmuş ancak ilerleyebilmek için üstünkörü geçilmiş noktalarda detaylı arama yapılarak cephane, tünel gibi unsurların imhası

---

³⁶⁹ Richard S. Lowry, *New Dawn: The Battles for Fallujah* (Savas Beatie, 2010). s.269-279

³⁷⁰ Dick Camp, *Operation Phantom Fury: The Assault and Capture of Fallujah, Iraq* (Zenith Press, 2009). S.159-177

³⁷¹ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." S.41

³⁷² Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.40-41

³⁷³ West, *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah*. 268-270

gerçekleştirilmiştir.³⁷⁴ Deniz Piyadelerinin zayıyatını engellemek adına temizlik sürecinde tank ve patlayıcılara dayanılmış, hava kuvvetleri de keşif desteği sağlamaya devam etmiştir.³⁷⁵ 15-16 Kasım'da küçük çaplı direniş hareketleriyle karşılaşmış ancak hava kuvvetleri ve top ateşi ile bastırılmıştır.³⁷⁶ Operasyon boyunca dikkate değer bir nokta da hava gücünün etkin kullanımıdır. Savaş uçakları Iraklılara ait barikatları vurmuştur ki bunlar önceden belirlenmiş saldırılardır, bunun haricinde hava kuvvetleri çağrı üzerine de harekete geçmiştir.³⁷⁷ Böylece karadaki kuvvetler için güvenlik ve üstünlük sağlanmıştır.

Operasyon sona erdiğinde Amerikan kuvvetlerine bağlı 64 kişi hayatını kaybederken 535 kişi yaralanmıştır.³⁷⁸

4.2. Sivil Kayıplar

Felluce Muharebeleri sivil kayıpları belirleyebilmek için son derece kapalı bir görünüm sergilemektedir. Bir kere taraflar birbirinin aksi ifadelerde bulunmaktadır. Bir taraf sivillerin hedef alındığını iddia ederken diğer taraf kentte sivillerin kalmadığını ve gereken önlemlerin alınarak angajman kurallarına bağlı kalındığını savunmaktadır.

II.Felluce Muharebesi başlamadan önce (7 Kasım), Amerikalı yetkililer sivillerin dışarı çıkmamaları, çıkarlarsa da silah taşımamaları gerektiğini bildiren radyo yayınları yapmışlardır.³⁷⁹ Aslında ABD'nin tüm iddiaları çatışmalar esnasında sivillerin zarar görmediği üzerinedir. Fakat özellikle II. Felluce Muharebesi yoğun topçu ateşine ve hava saldırılarına dayanılarak yürütülmüştür. Bu durumda operasyonun her aşamasında ayırım ilkesine uyulduğunu iddia etmek zordur.

Ayırım ilkesi, meskûn mahal çatışmalarına yavaş ilerleme ve büyük hedefler oluşturmama olarak yansır. Örneğin bir kenti ele geçirmek üzere harekete geçen birlikler kentin tamamını kontrol altına alana kadar her bir odayı, binayı, sokağı tek

---

³⁷⁴ Camp, *Operation Phantom Fury: The Assault and Capture of Fallujah, Iraq* s.290

³⁷⁵ West, *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah*. s.277-300

³⁷⁶ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." S.42-22

³⁷⁷ Head, "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." s.44

³⁷⁸ Kenneth W. Estes, *U.S. Marine Corps Operations in Iraq, 2003–2006* (Federation of American Scientists, 2009). <https://fas.org/irp/doddir/usmc/iraq03-06.pdf>. s.66

³⁷⁹ Camp, *Operation Phantom Fury: The Assault and Capture of Fallujah, Iraq* s.163

tek incelenmeli, siviller hedef gözetilmeden ilerlenmelidir. En azından insancıl hukukun ilke ve kurallarının beklentisi bu yöndedir. Hava ve top gücüne dayanan ABD bahsedilen yavaş ilerleme sürecini bir bakıma 15 Kasım'da başlamıştır. Hava gücünün yoğun kullanımına yönelik açıklama ise direniş liderlerinin ve güçlü noktaların yok edilmesinin anahtarının kara gücünde değil hava gücünde olduğudur.³⁸⁰ Sonuçta ABD kentte ilerlerken sivil korunumuna dikkat edildiğini, hava ve top gücüne dayanan zaman dilimlerinde ise kentte sivil bulunmadığını iddia etmektedir.³⁸¹

Muharebe başlamadan önce kentten 200.000 ila 300.000 sivilin ayrıldığı ancak 30.000 ila 50.000 kişinin çatışmalar esnasında kentte bulunduğu düşünülmektedir.³⁸² ABD, Felluce operasyonları sırasında M198 ve M109A6 Paladin obüsleri konuşlandırmış³⁸³ ve Deniz Piyadeleri kente girmeden önce saldırıya başlamış ve muharebe boyunca birlikleri desteklemek amacıyla kullanılmaya devam edilmiştir.³⁸⁴ Menzili 35 kilometreye çıkabilen Paladin obüslerin hedeflenen noktanın 55 metre yakınında bulunan kişileri öldürme olasılığı yüksektir.³⁸⁵ Sonuçta ABD muharebe boyunca en az 540 hava saldırısı ile kent içindeki ve çevresindeki hedefleri vurmuş; 318 hassas bomba, 391 roket ve füze ve 93.000 adet makineli tüfek ve top mermisi kullanmıştır.³⁸⁶

Sivillerin yoğun bulunduğu kent gibi bir ortamda kullanılan bu tür silahların sivil korunumunu tehlikeye atacağı açıktır. Örnek vermek gerekirse hava saldırısında bir caminin vurulduğu ve içinde bulunan 40 kadar kişinin hayatını kaybettiği iddia edilmektedir.³⁸⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne (*Human Rights Watch*) 2005'te yayınladığı rapora göre ABD Irak işgali sırasında, yerleşim yerlerinde ayırım

---

³⁸⁰ "The Fallujah Model," Air Force Magazine, 2005, <https://www.airforcemag.com/article/0205fallujah/>.

³⁸¹ Camp, *Operation Phantom Fury: The Assault and Capture of Fallujah, Iraq* s.79-80

³⁸² "Civilian cost of battle for Falluja emerges," The Guardian, 2004, <https://www.theguardian.com/world/2004/nov/14/iraq.iraq3>.

³⁸³ Camp, *Operation Phantom Fury: The Assault and Capture of Fallujah, Iraq* s. 124-125

³⁸⁴ Camp, *Operation Phantom Fury: The Assault and Capture of Fallujah, Iraq* s. 207-210

³⁸⁵ "Artillerymen Clear Path for the Infantry," The Washington Post, 2004, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2004/11/11/artillerymen-clear-path-for-the-infantry/7e834fbd-c45a-492a-ba76-8079e85c90b8/>.

³⁸⁶ Estes, *U.S. Marine Corps Operations in Iraq, 2003–2006*. s.66

³⁸⁷ "US bombards Iraq mosque complex," BBC News, 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3608315.stm.

gözetmeyen saldırılarda bulunmuş ve sivilleri riske atmıştır.³⁸⁸ 2005 yılında yayınlanan *Fallujah, Hidden Massacre* isimli belgeselde ABD'nin sivil ve çocuklara yönelik ayırım gözetmeksizin şiddet uyguladığı iddia edilmektedir.³⁸⁹

Kullanılan yöntem, silah ve iddialar bir araya geldiğinde hayatını kaybeden sivil sayısında kesin bir sayı vermek yahut hayatını kaybeden sivillerin muhasamata doğrudan katılıp katılmadığını belirleyebilmek oldukça zordur. Yine de I. Felluce Muharebesi'nde 300'ünün kadın veya çocuk olduğu düşünülen yaklaşık 600 sivil yaşamını yitirmiştir.³⁹⁰ II. Felluce Muharebesi'nde ise Kızılhaç'a göre 800,³⁹¹ Irak işgalinde ölen sivillerin kayıtlarını tutulmaya çalışıldığı *Iraq Body Count* projesine göre bu sayı 581- 670 arasındadır.³⁹²

4.3. Amerikan Yaklaşımı

Bir çatışmada izlenen prosedürler, öngörülen kurallar nelerdir? Angajman kuralları (*Rules of Engagement; ROE*) olarak adlandırılan kurallar bütünü Askeri ve İlişkili Terimler Sözlüğünde (*Dictionary of Military and Associated Terms*) yetkili askeri makam tarafından ABD kuvvetlerinin diğer kuvvetlerle başlatacağı veya devam ettireceği çatışmalarda bağlı kalınacak koşul ve yetkileri belirleyen direktifler bütünüdür.³⁹³

1954 yılına kadar ortak angajman kurallarına sahip olmayan Genelkurmay Başkanlığı ilk girişimini bu sene yapsa da ABD kuvvetleri ortak kurallara 1986 yılında yayınlanan Barış Zamanı Angajman Kuralları ile kavuşmuştur.³⁹⁴ 1994 yılında Daimî Angajman

---

³⁸⁸ "A Face and a Name: Civilian Victims of Insurgent Groups in Iraq," Human Rights Watch, 2005, <https://www.hrw.org/report/2005/10/02/face-and-name/civilian-victims-insurgent-groups-iraq>.

³⁸⁹ Sigfrido Ranucci & Maurizio Torrealta, "Fallujah, The Hidden Massacre," (2005). <https://www.youtube.com/watch?v=TgSmsMIUZ60>.

³⁹⁰ Swift, "First Battle of Fallujah."

³⁹¹ "Seven Years in Iraq: An Iraq War Timeline:November 2004 Fight in Fallujah," 2010, http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1967340_1967350_1967530,00.html.

³⁹² "Besieged: Living and Dying in Fallujah," Iraq Body Count, 2016, https://www.iraqbodycount.org/analysis/beyond/besieged_fallujah/.

³⁹³ *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, (Department of Defense, 2010). s.207

³⁹⁴ *LAW OF WAR/ INTRODUCTION TO RULES OF ENGAGEMENT B130936 STUDENT HANDOUT*. s.13

Kuralları (Standing Rules of Engagement; SROE) yayınlanmış, 2000 ve 2005 yıllarında güncellenmiştir.³⁹⁵

Sahra Talimnamesi 6-27'de (Field Manual 6-27; FM) düşmanla nasıl çatışılacağını gösteren angajman kurallarının insancıl hukuk kuralları ile uyum içinde düzenlenmiş hatta onun öngörülerinden daha büyük kısıtlama getirdiğini belirtir.³⁹⁶

Savunma Bakanlığı Savaş Hukuku Talimnamesi, insancıl hukukun ayırım ilkesi doğrultusunda angajman kuralları saldırının hedefi olamayacağını kabul etmektedir.³⁹⁷ Ancak angajman kuralları kimsenin hem muhariplere hem de sivillere verilen ayrıcalıklardan aynı anda yararlanamayacağını bildirir, bir kişi birliklere saldırırken sivil korunumundan yararlanamaz.³⁹⁸ Talimnameye göre eğer bir kişi hem sivil hem de savaşçı özelliklerini yerine getiriyorsa imtiyazsız muharip olarak adlandırılır. Bu kişiler düşman hattının gerisinde casusluk, sabotaj gibi eylemlerde bulunabilirken muhasamata katılabilir.³⁹⁹ Daha önce de belirtildiği üzere imtiyazsız muharip/yasadışı muharip sözleşmesel insancıl hukukta yer verilmiş statüler değildir ve uygulamada kullanılmaktadır. Bu noktada ABD'nin açıklaması sözleşmelerin; çatışmaların yürütülmesi, sivil korunumunun tam sağlanması konusunda isteksiz davrandığı dolayısıyla böyle bir statü oluşturma yoluna gidildiğidir.⁴⁰⁰

Sözleşmesel insancıl hukuk Cenevre Sözleşmeleri doğrultusunda sivilleri muharip olmayan herkes olarak tanımlamaktadır. Ancak ABD'nin yaklaşımına göre sivillerin tanımlarken farklı yollar kullanılmaktadır. Bir tanıma göre siviller muhasamata katılma hakkı olmayan kişilerken diğer bir tanıma göre sivil ne muhasamata katılma hakkına sahip ne de muhasamata katılmış kişiler için kullanılmaktadır.⁴⁰¹ ABD'nin sivil tanımı ise ‘‘Silahlı kuvvetin üyesi veya onunla bağlantılı olmayan, muhasamata

---

³⁹⁵ LAW OF WAR/ INTRODUCTION TO RULES OF ENGAGEMENT B130936 STUDENT HANDOUT. s.13

³⁹⁶ THE COMMANDER'S HANDBOOK ON THE LAW OF LAND WARFARE FM 6-27, MCTP 11-10C, (DEPARTMENT OF THE ARMY, 2019).

³⁹⁷ Office Of General Counsel Department of Defense, Department of Defense Law of War Manual, (2016). s.99

³⁹⁸ Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.100

³⁹⁹ Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.100-101

⁴⁰⁰ Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.102

⁴⁰¹ Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.126

katılmayan sivil nüfusun üyesidir.”⁴⁰² Görüldüğü üzere muhasamata katılmada Cenevre Sözleşmelerinde arandığı gibi doğrudan katılma aranmadığı için sivil korunumundan yararlanma imkânı daraltılmıştır.

Bir önceki bölümde belirtildiği gibi siviller muhasamata doğrudan katıldığı hallerde sivil korunumundan yararlanamaz. Fakat meskûn mahal çatışmasında ortaya çıkan durumlar muhasamata katılmanın ne kadar sürdüğünü korumanın ne zaman kaybedilip ne zaman kazanıldığını belirlemeyi zorlaştırmaktadır. ICRC’nin kılavuzunda sivil korunumunu açıklamada döner kapı yaklaşımı benimsenmiştir: sivil muhasamata doğrudan katılma teşkil eden düşmanca fiilli gerçekleştirdiği sürece sivil korunumundan yararlanamaz ve askeri hedef haline gelebilir. Ancak korunumun kaybedilip kaybedilmemesini belirlerken sivilin mevcuttaki düşmanca eylemi göz önünde bulundurulur ve düşmanca eylemlerde bulunması gelecekte düşmanca eylemde bulunacağına yönelik tahmin hakkı vermez. ABD ise mevcut angajman kurallarıyla belirsiz tehdit durumlarında meşru müdafaa hakkına dayanarak yetkilendirmede bulunmaktadır.

4.3.1. Meşru Müdafaa Hakkı

Amerikan yaklaşımına göre sivil korunumu çatışmanın tarafları için paylaşılan bir sorumluluktur. Çatışmanın her iki tarafı da sivil korunumunu sağlayabilmek için üstlerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Örneğin düşman taraf sivillerin zarar görebileceği mevkilere konuşlanmamalıdır. Bazı hallerde sivillerin korunması için bir tarafa daha fazla sorumluluk düşebilir. Sivilleri kontrol eden taraf sivillere zarar vermemek için daha fazla fırsata sahip olduğu için onların sorumluluğu önceliklidir.⁴⁰³ Felluce Muharebelerinde sivil nüfusun kontrolünü Iraklı direnişçilerin daha rahat gerçekleştireceği açıktır. ABD’nin kullandığı bu argüman, onu sivillerin korunumundan doğan sorumluluktan uzaklaştırma imkânı yaratmaktadır. Yine de angajman kuralları sivillere zarar verme riskini azaltmak için gereken her türlü önlemi almakla yükümlü kılmaktadır.

---

⁴⁰² Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.127

⁴⁰³ THE COMMANDER'S HANDBOOK ON THE LAW OF LAND WARFARE FM 6-27, MCTP 11-10C, Short. s.2-2

Sivillerin muhasamata doğrudan katılması doğası gereği düşmana zarar vermeyi amaçladığı kabul edilmektedir.⁴⁰⁴ Savunma Bakanlığı Savaş Hukuku Talimnamesi'nde muhasamata doğrudan katılma hallerine örnek verilmiş ancak bir eylemin muhasamata doğrudan katılma sayılıp sayılmayacağını belirlemek için ilgili bağlamın incelenmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.

Uygulamada ABD silahlı kuvvetleri meşru müdafaa hakkına dayanarak düşmanca eylem ve niyete karşı gerekli ve orantılı güç kullanmaya yetkilidir.⁴⁰⁵ Angajman kuralları uyarınca silahlı kuvvetlerde yer alan kişiler yasadışı saldırılara karşı meşru müdafaa hakkına dayanabilir. *‘‘Bir komutan, o komutanın birimini ve çevredeki diğer ABD kuvvetlerini düşmanca bir eylemden veya düşmanca bir niyet gösterisinden korumak için gerekli tüm önlemleri alma ve mevcut tüm gerekli araçları kullanma yetkisine ve yükümlülüğüne sahiptir.’’*⁴⁰⁶ Amerikan yaklaşımının özeti niteliğindedir.

Bu yaklaşıma göre meşru müdafaa hakkının üç temel ilkesi bulunmaktadır: gereklilik (*necessity*), orantılılık (*proportionality*) ve hafifletme (*de-escalate*).

Gereklilik ilkesine göre meşru müdafaa hakkına başvurabilmek için düşmanca eylem (*hostile act*) veya düşmanca niyet (*hostile intention*) bulunmalıdır. Düşmanca eylem angajman kurallarında; ABD'ye, ABD kuvvetlerine veya belirlenen kişilere yönelik saldırı veya başka şekildeki güç kullanımına ek olarak ABD kuvvetlerinin görevlerini doğrudan engellemek için gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰⁷ Düşmanca niyet ise ilgili hallerin gerçekleştirilmesine yönelik yakın güç kullanma tehdidini ifade eder.⁴⁰⁸ Düşmanca niyet mevcut olduğunda, potansiyel saldırganı caydırmak, etkisiz hale getirmek veya gerekirse tehdidi yok etmek için mevcut tüm gerekli araçlarla meşru müdafaa kapsamında uygun güç kullanılabilir.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁴ Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.228-229

⁴⁰⁵ Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.233

⁴⁰⁶ Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.143 ve *LAW OF WAR/ INTRODUCTION TO RULES OF ENGAGEMENT B130936 STUDENT HANDOUT*. s.18

⁴⁰⁷ *STANDING RULES OF ENGAGEMENT (SROE)/STANDING RULES FOR THE USE OF FORCE (SRUF) FOR U.S. FORCES*, (2005). S.83

⁴⁰⁸ *STANDING RULES OF ENGAGEMENT (SROE)/STANDING RULES FOR THE USE OF FORCE (SRUF) FOR U.S. FORCES*, Short. s.83

⁴⁰⁹ *LAW OF WAR/ INTRODUCTION TO RULES OF ENGAGEMENT B130936 STUDENT HANDOUT*. s.21

Orantılılık ilkesi uyarınca düşmanca eylem veya niyete karşı kullanılan kuvvet yeterli olmalıdır. Ancak burada orantılılık ilkesi insancıl hukukun temel ilkelerinde sayılan orantılılık ilkesinden farklıdır. İnsancıl hukuktaki orantılılık ilkesinde düşmanca eyleme karşı gösterilen tepkinin gerekeni aşmaması, düşmanın etkisiz hale getirilmesi için yalnızca gerektiği kadar kuvvet uygulanmasını öngörür. Fakat burada tehlikenin giderilebilmesi için gereken her eylem gerçekleştirilebilir. Yani insancıl hukuktaki orantılılık eylemi esas alır. Eylemi önlemek için orantılı önlemler gerçekleştirilmelidir. Amerikan yaklaşımında tehlike esastır ve gerçekleşen eylemin ötesinde güç kullanmak mümkündür. Angajman kuralları da kullanılacak gücün seviyesini sahada bulunanlara bırakmıştır: düşmanca bir eylem veya düşmanca niyete karşı koymak için kullanılan kuvvet, o sırada komutan tarafından bilinen tüm gerçeklere dayalı olarak algılanan veya gösterilen tehdidin doğası, süresi ve kapsamı açısından makul olmalıdır.⁴¹⁰

Hafifletme ilkesine göre meşru müdafaa hakkına başvurmada önce düşmanca eylem veya düşmanca niyette bulunan tarafın uyarılması ve çekilme fırsatı verilmesi gerekmektedir. İlkenin amacı şiddetin hafifletilmesi, tırmanışın azaltılmasıdır.⁴¹¹

Amerikan yaklaşımındaki meşru müdafaa hakkı sivil korunumunun kaybını oldukça genişletmektedir. Meşru müdafaa hakkına dayanarak sivil statüsündeki kişiye karşı güç kullanmak muhasamatın da ötesindedir. İnsancıl hukuk tarafından aranan şart sivilin muhasamata doğrudan katılmasıdır. Ancak Amerikan yaklaşımında düşmanca eylem veya düşmanca niyet aranmaktadır ki ICRC'nin Yorumlayıcı Kılavuzu'nda muhasamata doğrudan katılmanın gerçekleşmesi için aranan şartlara kıyasla daha geniştir ve sivillerin askeri hedef haline gelmesini kolaylaştırır.

Savunma Bakanlığı Savaş Hukuku Talimnamesi muhasamata doğrudan katılan sivillerin katılımlarını kalıcı olarak kestikten sonra saldırıya uğramamaları gerektiğini kabul etse de döner kapı yaklaşımının kabul edilmediğini belirtmektedir.⁴¹² ABD döner kapı yaklaşımını benimsememektedir böylece belirli aralıklarla düşmanca eylemler dizisinde bulunan kişi, düşmanca eylemde bulunmadığı aralıklarda sivil korunumundan yararlanamamaktadır. Talimnamede döner kapı yaklaşımına karşı

---

⁴¹⁰ LAW OF WAR/ INTRODUCTION TO RULES OF ENGAGEMENT B130936 STUDENT HANDOUT. s.21

⁴¹¹LAW OF WAR/INTRODUCTION TO RULES OF ENGAGEMENT B130936 STUDENT HANDOUT. s.21

⁴¹²Defense, Short Department of Defense Law of War Manual. s.235

çıkılmasının sebebi olarak “gündüz çiftçi, gece gerilla” olarak adlandırılan durum gösterilmiştir.⁴¹³ Buna göre istenilen çatışmada yer almasına rağmen sivil korunumundan yararlanan kişiler hedef haline gelmesi ve gerçekten sivil olma niteliğini yerine getiren kişilerin korunmasını sağlamaktır. Bunun yerine SROE meşru müdafaa kapsamında takip hakkı vermektedir: ‘*Meşru müdafaa; düşmanca eylemler yapmaya veya düşmanca niyet göstermeye devam ederse, düşmanca bir eylemde bulunan veya düşmanca niyet gösteren kişileri takip etme yetkisi içerir.*’⁴¹⁴

4.3.2. Değerlendirme

Görüldüğü üzere SROE’da getirilen yaklaşımlar tehdidi temel almaktadır. Düşmanca eyleme karşı meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi insancıl hukukun temel ilkelerine uygun gözükse de düşmanca niyetin oluşturduğu tehdidin tespiti içinde riskler barındırmaktadır. Ek olarak SROE meşru müdafaa hakkının şartlarını ve yöntemlerinin sınırlarını oldukça geniş tutmuştur. Böylece sözleşmesel insancıl hukukun öngördüğü sivillerin muhasamata doğrudan katılımına gidilemediği haller meşru müdafaa hakkına dayanılarak doldurulmaktadır.

Meşru müdafaa halinde yapılacak olanlar için sahaya geniş bir yetki tanınmıştır. Sahada meydana gelecek hangi olayda meşru müdafaaya gidilip gidilemeyeceği ve hangi yöntemlerin kullanılacağı askeri personelin inisiyatifindedir. Sağlanan bu geniş inisiyatif doğrultusunda Amerikan askerleri hata yapmaya elverişli hale gelmiştir.

Orantılılık ilkesi düşmanca eylem üzerinden değil tehlikeyi gidermek üzerinden kurgulanmıştır. Basit bir örnekle anlatılmak gerekirse kendisine doğru bıçakla koşan bir sivile Amerikan askerinin ateş açması mümkündür. Eğer orantılılık ilkesine eylem odaklı başvurusaydı ateş açmak aşırıya kaçan bir önlem olurdu.

Tüm bunlar bir araya geldiğinde ABD tüm açıklamalarına rağmen ardında bıraktığı sivil kayıplar dolayısıyla eleştirilmektedir. Afganistan ve Irak’ın işgalinde de durum böyledir. Irak’ta sivil kayıpların yüksek olmasının altında hava gücünün, topçu ateşinin etkin kullanılması ve sivil korunumundan çok askerlerin korunmasına önem verilmesi yatmaktadır. 2003 yılında ABD askerlerine angajman kurallarını göstermek için verilen kartlarda düşmanca niyet gösteren kişilerin hedef alınabileceği

⁴¹³ Defense, Short Department of Defense Law of War Manual.s.236

⁴¹⁴ STANDING RULES OF ENGAGEMENT (SROE)/STANDING RULES FOR THE USE OF FORCE (SRUF) FOR U.S. FORCES, Short. s.18

belirtilmektedir.⁴¹⁵ Böylece Felluce Muharebelerinde bina bina arama yapılırken birçok sivil ölümü gerçekleşmiştir.

Sivillerin korunması gerekliliğini güçsüz taraf lehine çevirmeye çalışabilir. Sivil korunumundan yararlanmak için sivillerin arasına karışabilirler, sivilleri canlı kalkan olarak kullanabilirler. Felluce'de de durum böyledir. Iraklı direnişçiler kadın ve çocukları canlı kalkan olarak kullanmış, okul ve camilerde silah depolamışlar, sivil kıyafetler giyerek sivillerin arasında çatışmayı sürdürmüşlerdir.⁴¹⁶ Bu taktikler ABD askerlerinin her sivili potansiyel tehdit olarak algılamasına sebep olmuştur. Örneğin ABD askerlerinin yalnızca %47'si ve deniz piyadelerinin de %37'si Iraklı sivillere onurlu muamele edilmesi gerektiğini ve yaklaşık % 7'si tüm Iraklılara asi muamelesi yapılması gerektiğine inanmaktadır.⁴¹⁷ Bir bakıma bakış açısı bu şekilde olan ABD askerlerine geniş inisiyatif sağlayan SROE sivil kaybının yüksek olmasında rol oynamıştır. ABD'nin kasten masum sivilleri hedef almasa da Iraklıların maruz kaldığı zararı asgariye indirmek için yeterince önlem almadığı iddia edilmektedir.⁴¹⁸

I.Felluce Muharebesi devam ederken Teğmen Ilario G. Pantano, Mahmudiyah yakınlarında silahsız iki kişiyi kendisine doğru tehdit edici hamleler yaptığı iddiasıyla meşru müdafaa hakkına dayanarak öldürmüştür.⁴¹⁹ Buna rağmen Çavuş Daniel Coburn, Pantano'yu iki savunmasız Iraklıyı öldürmekle ve olayı çarpıttığını iddia etmektedir.⁴²⁰

II. Felluce Muharebesi sırasında gazeteci Kevin Sites tarafından yayınlanan görüntüler büyük tepki çekmiştir. 13 Kasım 2004'te bir cami içinde yaralı ve görünüşe göre silahsız bir Iraklı mahkûm deniz piyadeleri tarafından öldürülmüştür. Deniz piyadesi mahkûmu öldürmeden önce “Ölü numarası yapıyor, ölü numarası yapıyor.” diyerek

---

⁴¹⁵ "The US War in Iraq," in *Saving Soldiers or Civilians?: Casualty-Aversion versus Civilian Protection in Asymmetric Conflicts*, ed. Sebastian Kaempf (Cambridge: Cambridge University Press, 2018). s.216

⁴¹⁶ "The US War in Iraq." s.221

⁴¹⁷ "The US War in Iraq." s.224

⁴¹⁸ "The US War in Iraq." s.225

⁴¹⁹ "U.S. Marine cleared of murder charges," THE BALTIMORE SUN, 2005, <https://www.baltimoresun.com/news/bs-xpm-2005-05-27-0505270320-story.html>.

⁴²⁰ "Ex-Marine Warns Not to Rush to Judgment," Los Angeles Times 2006, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2006-sep-09-na-warlord9-story.html>.

silahını ateşlemiştir, bunun üzerine başka bir deniz piyadesi “Pekâlâ, şimdi öldü.” demektedir.⁴²¹

Üzerinde durulması gereken nokta her iki olayda da deniz piyadelerinin davranış biçimidir, bir tehdit mevcut olmamasına rağmen öldürme yoluna gitmişlerdir. Bu durum hem insancıl hukuka hem de SROE’ya aykırılık teşkil etmektedir ve cinayetten farkının olmadığı söylenebilir.

Sonuç olarak Amerikan yaklaşımı meşru müdafaa hakkı ile askerlerine geniş bir alan tanımlamıştır ve meskûn mahal çatışması gibi kaotik ortamlarda hata yapılması veya askerlerin çatışmalar ve askeri hedeflerin ötesinde düşmanca tutum izleyebilir. Meşru müdafaa hakkının yalnızca karada görev yapacak olan birliklere verildiği düşünülebilir. Ancak Afganistan ve Irak’ın işgalinde hava kuvvetlerinin de meşru müdafaa hakkına dayanarak hareket ettiği bildirilmektedir.⁴²² Meşru müdafaa hakkı ABD kuvvetlerine geniş bir alan tanımaktadır. Felluce Muharebeleri’nde hem kara gücü hem de hava gücü birçok sivil meşru müdafaa hakkına dayanarak askeri hedef haline getirmiştir.

---

⁴²¹ "Kevin Sites: Fallujah Mosque Shooting," Wired, 2008, <https://www.youtube.com/watch?v=o4j50ghDeKA>.

⁴²² *Reducing and Mitigating Civilian Casualties: Enduring Lessons* Joint and Coalition Operational Analysis (JCOA (2013), <https://info.publicintelligence.net/JCOA-ReducingCIVCAS.pdf>.

5.SONUÇ

Bir silahlı çatışma başladığında nasıl yürütülmesi gerektiğine yönelik düzenlemeler yapan insancıl hukukun ayırım ilkesi siviller ve savaşımlar arasında ayırma gidilmesi ve sivillerin hedef alınmaması gerektiğini öngörmektedir. Günümüzde bu ayırımı yapabilmek özellikle meskûn mahal çatışmalarında kolay değildir. Buna rağmen çatışmalar çoğunlukla meskûn mahallerde gerçekleşmektedir.

Savaşıma dair olan klasik algıda devletler savaşın ana aktörüdür halbuki tarihin her döneminde devlet dışı gruplar da savaşmakta ve savaşın farklı formlarına başvurmaktadır. Günümüz savaşlarında algıda değişikliğe yol açan esas unsur devlet dışı gruplar/organize silahlı grupların daha fazla karşımıza çıkması ve asimetrik yöntemlere daha çok başvurulmasıdır.

Savaşı politik hedefine ulaşma amacı taşıyan taraflar arasında gerçekleşen şiddet uygulamaları olarak tanımlayarak sıklıkla karşılaştığımız terör eylemleri, gerilla hareketlerini, isyan gibi şiddet uygulamalarını savaş kavramının içinde göstererek devletlerin karşı tarafa meşruiyet sağlamamak için “savaş” kavramını kullanmama eğilimlerine rağmen ilgili uygulamaların da öteden beri olduğu gibi savaş halinin içinde olduğunu göstermeye çalıştım. Esasında benimsediğim bütünsel yaklaşım uluslararası hukukun nitelendirmelerine aykırılık teşkil etmektedir. Fakat bu yaklaşımımın göstermek istediğim sivil ve savaşımlar ayırımı yapmanın ne derece zor olduğudur. Dolayısıyla savaş hukuksal bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Savaşın özünü politik hedefe ulaşma isteği oluşturur. Politik hedef oluşturan ve şiddete başvuran kişi ve gruplar modern savaşın birer aktörüdür. Böylece savaşıma katılmak son derece kolaydır.

Savaş değişmiştir ve siviller ile savaşımlar arasında ayırım yapmak hiç olmadığı kadar zordur. Dolayısıyla savaş gibi üst bir kavramla inceleme yaparak neden çatışmalarda sivillerin hayatını kaybetme oranının yükseldiğini açıklamaya çalıştım. Eğer politik hedefe ulaşmak için uygulanan şiddet olaylarının ve uygulayıcılarının tümünü savaş kavramının içinde değerlendirirsek sivil ve savaşımlar arasındaki çizginin ne kadar belirsizleştğini görebiliriz.

Modern savaş; asimetrik yöntemlerin daha çok kullanıldığı, devletlerarası savaşın istisnai olarak görüldüğü, düşük yoğunluklu ancak uzun süren çatışmalar ve şiddet olayları bütünüdür. II. Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar olan gelişmeler modern savaşı oluşturmuştur. Belirttiğim gibi modern savaşta birer aktör olarak ele aldığım bireyler, organize silahlı gruplar daha önce de savaşta yer alsa da kimlikler üzerinden yapılabilecek açıklamalar sonucunda savaşta daha yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern savaşta bir devlete ait ordunun karşısında genellikle gerillalar, ayaklananlar, teröristler çıkar veya bu gruplar da kendi aralarında savaşır. Ayrım ilkesi için zor olan nokta buradadır: eğer modern savaşta zayıf tarafı daha fazla görölüyorsa sivil ile savaşan ayrımını yapmanın daha zor olduğunu söyleyebiliriz. Modern savaşta üniforma giymeyen, ayırt edici işaretlere sahip olmayan kişiler savaşta yerini almakta veya çatışmalara aralıklı katılmaktadırlar. Ayrım ilkesi ve sivillerin korunumu modern savaşlarda hem teoride hem de pratikte zorluk teşkil etmektedir, özellikle kentsel savaş/meskûn mahal çatışmalarında.

Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri uyarınca siviller muhasamata doğrudan katılmadıkları sürece sivil korunumundan yararlanmaktadırlar. Fakat muhasamata doğrudan katılmanın hangi şartlarda mevcut olacağı veya bittiğinde ne olacağı ayrıntılı düzenlenmemiştir ve yoruma açıktır. Siviller veya sivil görünümlü kişiler muhasamata katılabilir. İlk halde sivilin bir anda muhasamata katılması söz konusudur. Örneğin çatışmalar devam ederken yakınıny kaybeden bir sivil muhasamata katılmayı seçebilir. Diğer halde ise zaten çatışmanın tarafı olan bir kişi sivillerden ayırt edilemeyerek sivil korunumundan yararlanmakta ancak çatışmada etkin olarak rol almaktadır. Aslında tezin de odaklandığı nokta bu gibi hallerdir. Meskûn mahal çatışmasında sivil görünüme sahip olan bir kişinin sivil korunumundan yararlanmasına rağmen çatışmayı sürdürmesi iki noktada önem arz eder. Kişi muhasamata doğrudan katılmasına rağmen bir şekilde sivil korunumundan yararlanmaya devam ediyorsa hakkın kötüye kullanımı söz konusudur. Örneğin sivil, muhasamata doğrudan katılma teşkil eden düşmanca fiilde bulunup bitirebilir, sonra düşmanca fiili tekrarlayabilir. Tekrarlanan eylemlerde bulunan kişinin sivil korunumundan yararlanıp yararlanamayacağı, yararlanacaksa hangi sürede yararlanacağı tartışmalıdır. Öte yandan meskûn mahal çatışmalarında ayrım ilkesini gözeterek ilerlemek oldukça zordur. Sivillerin arasında gizlenerek çatışmaya katılanlar, muhasamata doğrudan katılan siviller bir araya geldiğinde ayrım ilkesini yapmak oldukça zorlaşmıştır.

Konuyla ilgili 2009 yılında yayınlanan Düşmanlıklara Doğrudan Katılma Kavramı Üzerine Yorumlayıcı Kılavuz muhasamata doğrudan katılma teşkil edecek düşmanca fiilleri ve sivil korunumundan yararlanma sürelerine dair açıklamalar getirmiştir. Döner kapı yaklaşımı ile sivil muhasamata doğrudan katılımı kestiği sürece sivil korunumundan yararlanabilmektedir ve önceki eylemleri gelecekte bir eylemi gerçekleştireceği anlamına gelmemektedir. ICRC kılavuzunun getirdiği açıklamalar ve döner kapı yaklaşımı meskûn mahal çatışmalarında gerçekleşenleri karşılamada yetersiz kaldığı kanaatindeyim. Dolayısıyla sivil korunumunun farklı yorumları ile meskûn mahal çatışmaları arasında ortaklık kurmaya çalıştım. İsrail tarafından geliştirilen ve özellikle insansız hava araçlarıyla gerçekleştirilen hedefli öldürme politikasının arkasında yatan hukuki gerekçeler meskûn mahal çatışmalarına uyarlanabilir gözükmemektedir. Hedefli öldürmede ise kişinin önceki eylemleri, çatışan tarafla bağlantıları değerlendirilir. Bunlar sonucunda kişinin zarar doğuracak eylemler gerçekleştirilebileceği sonucuna ulaşılır ve olası zarara uğramamak için kişi hedef alınır.

Çalışmada yer verilen Amerikan yaklaşımında ise meşru müdafaa hakkına dayanılarak angajman kuralları belirlenmiştir. Uygulamada ABD silahlı kuvvetleri meşru müdafaa hakkına dayanarak düşmanca eylem ve niyete karşı gerekli ve orantılı güç kullanmaya yetkilidir. Amerikan yaklaşımının en önemli özelliği hem eylemleri hem de tehdit algısını ele alarak askerlerine geniş bir yetki alanı tanımasıdır.

Üç yaklaşım bir arada değerlendirirsek;

1. ICRC kılavuzunda mevcuttaki düşmanca eylem üzerinden muhasamata doğrudan katılmanın gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemektedir.

Hedefli öldürmelerde ise önceki eylemler olası bir eylemin gerçekleştirileceği yönünde bir kanıtı yaratır ve bu bağlamda kişiler askeri hedef haline gelebilir.

Amerikan yaklaşımında ise siviller düşmanca eylem veya niyet sergilerse meşru müdafaa hakkına dayanılarak askeri hedef haline gelebilirler.

2. ICRC yaklaşımı değerlendirme yaparken mevcuttaki eylemi esas alır. Hedefli öldürme ise önceki eylemler doğrultusunda olası bir eylemi bertaraf etmeyi amaçlar. Amerikan yaklaşımı düşmanca eylemin yanında düşmanca niyeti de esas alır. Düşmanca niyet içinde bir tehdit barındırmaktadır. Dolayısıyla Amerikan yaklaşımı eylem ile tehdidi bir arada değerlendirir.

3. ICRC kılavuzu zarar eşiğinin aşılması halinde muhasamata doğrudan katılmanın gerçekleşeceğini belirtir. Eylem belirli bir ölçüde zarar verebilecek nitelikteyse zarar gerçekleşmişse dahi zarar eşiğinin geçildiği kabul edilmektedir. Bu açıdan yalnızca söz konusu eyleme teşebbüs etmek dahi zarar eşiğinin geçildiğinin kabul edilmesi için yeterlidir. Ancak bu değerlendirme mevcuttaki eylem üzerinden yapılır. Hedefli öldürmeler geçmiş eylemleri temel alır ve gelecekte de düşmanca bir eylem gerçekleştirilerek olası bir zararı engellemeyi hedefler. Amerikan yaklaşımı ise düşmanca eylemin vereceği zararı ve düşmanca niyetin yarattığı tehdidi ortadan kaldırmayı amaçlar.
4. ICRC kılavuzuna göre bir sivil muhasamata doğrudan katılma teşkil eden düşmanca fiili sürdürdüğü sürece sivil korunumundan yararlanamaz ancak sivil statüsünü korur. Hedefli öldürme ve Amerikan yaklaşımında ise düşmanca eylem gerçekleştirilirse kişi imtiyazsız muharip veya yasadışı muharip olarak adlandırılmaktadır. Bu statüler sözleşmesel insancıl hukuk tarafından öngörülmemiştir, uygulamada böyle bir adlandırma söz konusudur. İlgili statüler sivil statüsünün altında değerlendirilmektedir.
5. ICRC kılavuzunda sivillerin muhasamata doğrudan katıldığı haller oldukça dar yorumlanmıştır. Hedefli öldürmeler ve Amerikan yaklaşımı muhasamata doğrudan katılmanın kapsamını oldukça genişletmiştir.
6. ICRC kılavuzuna göre sivil düşmanca eylemi sürdürdüğü müddetçe sivil korunumundan yararlanamaz ve askeri hedef haline gelebilir. Fakat sivil düşmanca eylemi sona erdirdiğinde sivil korunumundan tekrar yararlanır. Buna döner kapı denir. Hedefli öldürmelerde ise mevcutta düşmanca eylem gerçekleştirilmese dahi kişi askeri hedef haline gelmektedir. Amerikan yaklaşımında döner kapı reddedilmektedir. Belirli aralıklarla düşmanca eylemler dizisinde bulunan kişi, düşmanca eylemde bulunmadığı aralıklarda sivil korunumundan yararlanamamaktadır.

Görüldüğü üzere ICRC kılavuzu muhasamata doğrudan katılma halini oldukça dar yorumlarken hedefli öldürmeler geniş yorumlamaktadır. Pek tabi hedefli öldürmeler meskûn mahal çatışmaları için öngörülmemiştir. Hedefli öldürmeler uzun istihbarat çalışmalarının sonunda hedef alınan kişilerin öldürülmesi üzerine kuruludur. Halbuki meskûn mahal çatışmaları hıza dayanan yüksek bir tempoya sahiptir. Ancak ICRC kılavuzundaki dar yaklaşım meskûn mahal çatışmaları için yetersiz kalmaktadır. Sivil

korunumunun ve yaşam hakkının önemini yok saymamakla birlikte sivil korunumunun kötüye kullanılmasını önlemek adına hedefli öldürmenin olası eylemi göz önünde bulunduran yaklaşımı benimsenebilir. Sivil askeri hedef olmamalıdır ancak belirli aralıklarla gerçekleştirilen düşmanca eylemlerde sivil korunumunun halen daha geçerli olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla tıpkı hedefli öldürmelerde olduğu gibi meskûn mahal çatışmalarında da gerçekleştirilmiş düşmanca eylemler varsa olası bir eylemin gerçekleşebileceği ve olası zararın önlenmesi için kişinin askeri hedef haline gelebilmesi kabul edilmelidir.

Amerikan yaklaşımı ise hedefli öldürmelerden de daha geniş bir alan tanımaktadır. Burada düşmanca eylemin ve düşmanca niyet karşısında meşru müdafaa hakkına başvurulur. Fakat düşmanca eylem ve niyetin kapsamına girecek davranışların ne olduğu belirsizdir. Tehdit merkeze alınarak yapılacak olan değerlendirme somut olaya göre değişmektedir. Dolayısıyla Amerikan yaklaşımı birliklerine inisiyatif tanımaktadır. Amerikan yaklaşımının en problemli noktası inisiyatiftir. Meskûn mahal çatışmaları askerlerin sınırlarını ve psikolojisini zorlamaktadır, acele karar verilmesi haller yaratmaktadır. Bu sebeplerle düşmanca eylem ve düşmanca niyet kapsamına girmeyen hallerde dahi askerler meşru müdafaa hakkına dayanarak sivilleri hedef almıştır.

Sonuç olarak muhasamata doğrudan katılma ICRC kılavuzunda olduğu gibi dar yorumlanırsa sivil korunumunun kötüye kullanımı söz konusu olacaktır. Sivil korunumundan yararlanmak için sivil görünümüne sahip muhاریpler, organize silahlı grup üyeleri sivillerin arasına karışabilir. Bu hallerde sivillerin korunması zorlaşmakta ve karşı taraf için haksızlık teşkil etmektedir. Fakat Amerikan yaklaşımında olduğu gibi muhasamata doğrudan katılma geniş yorumlanırsa siviller kolayca askeri hedef haline gelebilir. Sivil kayıp sayısı oldukça yüksek hale gelir.

Bu çalışmada tüm sayılanlar ışığında meskûn mahal çatışmalarında döner kapı yaklaşımı yerine hedefli öldürmelerde olduğu gibi geçmiş düşmanca eylemler doğrultunda olası bir düşman eylemin gerçekleştirilebileceği mümkün görülmeli, aralıklı düşmanca eylem gerçekleştiren kişilerin sivil korunumundan yararlanmaması gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

. *Dabiq*, no. 12 (Aralık 2015).

"Kellogg-Briand Pact." Encyclopædia Britannica, 2019, accessed 29 Aralık 2020.

Akhmadov, Ilyas. "The Battle for Grozny." By Aslan Maskhadov. Small Wars Journal. 1999. <https://smallwarsjournal.com/documents/akhmadovinterview.pdf>.

Alam, Aftab. "Icrc's Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law: An Overview." *ISIL Year Book of International Humanitarian and Refugee Law* 9 (2009): 47-77.

Anderson, Duncan. "'Its Flames Will Blaze': The Battle for Fallujah, 7–13 November 2004." In *A History of Modern Urban Operations*, edited by Gregory Fremont-Barnes: Palgrave Macmillan, 2019.

Antill, Peter. *Stalingrad 1942*. Translated by Cem Demirkan. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

This entry was generated through inserting a Case citation for A B V. State of Israel. Case references should appear only in the notes. Remove field codes in the final document and then remove this entry.

Bakanlığı, T.C. İçişleri. *Uluslararası Af Örgütü'nün Raporuna İlişki Basın Açıklaması*, 23.01.2017.

"Civilian Cost of Battle for Falluja Emerges." The Guardian, 2004, <https://www.theguardian.com/world/2004/nov/14/iraq.iraq3>.

Beevor, Antony. *Stalingrad*. Translated by Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

"Birleşmiş Milletler Antlaşması ". 1945.

Black, Jeremy. *Savaş Ve Dünya: Askeri Güç Ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*. Translated by Yeliz Özkan. Dost Kitabevi, 2009.

Boot, Max. *Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi*. Translated by Fethi Aytuna. İstanbul: İnkilap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ, 2014.

Borum, Randy, ed. *Lone-Wolf Terrorism*. Edited by Gus Martin, The Sage Encyclopedia of Terrorism: SAGE Publications, 2011.

Bowden, Mark. *Black Hawk Down: A Story of Modern War*. Signet, 2001.

"Briand Kellogg Paktı." 27 Ağustos 1928.

Büyükışık, Ethem. *İnsa Ve Savaş*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.

Camp, Dick. *Operation Phantom Fury: The Assault and Capture of Fallujah, Iraq* Zenith Press, 2009.

"Lone Wolf Terrorism: Al-Qaeda's New Strategy." accessed 10.01.2021, 2021, <https://www.hSDL.org/c/lone-wolf-terrorism-al-qaedas-new-strategy/>.

- Charters, David A. *The British Army and Jewish Insurgency in Palestine, 1945-47* Studies in Military and Strategic History. Edited by London King's College. Basingstoke: Macmillan in association with King's College, London, 1989.
- Clastres, Pierre. *Şiddetin Arkeolojisi: İlke Toplumlarda Savaş*. Translated by Sarp Tuna. İstanbul: Nora Kitap, 2017.
- Clausewitz, Carl von. *Savaş Üzerine*. Translated by H.Fahri Çeliker. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- . *Savaşın Esasları & Strateji Üzerine Mektuplar*. Translated by Gökhan Aydın. Doruk Yayınları, 2017.
- Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Translated by Mehmet Harmancı. Agora Kitaplığı, 2008.
- The Commander's Handbook on the Law of Land Warfare Fm 6-27, Mctp 11-10c*. DEPARTMENT OF THE ARMY, 2019.
- "Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. ." edited by International Committee of the Red Cross. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1949. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/1595a804df7efd6bc125641400640d89/fe20c3d903ce27e3c125641e004a92f3?OpenDocument>.
- "Convention (Ii) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land.". 1899. http://www.opbw.org/int_inst/sec_docs/1899HC-TEXT.pdf.
- Crenshaw, Martha. "The Causes of Terrorism." *Comparative Politics* 13, no. 4 (1981): 379-99.
- Crevelde, Martin Van. "Through a Glass, Darkly: Some Reflections on the Future of War." *Naval War College Review* 53, no. 4 (2000): 25-44.
- . *The Transformation of War*. New York : Toronto : New York: Free Press ; Collier Macmillan Canada ; Maxwell Macmillan International, 1991.
- David J. Lonsdale, Thomas M. Kane. *Understanding Contemporary Strategy*. London: Routledge, 2012.
- David, Steven R. *Fatal Choices:Israel's Policy of Targeted Killing*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies (2002).
- "Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg." edited by International Military Commission, 1868. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/130?OpenDocument&redirect=0>.
- Defense, Office Of General Counsel Department of. *Department of Defense Law of War Manual*, 2016.
- Demir, Cenker Korhan. *Ayaklanmalar Ve Ayaklanmalara Karşı Koyma: Kavramlar, Stratejiler Ve Ülke Tecrübeleri*. Nobel, 2020.
- . "Ayaklanmalardan Terörizmle Mücadeleye Öğrenen Askeri Örgütler." *Savunma Bilimleri Dergisi* 15, no. 2 (2016).
- . *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Avrupa'da Etnik Ayrılıkçı Terörizm: Pira, Eta, Pkk*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017.

- Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. Department of Defense, 2010.
- Dunant, Henry. *A Memory of Solferino*. International Committee of the Red Cross, 1959.
- Durant, Will, Ariel Durant, and Collection Rouben Mamoulian. *The Lessons of History*. New York: Simon and Schuster, 1968.
- Earle, Edward Mead, ed. *Modern Stratejinin Ustaları: Machiavelli'den Hitler'e Askeri Düşünce*. İstanbul: Doruk Yayınları, 2015.
- Eğilmez, Mahfi. *Değişim Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.
- Enhancing Protection: For Civilians in Armed Conflict and Other Situations of Violence*. International Committee of the Red Cross, 2012. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0956.pdf>.
- Estes, Kenneth W. *U.S. Marine Corps Operations in Iraq, 2003–2006*. Federation of American Scientists, 2009. <https://fas.org/irp/doddir/usmc/iraq03-06.pdf>.
- Evera, Stephen Van. *Causes of War: Power and the Roots of Conflict*. Cornell University Press, 1999.
- "A Face and a Name: Civilian Victims of Insurgent Groups in Iraq." Human Rights Watch, 2005, <https://www.hrw.org/report/2005/10/02/face-and-name/civilian-victims-insurgent-groups-iraq>.
- Farr, Jason. "Point: The Westphalia Legacy and the Modern Nation-State." *International Social Science Review* 80, no. 3/4 (2005): 156-59. <http://ezproxy.mef.edu.tr:2192/stable/41887235>.
- Fearon, James D. "Rationalist Explanations for War." *International Organization* 49, no. 3 (1995): 379-414.
- Fremont-Barnes, G. *A History of Modern Urban Operations*. Springer International Publishing, 2019.
- Gabriele Cascone, David Sternberg. "Fighting Non-State Actors in a Population Dense Urban Environment: A New-Old Challenge for Militaries." In *Countering Terrorism and Urban Warfare*, edited by Uri Ben Yaakov Alessandro Niglia, Gadi Ezra: IOS Press, 2018.
- "The Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols." INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS, 2014, <https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols>.
- "The Fallujah Model." Air Force Magazine, 2005, <https://www.airforcemag.com/article/0205fallujah/>.
- Groh, Tyrone L. *Proxy War: The Least Bad Option*. Stanford University Press, 2019.
- Grubbs, Lee K. *In Search of a Joint Urban Operational Concept*. (School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College, 2003).
- Hammes, Thomas. *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. 2004.

- "Besieged: Living and Dying in Fallujah." Iraq Body Count, 2016, https://www.iraqbodycount.org/analysis/beyond/besieged_fallujah/.
- Hampson, Françoise J. "Law of War/Law of Armed Conflict/International Humanitarian Law." In *Conceptual and Contextual Perspectives on the Modern Law of Treaties*, edited by Dino Kritsiotis and Michael J. Bowman, 538-77. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Hanhimäki, Jussi M. *The United Nations: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Hart, B.H. Liddel. *Strateji:Dolaylı Tutum*. Translated by Selma Koçak. Doruk, 2015.
- Hart, Basil Liddell. *İkinc Dünya Savaşı Tarihi*. Translated by Kerim Bağrıaçık. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Head, William. "The Battles of Al-Fallujah:Urban Warfare and the Growth of Air Power." *Air Power History* 60, no. 4 (2013): 32-51.
- Hoffman, B. *Anonymous Soldiers: The Struggle for Israel, 1917-1947*. Alfred A. Knopf, a division of Random House LLC, 2016.
- Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, 2006.
- Hoffmann, Alvina. "The Urbanization of Warfare
Historical Development and Contemporary Challenges for International Humanitarian Law." *St Antony's International Review* 12, no. 2 (2017): 176-89.
- Hunter, Thomas Byron. "Targeted Killing
Self-Defense, Preemption, and the War on Terrorism." *Journal of Strategic Security* 2, no. 2 (2009): 1-52.
- The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in under International Humanitarian Law* Edited by International Committee of the Red Cross. 2009. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>.
- "War on Terrorism." Encyclopedia Britannica, 2020, accessed 10.01.2021, <https://www.britannica.com/topic/war-on-terrorism>.
- The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict*. 2004.
- Kaldor, Mary. *New & Old Wars*. Polity Press, 2012.
- Keegan, John. *Savaş Sanatı Tarihi*. Translated by Selma Koçak. İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Kennedy, Dane. *Decolonization: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2016.
- Keskin, Funda. *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma Ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.
- "Kevin Sites: Fallujah Mosque Shooting." Wired, 2008, <https://www.youtube.com/watch?v=o4j50ghDeKA>.
- Kinsey, Christopher. *Corporate Soldiers and International Security :The Rise of Private Military Companies*. Routledge, 2007.
- Krulak, Charles C. "The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War." *Marines Magazine* 2, no. 8 (1999).

- Lantis, Jeffrey S. *Us Foreign Policy in Action : An Innovative Teaching Text*. Wiley-Blackwell, 2013.
- The Law of Armed Conflict: Non-International Armed Conflict*. International Committee of the Red Cross, 2002.
https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/law10_final.pdf.
- Law of War/ Introduction to Rules of Engagement B130936 Student Handout*. UNITED STATES MARINE CORPS.
<https://www.trngcmd.marines.mil/Portals/207/Docs/TBS/B130936%20Law%20of%20War%20and%20Rules%20Of%20Engagement.pdf>.
- Lieber, Francis. "Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code)." 1863. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/110>.
- Lieven, Anatol. *Lessons of the War in Chechnya, 1994-96*. Strategic Studies Institute, US Army War College (Michael C. Desch, 2001).
- Lind, W.S., and G.A. Thiele. *4th Generation Warfare Handbook*. Castalia House, 2016.
- Lind, William S. *Maneuver Warfare Handbook*. New York: Westview Press, 1985.
- . "Understanding Fourth Generation War." *Military review* 84 (2004): 12.
- Lowry, Richard S. *New Dawn: The Battles for Fallujah*. Savas Beatie, 2010.
- Magloff, Lisa. "Munich Olympics Massacre." In *The Sage Encyclopedia of Terrorism*, edited by Gus Martin. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2011.
- Marco Sassöli, Antoine A. Bouvier, Anne Quintin. *How Does Law Protect in War?: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*. Vol. I: ICRC, 2011.
- Marighella, Carlos. *Şehir Gerillası El Kitabı*. Translated by Ahmet Koçtuğ. İstanbul: Işık Yayınları, 1992.
- Marion, Forrest L. *The Battle of Mogadishu: Special Tactics in Somalia, 1993*. Air University Press (2018).
- Martin, Gus. *Terörizm: Kavramlar Ve Kuramlar*. Translated by İhsan Çapcıoğlu & Bahadır Metin. Ankara: Adres Yayınları, 2017.
- Medby, Jamison Jo, and Russell W. Glenn. *Street Smart: Intelligence Preparation of the Battlefield for Urban Operations*. RAND Corporation, 2002.
- Metz, Steven, and Phillip Cuccia. *Defining War for the 21st Century*. Strategic Studies Institute, US Army War College (2011).
- Oran, Baskın, ed. *Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Öktem, Emre. *Terörizm İnsancı Hukuk Ve İnsa Hakları*. İstanbul: Derin Yayınları, 2011.
- Özcan, Nihat Ali. *Pkk (Kürdistan İşç Partisi) Tarihi, İdeolojisi Ve Yöntemi*. Ankara: ASAM, 1999.
- Paret, Peter. "Military Power." In *Understanding War. Essays on Clausewitz and the History of Military Power*, 9-25: Princeton University Press, 1992.
- , ed. *Modern Strateji: Machiavelli'den Modern Çağa*: Doruk Yayıncılık, 2015.

- Parker, Geoffrey. *Cambridge Savaş Tarihi*. Translated by Füsün Tayanç & Tunç Tayanç. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2018.
- Pearson, Erica, ed. *Irgun Zvai Leumi*. Edited by Gus Martin, The Sage Encyclopedia of Terrorism Sage Publications Inc., 2011.
- "Ex-Marine Warns Not to Rush to Judgment." Los Angeles Times 2006, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2006-sep-09-na-warlord9-story.html>.
- Phinney, Todd R. *Terrorism Its Impact, the New American Approach, and Airpower*. Air University Press (2007). <http://www.jstor.org/stable/resrep13776.7>.
- "Combatants and Pows." International Committee of the Red Cross, accessed 18.03.2021, 2020, <https://casebook.icrc.org/law/combatants-and-pows>.
- This entry was generated through inserting a Case citation for Prosecutor V Tadic. Case references should appear only in the notes. Remove field codes in the final document and then remove this entry.***
- "Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)." edited by International Committee of the Red Cross, International Committee of the Red Cross, 1977. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=AA0C5BCBAB5C4A85C12563CD002D6D09&action=openDocument>.
- Rapoport, David. "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences." *An International History of Terrorism: Western and Non-Western Experiences* (2013): 282-310. <https://doi.org/10.4324/9780203093467>.
- Reducing and Mitigating Civilian Casualties: Enduring Lessons* Joint and Coalition Operational Analysis (JCOA (2013). <https://info.publicintelligence.net/JCOA-ReducingCIVCAS.pdf>.
- "Research Starters: Worldwide Deaths in World War II." The National WWII Museum - New Orleans accessed 2 Ocak 2021, <https://www.nationalww2museum.org/students-teachers/student-resources/research-starters/research-starters-worldwide-deaths-world-war>.
- Rich, Paul B & Isabelle Duyvesteyn. *The Routledge Handbook of Insurgency and Counterinsurgency*. The Routledge Handbook of Insurgency and Counterinsurgency. Routledge, 2012.
- Robert H. Scales, Jr. "The Indirect Approach: How U.S. Military Forces Can Avoid the Pitfalls of Future Urban Warfare." In *Future Warfare: Anthology*, edited by Jr. Robert H. Scales: Army War College, 1999.
- Robertson, Ann E. "Mossad." In *The Sage Encyclopedia of Terrorism*, edited by Gus Martin. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2011.
- Robertson, William G. *Block by Block: The Challenges of Urban Operations*. U.S. Army Command and General Staff College Press, 2003.

- Rosenstein, Marc J. "The Jewish State Proclaiming and Defending Independence, 1948 Ce." In *Turning Points in Jewish History*, 341-59: University of Nebraska Press, 2018.
- Scales, Robert R. "Urban Warfare:A Soldier's View." *Military Review* (2005). <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Primer-on-Urban-Operation/Documents/Scales-Urban-Warfare.pdf>.
- Schmitt, Michael N. *Counter-Terrorism and the Use of Force in International Law*. Garmisch-Partenkirchen: The Marshall Center Papers, 2002.
- Schroefl, Josef, and Stuart J. Kaufman. "Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War." *Studies in Conflict & Terrorism* 37, no. 10 (2014/10/03 2014): 862-80. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2014.941435>.
- Schütte, R. *Civilian Protection in Armed Conflicts: Evolution, Challenges and Implementation*. Springer VS, Wiesbaden, 2015.
- Seçgin, Bahaddin. *Hendeklerde Vurulduk*. Ankara: Atayurt Yayınevi, 2020.
- Sen, Amartya. *Kimlik Ve Şiddet: Kader Yanılsaması*. Translated by Ahmet Kardam. Henkel, 2006.
- "A Short History of Nato." North Atlantic Treaty Organization, accessed 5 Ocak 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm.
- "World War I." Encyclopædia Britannica, 2020, accessed December 23, 2020, <https://www.britannica.com/event/World-War-I>.
- "Seven Years in Iraq: An Iraq War Timeline:November 2004 Fight in Fallujah." 2010, http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1967340_1967350_1967530,00.html.
- Singer, P. W. "Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security." *International Security* 26, no. 3 (2001): 186-220.
- Soldiers in Cities: Military Operations on Urban Terrain*. Edited by Michael C. Desch and Institute Army War College . Strategic Studies. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College 2001.
- Solis, Gary D. *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. 2 ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- "Artillerymen Clear Path for the Infantry." The Washington Post, 2004, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2004/11/11/artillerymen-clear-path-for-the-infantry/7e834fbd-c45a-492a-ba76-8079e85c90b8/>.
- Standing Rules of Engagement (Sroe)/Standing Rules for the Use of Force (Sruf) for U.S. Forces*. 2005.
- "Statement by the Department of Defense." news release., 2020, <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2049534/state-ment-by-the-department-of-defense/>.
- "First Battle of Fallujah." Encyclopædia Britannica, 2021, <https://www.britannica.com/event/First-Battle-of-Fallujah>.
- Tan, Y.L.T. *War of Nerves: Urban Guerrilla Warfare*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017.

- Thomas, Lester W. Grau & Timothy L. "Russian Lessons Learned from the Battles for Grozny." *Marine Corps Gazette* (2000).
- Thomas, Timothy L. "The Battle of Grozny: Deadly Classroom for Urban Combat." *Parameters* (1999).
- TIMES, THE NEW YORK. "Paris Victims, Remembered." 20.11.2015. <https://www.nytimes.com/interactive/2015/11/20/world/europe/Paris-terror-victims-list.html>.
- Torrealta, Sigfrido Ranucci & Maurizio. "Fallujah, the Hidden Massacre." 2005. <https://www.youtube.com/watch?v=TgSmsMIUZ60>.
- Tucker, Spencer, and Priscilla Roberts. *The Encyclopedia of the Cold War: A Political, Social, and Military History* 2007.
- Tung, Mao Tse. *On Guerrilla Warfare*. Translated by Samuel B Griffith. U.S. Marine Corps, 1989.
- Tütüncü, Ayşe Nur. *İnsancı Hukuka Giriş*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, 2019.
- Tzu, Sun. *Savaş Sanatı*. Translated by Pulat Otkan & Giray Fidan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014
- Underhill, Natasha. "Understanding Terrorism, Insurgency, and State Failure." In *Countering Global Terrorism and Insurgency: Calculating the Risk of State Failure in Afghanistan, Pakistan and Iraq*, edited by Natasha Underhill, 1-27. London: Palgrave Macmillan UK, 2014.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. (2018).
- "Unsc Resolution 794." edited by UNSC, 03.12.1992.
- "Us Bombards Iraq Mosque Complex." BBC News, 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3608315.stm.
- "The Us War in Iraq." In *Saving Soldiers or Civilians?: Casualty-Aversion Versus Civilian Protection in Asymmetric Conflicts*, edited by Sebastian Kaempf, 198-239. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- von Borcke, Astrid. "Violence and Terror in Russian Revolutionary Populism: The Narodnaya Volya, 1879–83." In *Social Protest, Violence and Terror in Nineteenth- and Twentieth-Century Europe*, edited by Wolfgang J. Mommsen and Gerhard Hirschfeld. London: Palgrave Macmillan UK, 1982.
- "Warsaw Pact." Encyclopædia Britannica, 2020, accessed 5 Ocak 2021, <https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact>.
- Weller, Marc. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Oxford University Press, 2015.
- West, Bing. *No True Glory: A Frontline Account of the Battle for Fallujah*. Bantam Books, 2005.
- . "Urban Warfare, Then and Now." *The Atlantic*, 2017. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/06/urban-warfare-hue-mosul/532173/>.

"U.S. Marine Cleared of Murder Charges." THE BALTIMORE SUN, 2005,
<https://www.baltimoresun.com/news/bs-xpm-2005-05-27-0505270320-story.html>.

